

Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra : Zbornik radova

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:552879>

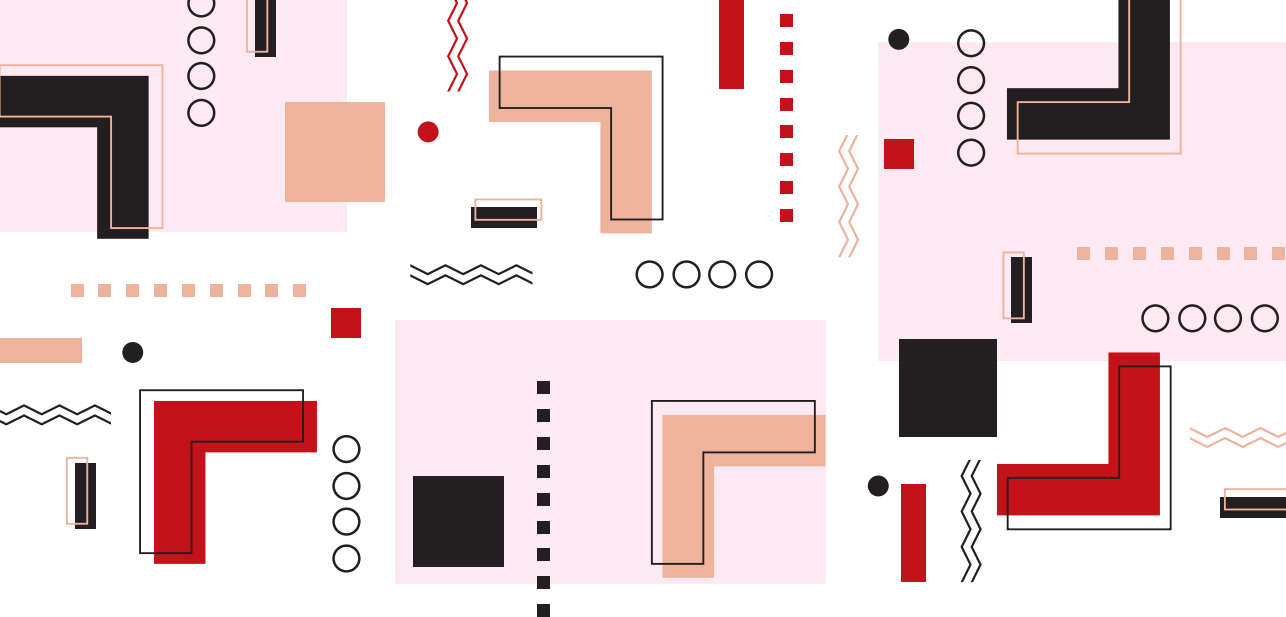
Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

***Mjesto i uloga slikovnice
u odgoju i obrazovanju danas i sutra***

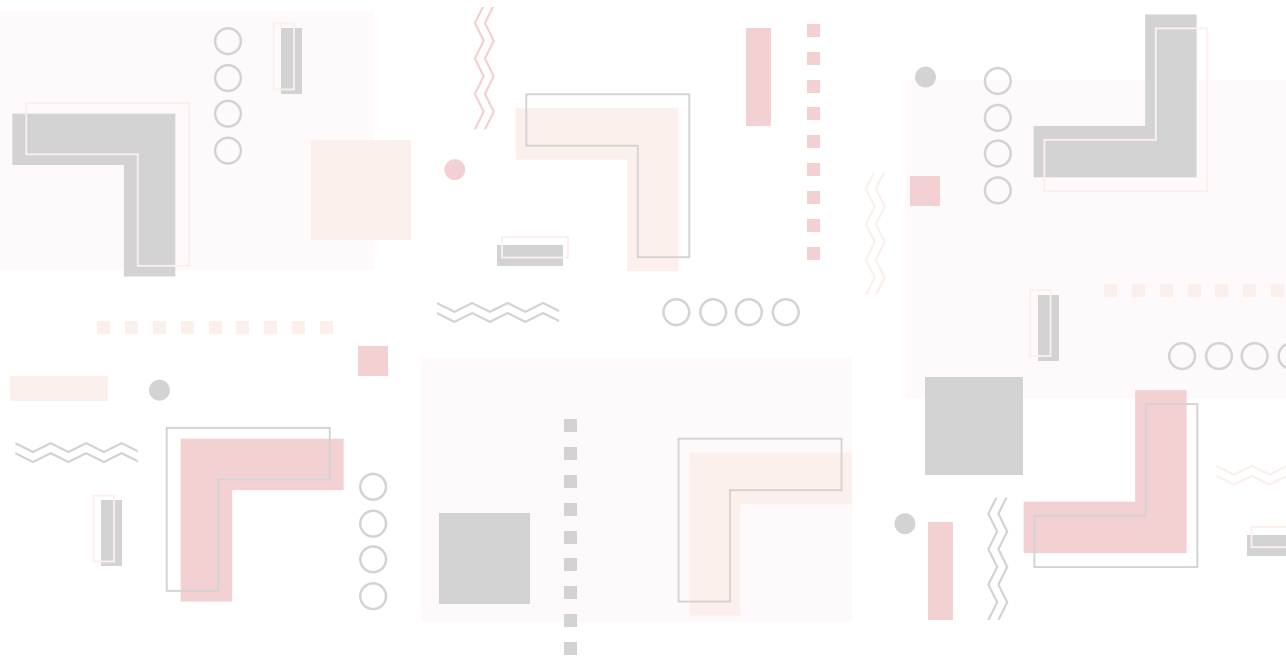
Zbornik radova

UNIRI

UFRI

***Mjesto i uloga slikovnice
u odgoju i obrazovanju danas i sutra***

Zbornik radova

Rijeka, 2022.

izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik (ur.)

Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra

Izdavač:

Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet

Recenzentice

prof. dr. sc. Dragica Haramija

izv. prof. dr. sc. Sanja Vrcić-Mataija

Lektura:

Corinna Jerkin, mag. educ. philol. croat. et phil. (za hrvatski jezik)

doc. dr. sc. Ester Vidović i Silvia Vidović, mag. cult. (za engleski jezik)

Grafičko oblikovanje:

Grafika Helvetica d.o.o. za Centar za elektroničko nakladništvo Sveučilišne knjižnice Rijeka

Mjesto i godina izdanja:

Rijeka, 2022.

ISBN 978-953-7917-62-3 (PDF)

Zbornik radova sufinanciran je sredstvima Sveučilišta u Rijeci dodijeljenima UNIRI-plus projektu *Slikovnica u dječjem vrtiću i osnovnoj školi* (br. uniri-pr-human-19-9).

Odlukom Senata Sveučilišta u Rijeci (KLASA: 007-01/22-03/02, URBROJ: 2170-57-01-22-386, od 25. listopada 2022. godine) ovo se djelo objavljuje kao izdanje Sveučilišta u Rijeci.

Sveučilište u Rijeci pokriva trošak e-izdanja koje obavlja Centar elektroničkog nakladništva (CEN).

Zbornik radova
izlaganih tijekom Okrugloga stola

***Mjesto i uloga slikovnice
u odgoju i obrazovanju danas i sutra***

odrzanoga u virtualnome okruženju

26. listopada 2021. godine

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci: Dani Učiteljskoga fakulteta 2021.

Gradska knjižnica Rijeka: Mjesec hrvatske knjige 2021.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	7
Introduction	
RIJEČ DEKANICE UČITELJSKOG FAKULTETA U RIJECI	11
Introductory word by the Dean of the Faculty of Teacher Education in Rijeka	
ZNANSTVENI RADOVI	
Igor Saksida	16
THE CONTEMPORARY SLOVENIAN PICTURE BOOK AND SLOVENIAN CURRICULUM FOR KINDERGARTENS	
Janja Batič	31
SLIKOVNICE U NASTAVI LIKOVNE KULTURE	
Mirjana Mavrak	41
SLIKOVNICA KAO PEDAGOŠKO I ANDRAGOŠKO ŠTIVO	
Karol Visinko	63
ODNOS PREMA SLIKOVNICI	
Anda Bukvić Pažin	71
ČITANJE, PISANJE, PREVOĐENJE, PODUČAVANJE: CJELOŽIVOTNA EDUKACIJA KROZ SLIKOVNICE	
STRUČNI RADOVI – PRIMJERI IZ PRAKSE	
Bojana Lanča i Dijana Jurčić-Bakarčić	89
SLIKOVNICA POTIČE STVARALAŠTVO	
Nela Dundović i Suzana Srića	103
SLIKOVNICA KAO SREDSTVO IZRAŽAVANJA DJECE	
Verena Tibljaš	122
SLIKOVNICA U ZAGRLJAJU – OTISAK ZA CIJELI ŽIVOT	
O AUTORIMA RADOVA	130
O UREDNICI ZBORNIKA	133
Organizacijski odbor Okrugloga stola	133

Uvodna riječ

Zbornik radova *Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra* proizišao je iz izlaganja eminentnih znanstvenika i stručnjaka iz Hrvatske i inozemstva u okviru istoimenoga Okrugloga stola održanoga u virtualnome okruženju 26. listopada 2021. godine tijekom Dana Učiteljskoga fakulteta u Rijeci te u suradnji s Gradskom knjižnicom Rijeka tijekom Mjeseca hrvatske knjige 2021.

Okrugli stol s naslovom *Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra* organiziran je kao aktivnost znanstvenoistraživačkoga UNIRI-plus projekta *Slikovnica u dječjem vrtiću i osnovnoj školi* koji se provodi na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci uz potporu Sveučilišta. Cilj Okrugloga stola bio je okupiti zainteresirane stručnjake različitih profila te razmijeniti ideje u svrhu unaprjeđenja znanstvene kao i odgojne i nastavne prakse koja uključuje slikovnicu. Znanstvenici i stručnjaci praktičari iz Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine izlagali su o rezultatima svojih istraživanja u području teorije slikovnice, te o svojim iskustvima iz znanstvene, odgojno-obrazovne i prevoditeljske prakse. Zbornik stoga sadrži znanstvene i stručne radove objavljene na hrvatskome i engleskome jeziku, zaključno s lirskim promišljanjem slikovnice i njezine uloge u životu djece (i odraslih) iz perspektive knjižničarke.

Na tehničkoj podršci u provedbi Okrugloga stola zahvaljujemo ravnatelju Gradske knjižnice Rijeka Niki Cvjetkoviću i voditeljici Programske službe Knjižnice Tanji Badanjak.

Prof. dr. sc. Lidiji Vujičić, u čijem je dekanskom mandatu održan Okrugli stol, zahvaljujemo na svesrdnoj podršci pri organizaciji kao i pri objavljivanju ovoga Zbornika radova.

Recenzenticama – prof. dr. sc. Dragici Haramiji, s Pedagoškoga fakulteta i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mariboru, kao i izv. prof. dr. sc. Sanji Vrcić-Mataiji, s Odjela za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru, zahvaljujemo na savjetima i preporukama kojima su doprinijele konačnomu izgledu Zbornika.

Sudionicima Okrugloga stola zahvaljujemo na odazivu i iznimno zanimljivim izlaganjima. Vjerujemo da će njihovi prilozi koje predstavljamo u Zborniku radova *Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra* doprinijeti unaprjeđenju statusa slikovnice kao književno-likovnoga umjetničkog djela među članovima akademske zajednice – nastavnicima i studentima učiteljskih, filozofskih i drugih srodnih fakulteta, zatim među stručnjacima iz prakse – odgajateljima, učiteljima razredne nastave, učiteljima i nastavnicima Hrvatskoga jezika, Likovne kulture, stranih jezika, knjižničarima, nakladnicima, urednicima i prevoditeljima slikovnica, pedagogima, logopedima, roditeljima te svima zainteresiranima. Veliki odaziv i zainteresiranost publike upravo iz redova struke znak je promocije slikovnice na svim poljima čitateljske i odgojno-obrazovne prakse.

izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik,
urednica Zbornika,
voditeljica znanstvenoistraživačkoga UNIRI-plus projekta
Slikovnica u dječjem vrtiću i osnovnoj školi

Introduction

The collection of papers *The Place and the Role of Picture Books in Education: Today and Tomorrow* is the result of presentations given by renowned scholars and experts from Croatia and abroad at the Round Table of the same name, which was held on October 26, 2021, in a virtual environment during the Day of the Faculty of Teacher Education in Rijeka and in cooperation with the Rijeka City Library during the Croatian Book Month 2021.

The round table, entitled *The Place and Role of Picture Books in Education: Today and Tomorrow*, was organized as an activity of the scientific research project UNIRI-plus Picture Books in Kindergarten and Primary School, conducted at the Faculty of Teacher Education of the University of Rijeka with the support of the University. The aim of the round table was to bring together interested experts of different profiles and exchange ideas to improve scientific, educational and pedagogical practice involving the picture book. Scientists and experts from Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina presented their research results in the field of picture book theory, as well as their experiences from scientific, educational and translation practice. The collection therefore contains scientific and professional contributions/texts that emerged from their presentations and were published in Croatian and English and concludes with a lyrical reflection on the picture book and its role in the lives of children (and adults) from the perspective of a librarian.

We would like to thank the Director of the Rijeka City Library, Niko Cvjetković, and the Head of the Library's Program Service, Tanja Badanjak, for their technical assistance in conducting the round table.

Special thanks go to prof. Lidija Vujičić, PhD., during whose dean's term the Round Table was held, for her support in organizing the round table, as well as in publishing these proceedings.

We would like to thank our reviewers - prof. Dragica Haramija, PhD, from the Faculty of Education and the Faculty of Arts, University of Mari-

bor, as well as Associate Professor Sanja Vrcić-Mataija, PhD, from the Department of Teacher Studies in Gospić, University of Zadar, for their advice and recommendations that contributed to the final appearance of this publication.

We thank the round table participants for attending the event, and for their extremely interesting presentations. We believe that their contributions, which we present in the collection of papers *The Place and Role of Picture Books in Education: Today and Tomorrow*, will help to establish the status of the picture book as a literary and artistic work among members of the academic community - teachers and students of pedagogy, philosophy, and other related faculties - as well as among experts from the field - educators, classroom teachers, teachers and instructors of Croatian language, art, foreign languages, librarians, publishers, editors and translators of picture books, pedagogists, speech therapists, parents, and all other interested parties. The great participation and interest of the expert public is a sign of the promotion of the picture book in all areas of reading and educational practice.

Associate Professor Maja Verdonik, PhD, Editor of the Proceedings,
Director of the UNIRI-plus scientific research project
The Picture Book in Kindergarten and Primary School

Riječ Dekanice Učiteljskog fakulteta u Rijeci

Poštovane kolegice i kolege,

volim dodati prijatelji, prijateljice, Učiteljskog fakulteta u Rijeci, a njima smatram sve one koji doprinose, razvoju znanstvenog i stručnog rada unutar svoga polja i područja djelovanja.

Učiteljski fakultet je jedina znanstveno-nastavna sastavnica na Sveučilištu u Rijeci koja izvodi studijske programe kojima se obrazuju stručnjaci za rad u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i u razrednoj nastavi u osnovnim školama. Izdvaja se svojom naglašenom interdisciplinarnošću nastavne i znanstvene djelatnosti koja uključuje društvene i humanističke znanosti, kao i umjetnosti.

Interdisciplinarnost u razmišljanju, kros-disciplinarna komunikacija i transdisciplinarna aktivnost u učenju postaju ključne riječi suvremenog znanstvenog diskursa, ali i povezanosti sa zajednicom u kreiranju kvalitetnog okruženja za učenje. Na tom tragu održan Okrugli stol u virtualnom okruženju 26. listopada 2021. godine, tijekom Dana Učiteljskog fakulteta u Rijeci te u suradnji s Gradskom knjižnicom Rijeka tijekom Mjeseca hrvatske knjige 2021., predstavljao je izazov svima nama. Stoga je važno zahvaliti na svim izlaganjima koja smo imali prigodu slušati tijekom Okruglog stola naslova *Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra*, organiziranog kao aktivnost znanstvenoistraživačkog UNIRI-plus projekta *Slikovnica u dječjem vrtiću i osnovnoj školi* što se provodi na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci uz potporu Sveučilišta pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Maje Verdonik. Okupili su se znanstvenici i praktičari u čijem fokusu je istraživanje i primjena slikovnica u odgojno-obrazovnom radu sa studentima, učenicima, djecom.

Od učitelja/odgajatelja očekuje se da bude kreativan, refleksivan, kritički orijentiran profesionalac, akcijski istraživač, a od odgojno-obrazovne institucije da bude u isto vrijeme mjesto učenja kako djece tako i odraslih. Na tom tragu nastojimo da Učiteljski fakultet u Rijeci bude prepoznat jer želimo doprinijeti afirmaciji učiteljske/odgajateljske profesije kontinuu-

iranim propitivanjem i usklađivanjem studijskih programa, programa cjeloživotnog obrazovanja, istraživačkih projekata i aktivnim djelovanjem u internacionalnom i nacionalnom svijetu visokog obrazovanja i znanosti. Zalažemo se za gradnju sustava akademskih vrijednosti i vrijednosti profesije na dobrobit zajednice i svakog pojedinca.

Svojim djelovanjem nastojimo ukazati na važnost učiteljske i odgajateljske profesije u društvu pred koje se postavlja sve više izazova. Upravo prolazimo i živimo s jednim složenim globalnim izazovom koji bitno utječe na funkcioniranje Fakulteta, na procese i iskustvo učenja i poučavanja studenata i nastavnika. Okrenuti smo elektroničkim platformama, susrete uživo zamijenili su virtualni sastanci i konferencije. Ne preostaje nam drugo nego biti konstruktivni i fleksibilni, te pronalaziti kreativna rješenja što smo i ovom prigodom, uz bezvremensku temu Okruglog stola, učinili. Neka ovaj Zbornik radova kao zapis ostvarenog bude poticaj za daljnje istraživanje u svrhu unaprjeđivanja odgojno-obrazovne prakse.

prof. dr. sc. Lidija Vujičić,
dekanica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
U Rijeci, 3. rujna 2022.

Introductory word by the Dean of the Faculty of Teacher Education in Rijeka

Dear colleagues,

And, I would like to add friends of the Faculty of Teacher Education in Rijeka, whom I consider to be all those who contribute to the development of scientific and professional work within their field and area of activity.

The Faculty of Teacher Education is the only academic - instructional unit at the University of Rijeka that offers study programmes that educate specialists for work in early and preschool education institutions, as well as in lower forms of primary schools. It stands out for its emphasised interdisciplinarity of teaching and scientific activities, which includes social sciences and humanities, as well as the arts.

Interdisciplinarity in thinking, cross-disciplinary communication and transdisciplinary activity in learning are becoming the key words of contemporary scientific discourse, as well as in connecting with the community in creating a quality learning environment. In this regard, the Round Table held in a virtual environment on October 26, 2021, during the Faculty of Teacher Education Days in Rijeka and in cooperation with the Rijeka City Library during the Croatian Book Month 2021, presented a challenge to all of us. Therefore, it is important to thank all the presentations that we had the opportunity to listen to during the Round Table entitled *The Place and Role of Picture Books in Education: Today and Tomorrow*, organized as an activity held within the scope of the UNIRI-plus scientific research project *Picture Books in Kindergarten and Primary School*, which is carried out at the Faculty of Teacher Education with the support of the University, and under the leadership of Associate Professor Maja Verdonik, PhD. The project gathered scientists and practitioners whose focus is research and application of picture books in educational work with students, pupils, and children.

Kindegarten/primary school teachers are expected to be creative, reflective and critically oriented professionals and action researchers, and the educational institution is expected to be a place of learning for both children and adults. We endeavour for the Faculty of Teacher education to be recognised in this regard, as it is our wish to contribute to the affirmation of the teaching profession through the continued revision and adaptation of study programmes, lifelong learning programmes, research projects and active participation in the national and international world of higher education and science. We advocate building a system of academic and professional values that will benefit both the community and every individual.

With our activity, we strive to highlight the importance of the profession of kindergarten/primary school teacher in a society that is facing an increasingly great number of changes. At the moment, we are going through and living with a very complex global challenge that has a significant effect on Faculty operations, as well as on the learning and teaching experiences and processes of both students and faculty. We focus on digital platforms, and live meetings have been replaced by virtual meetings and conferences. There is no other choice but to be flexible and constructive and to find creative solutions, as we endeavoured to do on this occasion, with this timeless Round Table topic. May these Proceedings, as a record of what we achieved, provide an incentive for further research for the purpose of improving educational practice.

Prof. Lidija Vujičić, PhD.

Dean of the Faculty of Teacher Education of the University of Rijeka

Rijeka, 03.09.2022.

**ZNANSTVENI
RADOVI**

Igor Saksida

Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16, Ljubljana
Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem
Cankarjeva ulica 5, Koper
igor.saksida@guest.arnes.si

THE CONTEMPORARY SLOVENIAN PICTURE BOOK AND SLOVENIAN CURRICULUM FOR KINDERGARTENS

Abstract

The paper presents an overview of the development and types of picture books within the context of the classical picture book theory in Slovenia. Thus, as early as 1976, M. Kobe defined the picture book as an artistic-textual monolith, which means that the picture book can be defined more narrowly or more broadly. According to the strict definition, a picture book is a book in which the text can in no way be independent of the visual work, and a picture book in the broader sense which, unlike an illustrated book, must have little text, is understood as a book defined by two more or less equally important layers: visual and textual; the intertwining of both layers of the picture book can be viewed in terms of reception science, but from the pedagogical point of view it is particularly interesting to understand the multimodal literacy that includes the understanding of the text and the visual representation and the possibilities of interaction between them (illustration, enhancement, contrast). After mentioning the first Slovenian picture book (Fran Levstik, Hinko Smrekar: *Martin Krpan*, 1917), there follows an overview of the main types of picture books: instructive (non-artistic) and artistic (authorial, activating, classical and pop-up). In the discussion of the authorial picture book, the reaction of kindergarten children and the possibility of duality (fairy-tale and symbolic understanding of the picture book message) are pointed out, followed by an overview of central classical and especially contemporary Slovenian illustrators, M. Stupica, L. Osterc, M. Osojnik, L. Prap, Z. Čoh, D. Stepančič and others. In the final part, the article focuses on the current open curriculum model and points out the need for a more precise definition of goals and content, as the choice of a quality picture book cannot be fully transferred to the subjective "implementation curriculum". However, even preschool children should be given a uniform basic framework for learning about the tradition of

visual arts and, along with the principles of democracy, leadership and intertextuality, they should also learn about modern visual expression.

Keywords: innovation; multimodal literacy; picture book; quality and types of picture books, tradition

SUVREMENA SLOVENSKA SLIKOVNICA I SLOVENSKI KURIKUL ZA DJEČJE VRTIĆE

Sažetak

Rad se fokusira na pregled razvoja i tipova slikovnica u kontekstu klasične teorije slikovnice u Sloveniji. Tako je još 1976. Marjana Kobe definirala slikovnicu kao likovno-tekstualni monolit, što znači da se slikovnica može definirati uže ili šire. Prema strogoj definiciji, slikovnica je knjiga u kojoj tekst ni na koji način ne može biti neovisan o likovnome djelu, a šire se slikovnica, koja za razliku od ilustrirane knjige mora imati malo teksta, shvaća kao knjiga definirana dvama manje-više jednako vrijednim slojevima: vizualnim i tekstualnim; prožimanje obaju slojeva slikovnice moguće je sagledati u terminima recepcijske znanosti, ali s pedagoškoga stajališta posebno je zanimljivo razumijevanje multimodalne pismenosti koja uključuje razumijevanje teksta i vizualne reprezentacije te mogućnosti interakcije između njih (ilustracija, nadgradnja, kontrast). Nakon spomena prve slovenske slikovnice (Fran Levstik, Hinko Smrekar: *Martin Krpan*, 1917), slijedi pregled glavnih vrsta slikovnica: poučne (neumjetničke) i umjetničke (autorske, aktivističke, klasične, *crossover* i *pop-up* slikovnice/slikovnice iskakalice). Pri pregledu autorske slikovnice uočava se reakcija vrtićke djece uz bezrječnu slikovnicu, kao i mogućnost dvojnosti naslova (bajkovito i simboličko shvaćanje poruke slikovnice), a zatim se daje pregled središnjih klasičnih, osobito suvremenih slovenskih ilustratorica i ilustratora kao što su M. Stupica, L. Osterc, M. Osojnik, L. Prap, Z. Čoh, D. Stepančič i drugi. U završnome dijelu članak se fokusira na aktualni model otvorenoga kurikula i ukazuje na potrebu preciznijega definiranja ciljeva i sadržaja jer se izbor kvalitetne slikovnice ne može u potpunosti prenijeti na subjektivni „izvedbeni kurikulum“, no djeci predškolske dobi treba omogućiti i jedinstven temeljni okvir za upoznavanje kvalitetne ilustratorske tradicije te uz načela demokratičnosti, vođenja i intertekstualnosti učiti i o suvremenim slikarskim rukopisima.

Ključne riječi: inovativnost; kvaliteta i vrste slikovnica; multimodalna pismenost; slikovnica; tradicija

1. Introduction

The Slovenian picture book and literary illustration have been subject to a considerable number of theoretical treatments and critical writings. In the most prominent Slovenian expert journal *Children and Books*,

which bears the indicative subtitle "journal for the issues of children's literature, literary education and media, dealing with books", dozens of expert articles are dedicated to visual language as a component of literature, not to mention all the short reviews and bibliographies. As to the more important expert works on picture books and illustrations, the book *The Slovenian Picture Book and its Place in the World* (1978) deserves special attention; it brings a detailed bibliographical survey of authors, along with two theoretical treatises and a historical survey of illustration. It is very interesting that the beginnings of the picture book are related to the patriotic educational activities of the members of the Vienna student art association Vesna and to Art Nouveau illustrations, which Saša Šantel made for Nator's book *Veli Joža* (1908). In the quintessential Slovenian theoretical book on children's literature, titled *Views on Children's Literature* (1987), the author Marjana Kobe deals only with quality picture books, dismissing all the picture book kitsch, the main characteristic of which is anonymous authorship. In the mass of picture books, she recognizes several types and subtypes, thus inventing different subtypes according to authorship (she mentions four combinations of Slovenian or non-Slovenian text authors or illustrators), different comprehension levels (1. cartoon folder or leporello with different subtypes regarding the share of text, 2. a real book with hard cartoon sheets, 3. picture book as a real book with thin sheets), creative procedure (she distinguishes between authorial picture books, picture books produced by a permanent creative team (i.e. L. Kovačič – M. Bizovičar, S. Makarovič – M. L. Stupica, K. Kovič – J. Reichman; lately also S. Makarovič – G. Vahen and P. Suhadolčan – U. Horvat) and occasional cooperation of a text writer and illustrator), types according to the layout of text and illustrations in a picture book: classical picture book (each illustration being an independent picture alternating with text), illustration "spills over the edge" (the text is artistically conceived, i.e. incorporated into illustration), source of text (the picture book is related to different literary genres and types; in this chapter the author explicitly points out non-authorial picture books, the proportion between fantasy and reality topics in picture books, as well as to the possibilities for assuming the children's sensitivity), as well as new visual (picture book as an artistic experiment, communication, dynamic narrative illustration) and functional possibilities: "The primary function of a fiction picture book is *aesthetic education of a child*." (Kobe, 1987: 44) Regarding the possibilities of such education, the author distinguishes between (1.) a classical picture book, that is "closed", which means, that the little user (...) is offered, so to say, "an already complete" visual and textual whole, and (2.) an activating

picture book as a relaxed aesthetic game in which the young addressee co-creates text, giving free rein to his fancy. Apart from abstract heroes, the colouring book appears as a variant in this group. The evaluation analysis of the most quality picture books, which, according to the author's definition are "visual-textual monoliths" rather than mere sum totals or collages of textual and visual parts, provided ground for the formation of a few typical groups of Slovenian picture books, to which parallels can be found in the contemporary European and world picture book production. These typical subgroups are:

- authorial picture book,
- activating picture book,
- classical picture book
- open picture book (for any age).

This classification by M. Kobe is, without any doubt, the most consistent and influential classification in theory; as such it will serve as a starting point for the survey of the contemporary Slovenian picture book. However, the described picture book classification opens even more questions – the foremost problem is the problem of the theoretical definition of a picture book, whereby this definition can be either strict or lax. According to the strict definition, the term picture book can only apply to such a book in which text cannot possibly be independent of the visual part. Regarding the lax, broader definition, a picture book is every book determined by two more or less equal layers – the verbal and the visual one, which are (or could be) independent of one another but still offer several possibilities of "word-image relationships" (Nikolajeva, 2002: 89), i.e. symmetrical (illustrations duplicate the textual message), complementary (the illustrations fill gaps in the textual message) and enhancing (the illustrations and the textual message are counterpointing or contradictory). In the most recent and complex survey of Slovenian picture books, *Picture Book Poetics* (2013), authors D. Haramija and J. Batič propose several criteria that form a persuasive starting point both for distinguishing picture books from illustrated books for an educational approach (to both types, but especially to picture books); these are:

- text does not exceed 1.800 words,
- illustrations are equivalent to text
- quality of text and illustrations.

The concept of picture book as a multimodal work has a significant educational meaning: if young recipients of picture books are to devel-

op their literary competence, they should be encouraged to develop their multimodal literacy: understanding the quality of text, images and their interaction in an intertextual and social context, for "it is essential to systematically approach reading and understanding of illustrations as well" (Haramija and Batič, 2013: 267).

2. A brief overview of Slovenian picture books

The first picture book in Slovenia is considered to be *Martin Krpan* (1917), written by F. Levstik and illustrated by H. Smrekar. Almost from their beginnings, Slovenian picture books have developed several types and subtypes:

- instructive picture book
- literary picture book:
 - authorial picture book,
 - activating picture book,
 - classical picture book
 - open picture book (for any age).

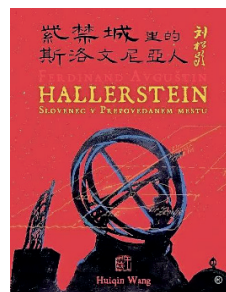
In the large and diverse group of instructive picture books, *Ferdinand Avguštín Hallerstein: A Slovenian in the Forbidden City* (2014), written and illustrated by Wang Huiqin is one of the most interesting. It portrays the scholar, astronomer Hallerstein (1703-1774), who died in China as Liu Songling; Chinese emperor Qianlong gave him the title Mandarin. This is a bilingual picture book with very topical themes, i.e., the social situation in China in the middle of the 18th century and questions related to identity and multiculturalism.

In the large group of **authorial picture books** – its typical feature is that the illustrator and text writer are one and the same person (if the text exists at all) – the **silent picture book** (picture book without or with very little text) is an autonomous subtype.

Picture 1. *Martin Krpan* (1917)

Picture 2. *A Slovenian in the Forbidden City (Slovenec v prepovedanem mestu, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014)*

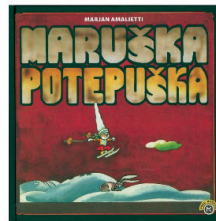

The first picture book according to the date of publishing in this group is M. Amalietti's picture book without text *Maruška the Vagabond* (1977). This is a picture narrative about a girl who strolls around on a snowy winter day and goes through a number of adventures: she visits Triglav and meets wild animals but returns to the safe shelter of a warm home at last. The picture book enables children to play with several creative approaches, as it is obvious from their illustration of a story.

In the 1970s, two picture books by M. Manček aroused attention – *Grumbly is Playing* (1978) and *Grumbly is Playing* (1979). The first picture book describes a teddy bear's everyday life, his (childlike) fondness of sweets, his playfulness, and, above all, the world of other animals that make the teddy bear happy by bringing him presents. The picture book is full of comical situations and momentary turnabouts; as the previous one it is highly relevant for didactic upgrading of its visual story, developing a child's narrative ability (Medved Udovič, 2004).

Two contemporary silent picture books are worth mentioning: A. Peklar's *Ferdo, Big Bird* (2017), could primarily be understood as a nonsense story of a giant bird, but the main character could also be a symbol of nature, nowadays possessed by modern society/civilisation.

Picture 3. *Maruška the Vagabond* (*Maruška Potepuška*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014)

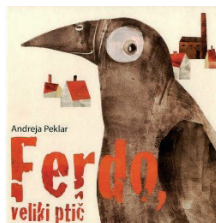
Picture 4. Nika, 4 years old: *Maruška returns home*

Picture 5. *Grumbly is playing* (*Brundo se igra*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011)

Picture 6. *Ferdo, Big Bird* (*Ferdo, veliki ptič*, Ljubljana: KUD Sodobnost international, 2017)

M. Bartolj's picture book *Where Are You?* (2018) is, on the other hand, a story of human everyday life, "painted" by sensitivity to injustices and the world of another; the search hidden in the title of the picture book is not just a search for a dog that eventually returns to its owner – it is, first and foremost, a search for the "colour of the heart".

An interesting example of contemporary **authorial picture book with text** is the work of M. Osojnik *This is Ernest* (1997). It is a story about the friendship between the girl Ana and a cat called Ernest; the author's innovative, non-mimetic drawing provides for a thematic complement, "explanation" of the text. Why is in this picture book a cute cat depicted like a monster? Could this be a very good example of a contrastive relation between text and image? One of the most important and well-known Slovenian authors of authorial picture books is L. Prap, who created several innovative visual and verbal monoliths. In her picture book *Why?* (2002) she starts from typical children's questions like *Why does a giraffe have such a long neck*, providing nonsense answers like: *Because she has eaten not well-cooked spaghetti*. The main purpose of this book is not providing an explanation of a chosen characteristic on an animal but encouraging young recipients to invent their own nonsense explanations.

The playful approach to (foreign) language(s) is detectable in her *International Dictionary of Animals* (2005), in which the form and sound of languages are presented to children, motivating them to be open to foreign language acquisition.

Picture 10. *International Dictionary of Animals* (Mednarodni živalski slovar, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005)

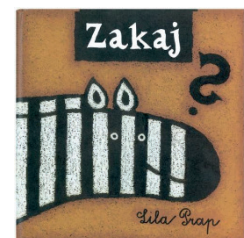
Picture 7. *Where are you? (Kje si? Dob: Miš, 2018)*

Picture 8. *This is Ernest (To je Ernest, Celovec: Drava, 1997)*

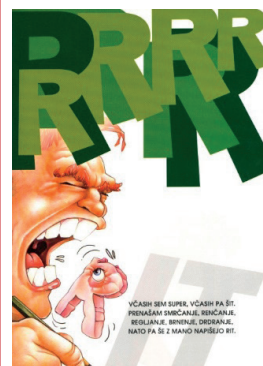

Picture 9. *Why? (Zakaj? Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002)*

Activating picture book is a type of text that invites and stimulates children to fantasy plays. The simplest form of picture book co-created by children is no doubt **a colouring book**; although it may be seen as a form that does not stimulate a child's imagination, it is still important and useful if the emergent literacy goals are concerned – this type of activating picture book develops orientation on paper and other skills (they can be understood as graphomotor exercises). In this group, the type of **abc rhymes** (or alphabet books) is very important in terms of literacy: these picture books stimulate children to recognize letters, relate them to sounds and play with all of them. M. Kobe ranks this type among activating picture books, giving N. Grafenauer's *Alphabet* (1977) as an example. Among contemporary examples of this type, two literary alphabet books are particularly outstanding: *If you break your nose, you will never climb Nanos* (2003, F. Lainšček, poems, and I. Ribič, illustrations), a picture book that includes some "taboo" words like *shit* and *butt*. Another interesting example is the picture book *Abc Rhymes* (2014, M. Košuta, poems, and I. Šinkovec, illustrations) – in addition to nonsense verses based on alliteration it proposes several activities, related to literacy or children's creativity, e.g., finding identical letters/sounds in words, explaining subjectively unfamiliar words and phrases, engaging in nonsense play with sounds and words etc. It is, of course, important that also this type of picture book is appropriately presented and discussed with children, not only to present picture books as "puzzles" or interactive versions of them. By focusing on either verbal or visual details or all of them, children develop their engagement in the reading process and their competence to speak about their experiences with picture books and to listen to other participants of the reading event (both peers and their mentor).

Picture 11. *If you break your nose, you will never climb Nanos* (Če padeš na nos, ne prideš na Nanos, Murska Sobota: Franc-Franc, 2003)

Picture 12. *Abc Rhymes* (Abecerime, Ljubljanska knjiga, 2014)

Classical picture book

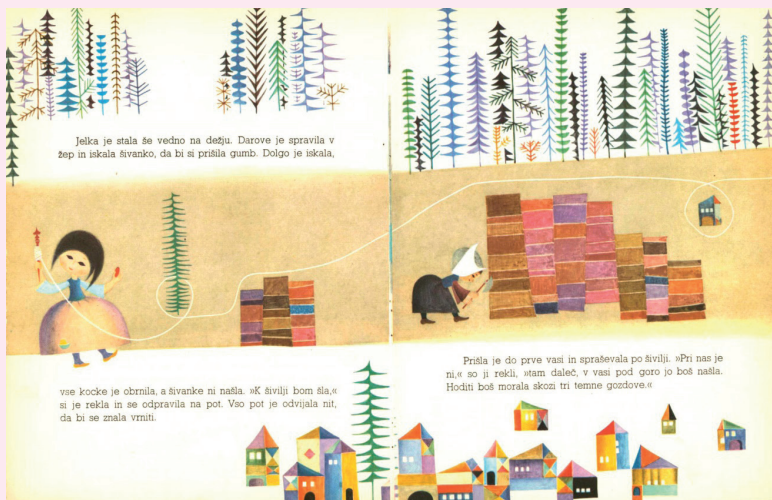
Among the works of the illustrators specialized in children's illustration, the extensive opus of M. Stupica is highly important. Her illustrations in the popular picture book *My Umbrella Can turn into a Balloon* (1962) written by E. Peroci combines the elements of medieval and folk painting with the sweetness of children and funniness of grown-ups.

Picture 13. *My umbrella can turn into a balloon* (*Moj dežnik je lahko balon*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962)

L. Osterc developed a unique, stylized visual expression; she depicts nature as a lace ornament, and her human characters and animals remind us of geometrical forms. Her picture book *The House Made of Cubes* (1964), with text by E. Peroci, is also popular abroad.

Picture 14. *The House Made of Cubes* (*Hišica iz kock*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1964)

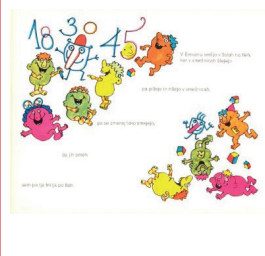
Another of the most prolific illustrators is A. Gošnik Godec, famous for her “soft” style and suggestive colours that characterize her picture book *Slipper Keeper Kitty* (1957) with text by E. Peroci. This literary classic is suitable for children of the modern times, too, as is it obvious from their creative responses to the fairy tale (e.g. 5-year-old Sonja’s illustration *Visiting Slipper Keeper Kitty* – therefore, this literary classic should remain an important feature in the contemporary curriculum for both kindergarten and primary school, not only just because it is crucial for forming national and broader identity, but primarily because is rich in literary (visual and verbal) expression and is an important part of family literacy.

Picture 15. *Slipper Keeper Kitty (Muca Copatarica, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1957)*

In this sense, some other classic books are worth mentioning: *Abecedaria* (1975), written by D. Zajc and illustrated by M. Bizovičar, is a perfect example of how poetry can be upgraded with visual narrative. Zajc’s poetics is expressed either in purely linguistic “limericks” or in comical children’s exaggerations (*Erevan*); his play deals with the cheerful, almost “festive” power of children’s poetical creativity and of listening to the sonority of language. All this is accompanied by the diverse, equally playful and humorous visual language of M. Bizovičar, which is a combination of playful picture-texts, comic-like arrangement of pictures forming a “short story” and of a dynamic, absurdly exaggerated depiction of “laughter” (*Erevan*).

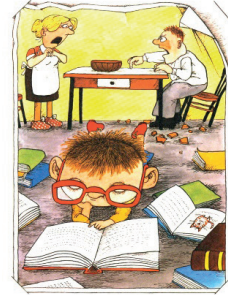
Picture 16. *Abecedaria (Abecedarija, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975)*

Apart from Zajc-Bizovičar's *Abecedaria*, two of the most famous picture books of the Seventies are *Pedenjped* (1979) by N. Grafenauer and *Čenčarija* (1975) by T. Pavček. The poetical works of the two authors are closely connected with the names of two illustrators: K. Gatnik and M. Manček. The latter "reillustrated" the traditional *Pedenjped* with its geometrical, stylized, almost fairytale-like and unrealistic boys of L. Osterc, into a picture book "album". The *Pedenjped* as interpreted by M. Manček turns into a collection of witty caricatures, so that Manček's typical rounded forms and vivid colours are not just an accompaniment, but also an upgrading of the poetic messages, giving the latter additional "meanings". A good example of this practice is the poem *Učenjak* (Scholar): "the house noise" from the last stanza is interpreted as parents' quarrel in the illustration. The value aspect is further stressed by the difference between the folded upper (belonging to the parents, quarrelsome) part and the flat lower (*Pedenjped*'s, scholar's) part of the illustration (Haramija and Batič, 2015).

Picture 17.
Pedenjped

(Ljubljana: Mladinska knjiga, 1979)

Probably even more topical is *Čenčarija* by T. Pavček, a black and white picture book containing illustrations by the same illustrator. Innovatively and with an “extra supplement” of message with regard to the text, the illustrator depicted titles of individual chapters. His illustrations greatly upgrade the moral of the poetry. A typical example of such an upgrading is the introductory poem *What is a Čenčarija*, in which Gatnik visually interprets Pavček’s “fairy alley” with images of the typical fairy tale heroes. An innovative insert is the appearance of aliens on a spacecraft, which probably means a modernisation of a fairy tale cliché. The specific features of Gatnik’s style are the quick rhythm of the alternation of images, as well as a distinctive cheerfulness and humour. Even more radical in his visual “comments” on poetry is Z. Čoh; his illustrations of the children’s folk limericks *Enci Benci na Kamenci* (1990) follow the children’s “poetics of ugliness” apart from being lyrical. The grotesquely deformed faces, grimaces, contrasting colours and the impression of movement (the author’s field of work includes animated films) are completely in tune with the poetics of children’s folk poetry. The typical feature of the latter is that it is an expression of protest against good taste, moderation and any kind of decency. Its means of expression are playful nonsensical limericks and especially abuse. Another, completely different style of poetry and illustration appears in the collection of poems by B. Štampe Žmavc *Heavenly Carriages* (1994). Her poetry, weaved out of images and notions like nature, child, universe, sunshine, and secret, is accompanied by a rich palette of colours (the prevailing ones being violet, yellow and green) and by stylized characters. The illustrations upon which the poetry is “laid” were made by D. Demšar. Iridescent colours, shining spots, fairy creatures, asteroids and star maps create, in combination with the reflective poetry, a dreamy, symbolical reality addressing the reader with the language of mysterious places beyond the boundaries of human world. One of the most important contemporary books of verse was written by the well-known author A. Štefan; her collection *Crumbs from the Mouse Valley*, illustrated by A. Sottler (2017), has been awarded with several awards. The poems focus on the life of mice, who are tiny but big in their creativity – rapt with the beauty of the world, the play of words and also with the less pleasant truths of our time; the illustrations tend to emphasise both joy and the transience of the depicted world by simulation of motion and with the use of an innovative technique, i.e. fingerprints that shape the imagery of the picture book as a whole.

Picture 18. Čenčarija

(Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975)

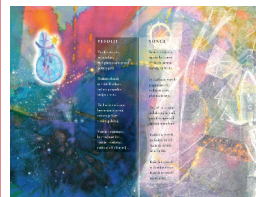
Picture 19. Enci benci na kamenci

(Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003)

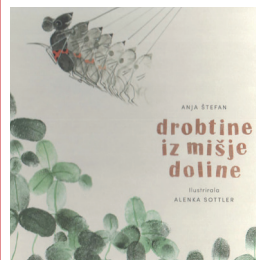

Picture 20. Heavenly Carriages

(*Nebeške kočije*, Ljubljana: Epta, 1994)

Picture 21. Crumbs from the Mouse Valley (*Drobtine iz mišje doline*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2017)

The diversity of literary and visual poetics is especially pronounced in the children's prose picture book. In the category of fictional, i.e., irrational prose (which is the subject of the present survey), a unique and autonomous group are the fairy tales of S. Makarovič, all illustrated by authors with very different visual expressions. *Bakery Mishmash* (1974), probably her most famous fairy tale – a story about a kind wizard, the baker Mishmash, and human envy – like *Skipmouse* (1976) – a fairy tale about a little mouse's broken tooth – were illustrated by M. L. Stupica; her visual solutions emphasize the tempers of the main characters, her colours are distinct, and so is her realism, as far as it is possible in the fairy-tale textual reality. A completely different style prevails in the work of M. Amalietti; in his picture book *A Tramp and a Night Lamp* (1977) his sombre, sometimes even grotesque humour finds an adequate connection with the strange text of "anti-fairy tale", i.e., a string of uncompleted drafts. S. Makarovič adds some rather scary fairy-tale motives to the tale about the discarded night lamp – an impudent chimney which plays tricks on people, a dog with six paws, a monster on a solitary island which bites off people's ears, dancing scissors, etc.; Amalietti's characters are so odd that they arouse mixed feelings of fear and funniness in people. Very "odd" both in terms of literary and visual expression yet accepted well even in kindergartens and among adult readers is also the picture book *The Little Girl and the Giant* (2009), written by N. Filipič Kodrič and illustrated by T. Torjanac. The everlasting pattern of domestic violence, sorrow and fear is upgraded by suggestive illustrations that are primarily characterised by a specific perspective (the girl is very little, her father is almost a giant) and effective colours that create a very dark and scary atmosphere.

Picture 22. *Bakery Mishmash*

(*Pekarna Mišmaš*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974)

Picture 23. *A Tramp and a Night Lamp*

(*Potepuh in nočna lučka*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977)

Picture 24. *The Little Girl and the Giant*
(*Punčka in velikan*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009)

A special subtype of picture book is the open picture book (readerwise). M. Kobe (p. 53) defines this subtype as "picture books for all ages". It comprises either picture books with complex messages and obvious symbolical dimensions or classical texts adapted for grown-ups. Unique within this type is the picture book *Lenora* (1991, illustrated by M. L. Stupica), which is replete with a sad and sombre atmosphere. The illustrations of the Burger's ballad in Prešeren's translation correspond to the contents; not only are the colours deathly pale, but there are also silhouettes of death, a raven, a funeral procession of monsters with pale, greenish faces, as well as empty and devastated landscapes stirring horrifying feelings of a catastrophe. In modern times, D. Stepančič' works have a special place among picture books of this type: the illustrator focuses on classical texts that were not written for children, for example, he illustrated Prešeren's *Toast* (1848), of which the Slovenian anthem is a part, and he added a visual upgrade to the text by including links to well-known motifs from Slovenian literary history, e.g. image of poet S. Kosovel or writer and editor K. Brenkova. His other picture books are also "crossover", especially those based on biographical stories, showing the horrific consequences of war and its victims (e.g., *Arsenije*, 2017). In this sense, the picture book is, like children's literature, not "only" for children, but for all readers – and therefore very interesting to adult readers, as well.

Picture 25. *Lenora*

(Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991)

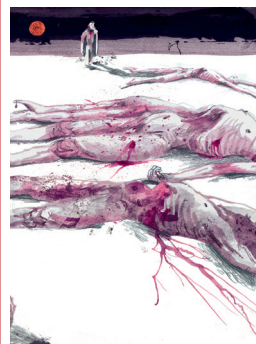
Picture 26. *Toast*

(Zdravljica, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013)

Picture 27. *Arsenije*

(Dob: Miš, 2017)

3. Conclusion

The richness of literary and visual messages that was briefly described is a starting point for didactic outcomes, related to understandings of and approaches to picture books in the curriculum for kindergarten. If a picture book is more than just a "sum total" of words and pictures, and is in fact a visual-textual monolith, then both the method/mode and the grade of visual addition to a text should be taken into consideration and should be a subject of discussion that a reading event is focused on. However, in the Slovenian kindergarten curriculum, the picture book as an important

element could hardly be detected, and if it is mentioned (a few times), it is primarily related to children retrieving information from it, not to a specific artistic genre. This is perhaps a result of the “open curriculum” being the underlying concept of the Slovenian curriculum; it is flexible and advocates individuality and pluralism as a counterpart to “group routine”. Nevertheless, general goals and principles should not have replaced content, i.e., canonical and representative picture books in terms of their themes and types. Furthermore, all adults that lead reading events in kindergartens and schools (as mentors of reading) should have some sort of prescribed book list of those (picture) books that are classic and therefore inevitable in the educational process that interlaces reading and illustrating (Marjanovič Umek and Fekonja, 2019) and is crucial for the development of family literacy related to “key activities, which support the development of storytelling, the frequency and quality of shared reading, encouragement of symbolic play and drawing” (p. 126). Understanding the autonomy of mentors/teachers in a way that does not enable critical approaches to reading material for children is not a proper way to develop their reading competence. Not all picture books are worth reading – to conclude with a sentence that O. Župančič wrote more than a hundred years ago: “Only the best is good enough for children.”

References

- Haramija, D. i Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Haramija, D. i Batič, J. (2015). The Importance of visual reading for the interpretation of a literary text. *CEPS Journal*, vol. 5, no. 4 (31–49).
- Kobe, M. (1987). *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga (*Otrok in knjiga*).
- Marjanovič Umek, L. i Fekonja, U. (2019). *Zgodbe otrok: Razvoj in spodbujanje pripovedovanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Medved Udovič, V. (2004). Slikanici Maruška Potepuška in Brundo se igra med besednim in vizualnim. *Otrok in knjiga*, vol. 31, no. 61 (29–42).
- Nikolajeva, M. (2002). The verbal and the visual. The picturebook as a medium. In Roger D. Sell (ed.), *Children's literature as communication* (pp. 85–108). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Janja Batič

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru
Koroška cesta 160, Maribor
janja.batic@um.si

SLIKOVNICE U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

Sažetak

Kvalitetna slikovnica obično je djetetov prvi dodir s likovnom umjetnošću. No pažnja odgajatelja i učitelja u pravilu je usmjerena na čitanje informacija u tekstu i pasivno gledanje ilustracija. Vizualna sastavnica slikovnice (npr. dizajn parateksta, prikaz i raspored ilustracija, materijala i tehnika, tipografija) bitno utječe na poruku slikovnice. Slikovnice prenose poruku dvama kodovima, verbalnim i vizualnim. Stoga se svrstavaju u multimodalne tekstove. U pedagoškome procesu dajemo prednost tekstu, razvijamo kritičko čitanje itd., a ilustracije se promatraju samo na razini motiva, dakle, ono što je prikazano. U članku, uz pitanje što je prikazano, također se fokusiramo na to kako je to prikazano. Posebno nas zanima kako se slikovnice mogu uključiti u nastavu Likovne kulture i na taj način kod učenika razvijati vizualnu i multimodalnu pismenost.

Ključne riječi: likovna kultura; likovna umjetnost; multimodalna pismenost slikovnica; vizualna pismenost

PICTURE BOOKS IN VISUAL ART LESSONS

Abstract

A good picture book is usually a child's first contact with visual art. Yet, the attention of educators and teachers is usually focused on reading the information in the text and passively looking at the illustrations. The visual appearance of the picture book (e.g., the design of the paratext, the presentation and arrangement of the illustrations, the materials and techniques, the typography) significantly influences the message of the picture book. Picture books convey a message with two message codes, one verbal and one visual. Therefore, they are counted among multimodal texts. In the pedagogical process, we give priority to the text, we develop critical reading, etc., and the illustrations are considered only at the level of motifs, that is, what is shown. In this article, we focus not only on what

is shown, but also on how it is shown. We are interested in how picture books can be included in art classes and thus develop students' visual and multimodal literacy.

Keywords: art education; multimodal picture book literacy; visual arts; visual literacy

1. Uvod

Slikovnice su multimodalni tekstovi koji se obraćaju čitatelju ili gledatelju dvama komunikacijskim kodovima, verbalnim i vizualnim. Slikovnice su poseban oblik knjige koji ima tri glavne komponente, a to su: „tekst, ilustracije i sadržajno-formalni odnos između teksta i ilustracije“ (Haramija i Batič, 2013: 23). U procesu odgoja i obrazovanja slikovnice su često prisutne u predškolskome razdoblju i u nižim razredima osnovne škole. Pozornost odgajatelja i učitelja u pravilu je usmjerena na čitanje informacija u tekstu i pasivno gledanje ilustracija. Pritom su kvalitetne ilustracije u slikovnicama obično prvi djetetov kontakt s likovnom umjetnošću. Kvalitetna ilustracija prati kriterije koji se odnose na način na koji su likovi osmišljeni, prostor prikazan, ideja i umjetnički izraz dosljedni itd. (usp. Zupančič, 2012). Na kvalitetu slikovnice bitno utječe i njezin dizajnerski dio, kao što je npr. dizajn parateksta (korica, spojnih listova, unutarnjega omota), format i oblik slikovnice, tipografija, raspored slike i teksta, dinamika.

Čitanje slikovnica nije izazov samo za djecu i učenike, već i za odgajatelje i učitelje jer, kao što primjećuje Lewis (2006), postoji jaz između našega iskustva čitanja teksta i iskustva čitanja slika (unutar jedne slikovnice, ali i u smislu razumijevanja funkcioniranja slika u slikovnicama). Prema Jane Doonan (1993: 7) slike u slikovnicama svojom izražajnom snagom „omogućuju da knjiga funkcionira kao artefakt: nešto što daje oblik ideji i nešto s čime možemo povezati svoje ideje.“ Čitanjem slikovnice možemo razviti čitalačku, vizualnu i multimodalnu pismenost. Vizualna pismenost nije samo gledanje, ona je „[...] sposobnost (1) čitanja i interpretacije vizualnih slika i (2) prenošenja informacija pomoću vizualnih slika“ (Vasquez, Troutman i Comer, 2010: 2). Graham i Benson (2010) govore o multimodalnoj analizi koja uključuje analizu materijala iz različitih kodova kao što su jezični kod, audiokod, prostorni kod, gestualni kod i vizualni kod. To znači da primatelj (čitatelj, gledatelj) mora razumjeti što se svakim kodom komunicira i kako informacije iz svakoga koda utječu na sve ostale kodove te kako riječi mijenjaju značenje ilustracija i ilustracije značenje riječi. Nikolajeva (2003) razmatra različite vrste interakcije između teksta i ilustracije te razlikuje: simetričnu interakciju (riječi i slike pripovijedaju istu

priču), komplementarnu interakciju (riječi i slike međusobno popunjavaju praznine i nedostatke), stupnjevitu interakciju (slike podvlače i nadilaze tekst ili obrnuto, a razlika između poruke slike i riječi stvara složeniju dinamiku). Kad je razlika između poruke slike i riječi veoma velika, može se razviti kontradiktorna ili kontrapunktna dinamika. U ekstremnoj verziji to je nespojiva ili kontradiktorna interakcija (slike i riječi čine dvosmislenu poruku koja od čitatelja zahtijeva više mentalnoga napora) (Nikolajeva, 2003). Sipe (1998) ističe Nodelmanovo stajalište prema kojemu riječi imaju veći potencijal za prijenos informacija o vremenu, a slike imaju veći potencijal za prenošenje informacija o prostoru. Oslanja se na podjelu G. E. Lessinga koji razlikuje umjetničke discipline prema tome radi li se o simultanoj (slika, skulptura) ili sukcesivnoj percepciji (glazba, književnost) te nalazi da slikovnica pripada tzv. hibridnim umjetničkim formama kao što su kazalište i film s obzirom na to da ih doživljavamo istovremeno u vremenu i prostoru. Sipe (1998) nadalje primjećuje kako različiti načini doživljavanja pisane riječi i vizualne umjetnosti imaju važne posljedice na način na koji povezujemo tekst i slike u slikovnici. Čitanje teksta naglašava linearni smjer (čitamo od početka do kraja teksta), a slike zahtijevaju da zastanemo. Dakle, čitanje slikovnice nije samo linearno, već se krećemo naprijed-natrag kako bismo međusobno povezivali ilustracije, zatim tekst s ilustracijom na prethodnoj stranici i sl. Stoga slikovnice zahtijevaju višestruko čitanje jer nikad ne možemo u potpunosti shvatiti sva moguća značenja teksta i slike ili značenje koje proizlazi iz međuodnosa slike i teksta (Sipe, 1998).

2. Vizualni diskurs slikovnica

Ilustracije se ne nalaze samo u slikovnici, već čine važan dio parateksta. To znači da se ilustracije nalaze na omotu, spojnim listovima (koji mogu i ne moraju biti ilustrirani) i na unutarnjoj naslovnici. Važan je aspekt čitanja slikovnica poznavanje likovnog jezika. Likovni jezik ima svoja pravila ili svoju gramatiku. Prema Butini (1995: 340): „Likovna gramatika je znanost o pravilima umjetničkog jezika, to je sustavno proučavanje sastavnica umjetničkog jezika, njegovih oblika i uporabe u oblikovanju likovnih znakova, skup osnovnih pojmova likovnog izražavanja i dizajna. Uključuje proučavanje umjetničkog obrisa i zacrtanih elemenata, likovnih varijabli, prostornih ključeva i kompozicijske sintakse.“ Sljedeći je važan aspekt čitanja slikovnica odnosno ilustracije u slikovnicama poznavanje likovnih materijala i tehnika koje upotrebljava ilustrator. Izražajne mogućnosti likovne tehnike bitno utječu na poruku prikazanoga motiva. Tako Nodelman (1996) navodi da crne linije na bijelome papiru ne mogu izraziti raspoloženja boja,

drvorez otežava prikaz teksture, kolaž sprječava stvaranje dojma dubine, akvarel svojom prozirnošću lakše stvara dojam svjetla nego tempera. Što više znamo o mediju i njegovoj općoj upotrebi, to će naše iskustvo sa slikovnicama biti bogatije (Nodelman, 1996).

Vizualni diskurs slikovnica također uključuje oblik i format knjige te tipografiju. Najčešći je format za slikovnicu papir veličine A4 koji se može postaviti okomito ili vodoravno. Često se rabi i kvadratni format. Moguć je bilo koji oblik slikovnice jer to ovisi o izboru ilustratora i dizajnera. Vertikalni formati prikladniji su za slikovnice u kojima je priča fragmentirana na nekoliko manjih scena, vodoravni ili pejzažni formati prikladniji su za pripovijesti koje sadrže pokret (Nikolajeva, 2012). Kada ilustrator želi stvoriti osjećaj širine prostora, koristi se dvostranim *layoutom*, odnosno prikazuje prizor na dvostranici slikovnice (Nikolajeva, 2012). Tipografija u slikovnicama može biti važan dio poruke. Phinney i Colabucci (2010) razlikuju sljedeće fontove u slikovnicama: font ne odgovara sadržaju (engl. *dishonoring typography*), font uzima u obzir tekst i odabire se prema tome (planirano i suptilno) (engl. *honoring typography*), font naglašava poruku teksta kako bi postao aktivniji element vidnoga iskustva (engl. *enhancing typography*), font se ekspresivno rabi jer se veličina, oblik, boja i izgled mijenjaju unutar iste slikovnice i time još intenzivnije utječu na poruku teksta (engl. *expressive typography*).

Jedan je od veoma informativnih elemenata vizualnoga diskursa slikovnice naslovnica. Često su ilustrirane korice na kojima se pojavljuje motiv slikovnice ili ilustrator stvara potpuno novi motiv. Motiv s korica često se nastavlja na poledini slikovnice. Naslovnica može potaknuti znatiželju, ali može i otkriti rasplet priče. Sličnu ulogu ima i unutarnja naslovnica.

3. Slikovnice u nastavi Likovne kulture

3.1. Produktivan odgovor na čitanje slikovnica

U nastavi Likovne kulture kao izvor likovnoga motiva pojavljuju se književna djela, a likovni zadatak mora biti problemski. Kurikul za likovnu umjetnost (2011: 26) naglašava: „Međupredmetna integracija koja predstavlja sažimanje motiva iz sadržaja naučenoga u drugome predmetnom području i bavljenje tim motivom u odabranoj likovnoj tehnici s umjetničkoga stajališta nije prihvatljiva.” Slikovnica se pojavljuje u Nastavnome planu i programu za slovenski jezik i književnost (2018: 15) gdje je među operativnim ciljevima za prve tri godine na polju književnosti navedeno da učenici „pokušaju ‘čitati’ priču poznate slikovnice, ‘čitati’ ilustracije i po-

jedine dijelove teksta i pjesama." Čitajući Nastavni plan i program za slovenski jezik (2018: 16) možemo uočiti i smetnje u području likovnoga izražavanja, npr. učenici „crtaju svoju osjetilnu predodžbu književnoga lika, izražavaju osjetilni prikaz književnoga lika kombinacijom crteža i pisanja (npr. stripom) kojom postupno izražavaju motivaciju za ponašanje književnoga lika."

Učenici na satu Slovenskoga jezika (2018: 17) „izražavaju ideju književnoga prostora u književnome tekstu (crtež/zabilješka) i uspoređuju svoju izvedbu s izvedbama kolega iz razreda" kombinacijom slika i pisanja. Možemo pročitati i da učenici (2018: 19) „iz vlastitoga teksta crtaju književni lik." To je samo nekoliko primjera iz slovenskoga kurikula u kojima je umjetnost sredstvo postizanja cilja.

U dvama nastavnim predmetima, posebno u prvim trima godinama, postoje komplementarni ciljevi. Međutim, neki od njih mogli bi se postići i međupredmetnom integracijom. Nažalost, u praksi u nižim razredima osnovne škole često susrećemo primjere situacija u kojima učenici na satu Slovenskoga jezika čitaju slikovnicu, a potom sami izrađuju ilustraciju. Ovdje ne možemo govoriti o problemskoj nastavi i interdisciplinarnoj integraciji temeljenoj na sinergiji različitih predmetnih područja. Štoviše, učenici često samo kopiraju omiljenu scenu iz slikovnice. Riječ je o svojevrsnome likovnom zadatku bez problemskoga koncepta, koji ne dopušta učeniku da produktivno odgovori na pročitano slikovnicu. Često učitelji ne planiraju ponuditi djeci odgovarajući likovni materijal, već učenici posežu za drvenim bojcama koje uvijek imaju pri ruci. Uz odgovarajuće planiranje likovnopedagoškoga rada, slikovnica se može rabiti u planiranju likovnoga zadatka na razne načine, primjerice, kao polazište za odabir likovnoga motiva, likovne tehnike ili likovnoga problema, poticaj za osmišljavanje vlastite slikovnice itd. Likovni izraz prema slikovnici može biti kreativan kada viđene slike potiču i ne ometaju potragu za novim likovnim rješenjima. U likovnome radu učenici mogu istraživati mogućnosti mijenjanja književnih likova, prikazanoga prostora, događaja itd. Npr. prazni tkalački stan pojavljuje se u slikovnici *Carevo novo ruho* Hansa Christiana Andersena u ilustracijama raznih ilustratora (primjerice u izdanju iz 1963. godine s ilustracijama Gustava Hjortlunda i u izdanju iz 2003. godine s ilustracijama Suzi Bricelj). Tkalci, koji su varalice, s ponosom izlažu robu, opisuju je i hvale. U likovnome izričaju učenici mogu istražiti kakva bi ta roba mogla biti, je li uopće postojala, jer znamo da su tkalci bili prevaranti koji su skupljali novac za svilu i zlato, a tkalački stan ostajao je prazan. Prikladnom tehnikom (npr. slikanjem uljanim pastelama) učenici mogu oslikati uzorak za robu na prikladno odabranoj pozadini (npr. izduženi tamni papir), uzi-

majući u obzir zadani likovnoteorijski problem (npr. odnosi boja, kontrast, harmonija ...).

U svojem likovnom radu učenici se mogu osloniti na određeni aspekt slikovnice i istraživati ga u vlastitu likovnome izričaju. Dobar je primjer za to slikovnica Lea Lionnija *Mali plavi i mali žuti* (*Little Blue and Little Yellow*), objavljena 1959. (usp. Batič, Lebar Kac i Haramija, 2019). Autor priča priču potpuno nefigurativnim oblicima. Glavni su likovi mali plavi i mali žuti. Prikazani su kao dva rastrgana okrugla oblika (od plavoga i žutoga papira). Mali plavi i mali žuti prijatelji su koji sve rade zajedno. Kad jednog dana, nakon duge potrage, mali plavi pronade maloga žutog, njih dvojica sretno se zagrlje. Zagrljaj je prikazan tako da se oblici djelomično preklapaju, a njihov je presjek zelen. Tada postaju zeleni. Na kraju slikovnice ponovno se prikazuju kao plavi i žuti oblici koji se djelomično preklapaju. Mlađim učenicima slikovnica može poslužiti za poticanje znatiželje i za nagađanje o tome zašto su plavi i žuti postali zeleni. Za starije učenike slikovnica je zanimljiva zbog boje, rasporeda oblika, likovnih varijabli, kompozicije itd. Istodobno, pri istraživanju likovnoga motiva možemo se pozvati i na slikovnicu *Plava i žuta*. U slučaju te slikovnice s mlađim učenicima možemo istraživati motiv međuljudskih odnosa, prijateljstva i obitelji. U prvome razredu osnovne škole nakon čitanja slikovnice učenici mogu riješiti sljedeći likovni zadatak: na tamnoj podlozi uljanim pastelama oslikati motiv prijatelja i pomiješati različite boje. U drugome razredu mogu proširiti motiv tako da sebe i prijatelja naslikaju temperama rabeći primarne i sekundarne boje. U trećemu razredu motiv se nadograđuje prikazom aktivnosti, a učenici kombiniranom tehnikom (kolaža i markera u boji) prikazuju igru s prijateljem na otvorenome (u parku ili na igralištu), vodeći računa o raznolikosti boja ploha i linija.

Učenici nakon čitanja slikovnica mogu izraditi vlastitu slikovnicu, pri čemu se pročitanim slikovnicama služe samo kao opcijom za izradu multimodalnoga teksta (usp. Batič i Lebar Kac, 2020). Zadatak je izrazito međupredmetan jer je potrebno istodobno slijediti ciljeve predmeta Slovenski jezik i Likovna kultura (učenici pišu tekst i izrađuju ilustracije).

3.2. Upoznavanje i vrednovanje likovnih umjetničkih djela

Važan je aspekt nastave Likovne kulture upoznavanje i vrednovanje likovnih umjetničkih djela. Promatranje likovnih umjetničkih djela omogućuje učenicima da odgovore na njih na svoj jedinstven način i nude brojne mogućnosti za upoznavanje svijeta i različitih kultura (Hosack Janes,

2014), čime se bitno utječe na osobni, moralni, društveni i kulturni razvoj djece (Hosack Janes, 2014). U nastavi smo skloni previdjeti širu važnost umjetnosti u obrazovanju, kao što Robinson i Aronica (2015: 135) kažu: „Učenje u umjetnosti i o njoj ključno je za intelektualni razvoj. Umjetnost ilustrira raznolikost inteligencije i pruža praktične puteve za njezin razvoj.” Autori dalje prepoznaju važnu ulogu koju umjetnost igra u razumijevanju drugih kultura, kako navode: „integriranje u umjetnosti drugih omogućuje nam da vidimo i osjetimo svijet onakvim kakav jest” (2015: 135).

Kvalitetna je ilustracija sama po sebi likovno umjetničko djelo koje treba promatrati iz različitih perspektiva. Analiza likovnoga umjetničkog djela koju provodimo s učenicima u razgovoru o samome djelu, otkriva pojedine slojeve toga djela. Čak i ako se usredotočimo samo na određeni sloj (npr. na motiv ili tehniku), likovno umjetničko djelo uvijek se treba približiti učenicima u cjelini. Likovno je umjetničko djelo cjelina oblika, teme i konteksta (Sandell, 2006). Forma se odnosi na materijalni i oblikovni sloj djela (materijale i likovnu tehniku, metode oblikovanja, likovne elemente i kompoziciju), tema se odnosi na koncept (motive, što je prikazano, što je ideja djela) i kontekst (kada i gdje je djelo nastalo, tko ga je stvorio, kome je namijenjeno, zašto je nastalo i zašto je bilo cijenjeno) (Sandell, 2006). U nastavi Likovne kulture težište je obično na istraživanju forme s ciljem upoznavanja likovnih teorijskih pojmova. Problem je takvoga načina „uporabe” umjetničkih djela u tome što učenici ne doživljavaju umjetničko djelo u cjelini. Takav razgovor uskraćuje učenike za važne uvide i stjecanja novih iskustava. Tipičan je primjer takvoga djelomičnog upoznavanja s umjetnošću gledanje Picassovih umjetničkih djela iz plavoga razdoblja, u petome razredu osnovne škole, kada učenici upoznaju hladne boje i učvršćuju svoje znanje o svijetlim nijansama. Likovno umjetničko djelo prezentira se učenicima s ciljem stjecanja likovnoteorijskih koncepata, a motiv ostaje u pozadini, tj. ono što je prikazano, koja je ideja djela, zašto je umjetnik prikazao određeni motiv itd. U slikovnicama je važan aspekt konteksta umjetničkoga djela popratni tekst, zato je potrebno razgovor o pojedinoj ilustraciji nadograditi razgovorom o popratnome tekstu.

U kontekstu ciljeva nastave Likovne kulture posebno su zanimljive slikovnice koje se izravno nadovezuju na likovnost. Sipe (2001) je u članku *Uporaba slikovnica za poučavanje povijesti umjetnosti* identificirao četiri vrste slikovnica u kontekstu uporabe slikovnica kao poticaja za učenje povijesti umjetnosti. U prvu skupinu svrstao je slikovnice koje sadrže parodiju na određeno umjetničko djelo. Drugoj skupini pripadaju beletrističke slikovnice o poznatim umjetnicima. Trećoj skupini pripadaju slikovnice o muzejima, koje obično naručuju muzeji te sadrže njihove zbirke. U četvr-

tu skupinu autor je svrstao slikovnice koje oponašaju određeni umjetnički jezik umjetnika ili stila.

Na temelju analize brojnih slikovnica Serafini (2015) je identificirao tri oblika integriranja likovne umjetnosti u slikovnice, a to su reprodukcija, transfiguracija i stilizacija. O reprodukciji govorimo kada se djelo reproducira u slikovnici (umjetničko se djelo fotografira i uključuje u ilustraciju). Transfiguracija znači da možemo identificirati umjetnikovo djelo, ali je ono redizajnirano kako bi odgovaralo kontekstu i svrsi priče. U stilizaciji, međutim, ne govorimo o pojedinome umjetničkom djelu, već prepoznajemo određeni pokret ili stil (npr. kubizam).

Analizom odabranih kvalitetnih slovenskih slikovnica otkrivene su tri velike skupine slikovnica, a to su slikovnice s reprodukcijama umjetničkih djela (npr. Svetlana Makarovič i ilustrator Kostja Gatnik, *Gal u galeriji – Gal v galeriji*), rekreirana umjetnička djela (npr. France Prešeren i ilustrator Damijan Stepančič, *Zdravljica*, 2013) i prikaz arhitekture u slikovnicama (npr. Miklavž Komelj i ilustrator Zvonko Čoh, *Kako su se gospodin i gospođa pomirili – Kako sta se gospod in gospa pomirila*, 2009) (Batič, 2018).

Za raspravu o likovnim umjetničkim djelima posebno je zanimljiva slikovnica Slavice Remškar s ilustracijama Zvonka Čoha (2014), *Medvjediću, što radiš? – Medvedek, kaj delaš?* Slikovnica je namijenjena najmlađoj djeci i sastoji se od šest priča koje prikazuju medvjeda u raznim aktivnostima. Interakcija između teksta i ilustracije izrazito je komplementarna jer se značenje ne može razumjeti ako ne promatramo ilustracije dok čitamo tekst. Svaka priča ima tri ili četiri stranice. Na svakoj stranici nalaze se četiri ili tri manje ilustracije. U jednoj od priča ilustracije su osmišljene tako da medvjed imitira motiv na reprodukciji (kod reproduciranja Henrija Matissea pod nazivom *Joga*, medvjed je prikazan oponašanjem poze ženske figure), naglašava raspoloženje (medvjedić se uplaši japanske plastike Shukongô-Shina) i ukazuje na odnos između dvoje prikazanih (majka grli medvjedića kao na reprodukciji Agnola Brnonzina *Eleanora od Toleda sa sinom Giovannijem*). Riječ je o stvaranju interakcije s umjetničkim djelom. Postavljanje gledatelja u pozu prikazanih figura u umjetničkome djelu jedan je od najučinkovitijih načina da se istraži kako gesta, odnosno postavljanje figure u umjetničko djelo, prenosi poruku (Shulman Herz, 2010). Medvjedić, koji u igri ponavlja ono što vidi na slikama, spontano pozira i pokazuje mladomu čitatelju kako možemo doći u dodir s umjetničkim djelom, pokušavajući shvatiti smisao i estetsku poruku djela.

4. Zaključak

Slikovnice imaju veliki metodički potencijal koji, nažalost, još nije iskorišten, ni u nastavi književnosti, niti u nastavi Likovne kulture. Više je razloga za to, ali svakako je jedan od razloga osobitost slikovnice kao multimodalnoga teksta, koji se mora promatrati holistički i međupredmetno. To znači da pri planiranju nastave polazimo od ciljeva (najmanje) dvaju nastavnih predmeta. Slikovnice se često upotrebljavaju u predškolskome razdoblju i u nižim razredima osnovne škole, pri čemu se zaboravlja da su mnoge slikovnice otvorenoga tipa. To znači da su namijenjene i najmlađim i odraslim čitateljima. Tekst može biti namijenjen ponajprije najmlađim čitateljima, a popratne ilustracije mogu biti izrazito otvorenoga tipa. Odrasli će čitatelj u njima prepoznati npr. rekreirana umjetnička djela, određene umjetničke stilove, poznatu arhitekturu. Ta će koncepcija bitno utjecati na razumijevanje značenja jer će čitatelju promijeniti kontekst priče. Primjer je za to slikovnica Maje Kastelic *Dječak i kuća – Deček in hiša* (2015). Riječ je o bezrječnoj slikovnici, u kojoj su rekreirane prepoznatljive ilustracije, npr. iz slikovnica: *Zlatna ptica – Zlata ptica* (narodna bajka) ilustratorice Ančke Gošnik Godec, *Trnuružica – Trnjulčica* (braće Grimm) ilustratorice Marlenke Stupice, *Pepeljuga – Pepelka* (braće Grimm) ilustratorice Alenke Sottler, *Sidro* ilustratora Damijana Stepančića. Iako je riječ o bezrječnoj slikovnici, unutarlikovni tekst u njoj ima važno mjesto (tekst koji je uključen u ilustraciju, npr. nazivi ulica, naslovi knjiga, natpisi na zidovima). Ilustratorica rabi intertekstualnost kao način odavanja počasti kreatorima koje posebno cijeni. Intertekstualnost se odvija i na razini vizualnoga sloja, a možemo reći da je i intervizualna. Primjerice, dječak nosi majicu s crveno-bijelim prugama i tako podsjeća na prikaz Jurija Murija (*Juri Muri v Afriki: o dečku, ki se ni maral umivati/ Jure-Mure u Africi: o dječaku, koji se nije volio umivati*) Melite Volkove iz 1958. i Damijana Stepančića iz 2012. godine itd. Razumijevanje značenja u potpunosti ovisi o čitateljevu poznavanju konteksta. Što čitatelj ima više iskustva, više slika i prizora prepoznaje te može pročitati različite priče.

Literatura

Batič, J. (2018). Likovna umetnost v slikanicah. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 33, 1, 46-58.

Batič, J., Lebar Kac, P. i Haramija, D. (2019). Interdisciplinarna narava slikanice: možnosti medpredmetne obravnave slikanice pri pouku slovenščine in likovne umetnosti. *Razredni pouk: revija Zavoda RS za šolstvo*, 21, 3, 10–17.

- Batič, J. i Lebar Kac, P. (2020). Cross-curricular analysis of picture books in the fifth grade of primary school: a case study. *CEPS journal: Center for Educational Policy Studies Journal*, 10, 4, 165–185.
- Butina, M. (1995). *Slikarsko mišljenje: Od vizualnega k likovnemu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Doonan, J. (1993). *Looking at pictures in picture books*. Lockwood, Station Road, Woodchester: Thimble Press.
- Graham, M. S. i Benson, S. (2010). A Springboard Rather Than a Bridge: Diving into Multimodal Literacy. *The English Journal*, 100 (2), 93–97.
- Haramija, D. i Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Hosack Janes, K. (2014). *Using the Visual Arts for Cross-curricular Teaching and Learning: Imaginative ideas for primary school*. London and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.
- Lewis, D. (2006). *Reading contemporary picturebooks: picturing text*. London: Routledge/Falmer.
- Nikolajeva, M. (2003). Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, 58, 5–26.
- Nikolajeva, M. (2012). Reading Other people's Minds Through Word and Image. *Children's Literature in Education*, 43, 3, 273–291.
- Nodelman, P. (1996). *The Pleasures of Children's Literature* (Second Edition). Longman Publishers USA.
- Phinney, T. i Colabucci, L. (2010). The Best Font for the Job. *Children & Libraries: The Journal of Association for Library Service to Children*, 8, 3, 17–26.
- Robinson, K. i Aronica, L. (2015). *Kreativne šole: Množična revolucija, ki preoblikuje izobraževanje*. Nova Gorica: Eno.
- Sandell, R. (2006). Form + Theme + Context: Balancing Considerations for Meaningful Art Learning. *Art Education* 59(1), 33–37.
- Sipe, L. (1998). How Picture Books Work: A Semiotically Framed Theory of Text-Picture Relationships. *Children's Literature in Education*, 29, 2, 97–108.
- Sipe, L. (2001). Using Picturebooks to Teach Art History. *Studies in Art Education*, 42, 3, 197–213.
- Serafini, F. (2015). The Appropriation of Fine Art into Contemporary Narrative Picturebooks. *Children's Literature in Education*, 46, 4, 438–453.
- Shulman Herz, R. (2010). *Looking at art in the classroom. Art investigations from the Guggenheim Museum*. New York in London: Teachers College, Columbia University.
- Učni načrt, Program osnovna šola, Slovenščina*. 2011. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, zavod za šolstvo.
- Učni načrt, Program osnovna šola, Likovna vzgoja*. 2018. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, zavod za šolstvo.
- Vasquez, J. A., Troutman, F. i Comer, M. W. (2010). *Developing Visual Literacy in Science, K-8*. Arlington, VA: NSTA Press, National Science teachers Association.
- Zupančič, T. (2012). Kakovostna knjižna ilustracija za otroke. *Otrok in knjiga*, 85, 5-6.

Mirjana Mavrak

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Franje Račkog 1, Sarajevo

mmavrak@yahoo.com, mirjana.mavrak@ff.unsa.ba

SLIKOVNICA KAO PEDAGOŠKO I ANDRAGOŠKO ŠTIVO

Sažetak

Slikovnica se tretira kao ilustrirana pripovijetka s malo ili nimalo teksta, koja stoga, potičući razonodu i ne zahtijevajući vrhunsku vještinu čitanja i razumijevanja napisanoga, biva namijenjena djeci kao manje zahtjevnoj publici. Tragom iste predrasude, odrasli se smatraju zahtjevnijom publikom, pa je slikovnica rijedak alat u obrazovanju odraslih. Štivo koje odgojne znanosti nude na uporabu odraslim polaznicima odgovaraju svojom strukturom pretpostavljenomu očekivanju odra-sloga čitatelja da uči iz „ozbiljnoga” znanstveno-stručnog štiva. Ako se slikovnica izostavi iz poučavanja odraslih, postavljaju se dva pitanja: može li se slikovnicom odgajati dijete, ako njegov odgajatelj ne propita značenje sadržaja slikovnice za svoj razvoj i kako bi pedagoško-andragoško štivo moglo dobiti na pitkosti ako se kombinira sa sadržajima slikovnica kao izvorom i ušćem učenja odraslih? U ovo-me se radu propituje teza o homologiji na relaciji umjetnost – odgojne znanosti s obzirom na podudarnost znanstvenih i umjetničkih tema i ideja, prisutnih u pe-dagoškim i andragoškim konceptima (učenje djece i učenje odraslih) i u sadrža-ju slikovnica. Odabrane slikovnice u ovome slučaju pripadaju nizu *Mali medvjed* ArTresor naklade iz Zagreba, a refleksije koje podupiru tezu potječu iz radionica nazvanih *Zvijezde Malog medvjeda*, što ih je ArTresor organizirao za profesional-no heterogene skupine sudionika u Zagrebu od 2015. do 2018. godine.

Ključne riječi: slikovnica; štivo; tekst; učenje djece; učenje odraslih

THE PICTURE BOOK AS PEDAGOGICAL AND ANDRAGOGICAL READING

Abstract

The picture book has been considered as an illustrated story with little or no text, and therefore supportive for fun and not for deep reading and text under-

standing. It has been treated as a book for children as a less demanding audience. Following this prejudice, adults are considered as serious book consumers, which is the reason that picture books are left out of adult education. Literature which is offered to adults mainly belongs to scientific and professional domains. If the picture book has not been used as adult education tool, there are two issues to be discussed: (1) Is it possible to teach a child with a picture book if the teacher or caregiver did not use the picture book in his/her previous education and preparation for the role of caregiver? and (2) Would it be possible to introduce picture books as the part of an officially defined adult education program? This paper argues about homology in the art–science relation through overlapping topics and ideas in science and art of children/adult’s education as well as in picture books. The sample of picture books analysed in this paper belongs to the *Ursa Minor* publishing line (*Mali Medvjed*) of the *ArTresor* publisher in Zagreb while descriptions and reflections are the result of the adult education workshops *Ursa Minor Stars*, which were organized for heterogeneous groups of professionals by ArTresor in Zagreb during 2015-2018.

Key words: adult learning; child learning; literature; picture book; text

1. Uvod: Um i srce odgajatelja

Čovjek je kao misaono biće povijesno dokazao svoju superiornost nad ostalim živim svijetom. Obdarenost umom izdvaja ga kao nekoga tko je sposoban analizom i zaključivanjem o okruženju donositi odluke o aktivnostima koje treba poduzeti u cilju opstanka. Znanstvena i tehnička dostignuća zacijelo su doprinijela neskromnomu čovjekovu vjerovanju da je njegov um ono što treba biti neka vrsta fetiša, a intelekt superiorni dio svakoga pojedinca.

Odgaj i obrazovanje, kao procesi bez kojih opstanak čovjeka i društva ne bi bio moguć, lako se naslanjaju na fetišizam intelekta. Što dijete zna i koliko napreduje s obzirom na svoju uzrasnu skupinu nerijetko je neka vrsta prestiža samih roditelja ili odgajatelja, ponosnih na svoja odgojna postignuća. Kognitivni model škole koji njeguje opsežne nastavne programe i kompetitivnost u obrazovanju stoljećima utvrđuje svoje postojanje, poduprt stalnom težnjom za ubrzavanjem razvoja koji bi trebao pratiti brzinu kojom se živi. Intelekt je na tome putu akceleracije iznimno važan, ali sigurno nije jedini koji čovjeka čini posebnim. Naučiti misliti jedno je umijeće kojim čovjek ovladava u procesu odgoja i obrazovanja. Naučiti *misliti srcem* posve je druga zadaća koja, pored jasnih pojmova, objektivno promatranih predmeta i definiranja stvarnosti, zahtijeva spremnost čovjeka da znanje poveže s afektivnim dijelovima svojega bića, u djelatnome kontaktu s drugim ljudima.

Prostor visokoga obrazovanja najviša je i najraznorodnija obrazovna razina. Sveučilište je prostor koji okuplja profesore, asistente i studente oko tema obrađenih znanstvenim ili umjetničkim metodama koje moraju imati status javnoga dobra, moraju biti dostupne u knjigama i objavljenim tekstovima ili dokumentirane javnim nastupima znanstvenika i umjetnika. I dok se prostor visokoga obrazovanja tretira kao integrativni prostor znanosti i umjetnosti, u znanstvenoj metodologiji i metodologiji poučavanja na sveučilištu još uvijek postoji granica koja dijeli intelekt od emocija, ovladavanje sadržajem i izražavanje, racionaliziranje i igranje. Na popisima literature u sveučilišnim programima nalaze se udžbenici i knjige obilate tekstom i ilustracijama koji su okrenuti intelektualnomu razvoju polaznika. Ilustracije su pri tom funkcionalne ako podržavaju znanstveni tekst i olakšavaju njegovo razumijevanje. Obrnuti odnos rijetko postoji čak i u umjetničkim studijskim programima – umjetnička kritika propisuje stav, zanemarujući doživljaj. Sveučilišni programi koji pripremaju buduće odgajatelje i učitelje za rad s djecom, mladima i odraslima slijede istu naviku. Kao da je visoko obrazovanje potpisalo obvezu intelektualiziranja koje društvenu zajednicu trajno štiti od emocija i tako garantira čovjekov opstanak.

Čovjekova egzistencija, međutim, ne ovisi samo o njegovu intelektu. Misaonost je samo jedan način kontakta sa svijetom života. Studijski programi koji pripremaju profesionalne odgajatelje za svijet rada ne smiju biti svedeni na intelektualiziranje jer time pristaju na nekongruentnu komunikaciju sa svojim polaznicima: zalažu se za njegovanje emocija u dječjem razvoju, a njihove odgajatelje ne poučavaju metodom koja njeguje emociju. Štivo je na kojemu se odgajaju generacije učitelja za sve razine obrazovanja znanstveno štivo prepuno teorijskih razmatranja i slikovnih i verbalnih ilustracija te teorije. Pri tom se često ne govori o krhkosti svake teorije koja pripada prostoru odgojnih znanosti jer kontekst odgoja i obrazovanja podrazumijeva mnoštvo nepredvidivih subjektivnosti koje koegzistiraju u istome socijalnom polju. Štivo iz kojega uče budući učitelji, pedagozi i andragozi, vrlo je rijetko umjetničko štivo, a čak i ako se umjetnički sadržaj nađe na popisu obvezne lektire najčešće je namijenjeno didaktičko-metodičkim obradama koje bi proces poučavanja djece učinile pitkijim. Tako se, čak i kada je ponuđeno, umjetničko štivo shvaća kao predmet, kao sadržaj i objekt, bez prostora da se na odnosu prema tom objektu uči o osobnome doživljaju svijeta o kojemu dalje treba poučavati djecu. Percepcija se svakako ne negira kao važan izvor spoznaje, ali se potencira percepcija predmeta koja potiskuje percepciju izraza, ekspresivnost.

Kao što čovjekova misaonost mora korespondirati s njegovom osjetilnošću ili emocionalnošću, tako bi i odgojne znanosti morale biti u dijaloškome odnosu s umjetnošću. Dijaloški je odnos nemoguć ako ne postoji koegzistencija znanosti i umjetnosti u štivu koje nudimo kao hrestomatiju za pojedine akademske predmete poput andragogije i pedagogije. Tragom koncepta po kojemu je nastavnik u svojem zvanju i medijator i komunikator i mentor i facilitator i umjetnik (Kulić i Despotović, 2001; Pastuović i Žiljak, 2018; Mavrak, 2018; Pejatović, 2019), ovaj rad nastoji afirmirati dvije ideje:

1. homologiju znanosti i umjetnosti u profesionalnoj izobrazbi učitelja, pedagoga i andragoga s obzirom na podudarnost znanstvenih i umjetničkih tema i

2. mogućnost da se primarnomu identitetu slikovnice kao prve dječje knjige doda i andragoški identitet štiva za odrasle.

Prva se ideja razvija andragoškom recepcijom književnoga teksta tematiziranom u istoimenoj knjizi (Mavrak, 2021) i predstavlja temelj za drugu ideju koja u fokus stavlja slikovnicu kao knjigu koju bi ravnopravno s pedagojskom, andragojskom, psiholojskom i sociolojskom literaturom trebalo uvrstiti u popis obaveznih naslova u studiju odgojnih znanosti. Ako u sveučilišnome poučavanju odgajatelja postoji samo intelektualizacija odgojne stvarnosti, ideja da odgojimo nastavnika umjetnika koji misli srcem čini se tek indoktrinacijom. Misliti srcem, međutim, moguće je uz pomoć umjetničkoga sadržaja koji se isporučuje u kontaktu s drugim čovjekom i sa sobom. Ovaj rad propituje te mogućnosti s obzirom na slikovnicu koja osim pedagoškoga može biti i andragoško štivo.

2. Slikovnica i odgojni kontakt

Kontakt sa svijetom počinje za svakoga čovjeka kao kontakt s majkom, dakle, u odnosu u kojemu ne dominira intelekt, već tjelesni dodir, toplina, miris i zvuk majčina glasa koji beba povezuje s prvim slikama drugoga iz kojih će se dalje graditi elementi dječjega identiteta. Osjeti prerastaju u osjećaje, a osjećaji se kultiviraju u daljem kontaktu s odgajateljima i okolinom. Percepcija je važna kao proces temeljem kojega je moguće komunicirati sa svijetom na dvojak način: jedan je percepcija predmeta, objekata iz okruženja, a drugi percepcija izraza ili ekspresije (Cassirer, 1960; Radman, 1988; Bratanić, 1994; Slatina, 1998).

Prvo je djetetovo iskustvo orijentirano percepciji izraza, dakle socijalnoj percepciji – reakciji na ljude koji skrbe za njega, a ne percepciji pred-

meta. Djelatnost odgajatelja – dodir, gesta, govor, pjesma, pripovijedanje – prožeti su afektivnim u odgoju dojenčadi i djece predškolskoga uzrasta kao neophodnom karakteristikom podrške ranomu dječjem razvoju. Učenje bez emotivnoga unosa, bez pozitivnih čuvstava, učenje koje ne uključuje elemente ljepote i zabave nije učenje produktivno za daljnji razvoj djeteta. Neosporni doprinos takvu produktivnomu učenju daje odgajatelj koji usmjerava dijete određenoj predmetnoj percepciji, ali koji to čini vlastitom subjektivnošću, dakle, vlastitom percepcijom izraza i samom izražajnošću.

U odgajateljevu izražajnost ubraja se i umjetnost odgajanja, a to znači ne samo ono što se djetetu prenosi u znanstvenome smislu, već i ono što potičući čula doprinosi cjelovitu dječjem razvoju. Umjetnost odgajanja uključuje i pripovijedanje praćeno crtežima i ilustracijama koje pomažu djetetu konkretizirati zamišljene situacije i likove o kojima se pripovijeda. Slika i pripovijest tako se već u ranome razvoju stapaju u jedno, uvodeći u odgoj djeteta slikovnicu kao nezaobilazan medij koji kasnije prerasta u ilustrirane knjige iz kojih se lakše uči. Slikovnica koja se smatra prvom djetetovom knjigom (Verdonik, 2016), objedinjuje sliku, riječ i istodobno prisustvo pripovjedača, no tekst nije nužni dio svake slikovnice koja se rabi kao alat u odgoju djece. Tekst je, naime, često u slikovnici nastao iz same slike, intervencijom pripovjedača ili čitatelja, tako da u slikovnici slika živi svoj život i dopušta čitatelju osobne interpretacije. Upravo zbog jednostavnosti teksta i dominacije likovnosti pristaje se na predrasudu da je slikovnica dječje štivo i da dijete kao konzument sadržaja slikovnice pripada manje zahtjevnoj publici – publici od koje se ne očekuje vrhunska vještina čitanja. Slikovnica se povezuje s igrom, nečim zabavnim i neozbiljnim, pa se stoga svodi na alat za kojim će posegnuti odrasli odgajatelj kada želi djetetu osigurati učenje zabavom. Tradicionalno očekivanje od odgajatelja jest da u tome činu postane pripovjedač koji govori ili čita sadržaj slikovnice i ispunjava dijete zadovoljstvom dijelom zbog lijepoga i poučnoga sadržaja slikovnice, dijelom zbog svojega prisustva u činu pripovijedanja i čitanja.

Taj odgojni kontakt označen je izborima koje pravi odgajatelj: njegova percepcija slikovnice kao predmeta uvjetuje i njegov pristanak na ekspresivnost koju onda dijeli s djetetom. U želji da dijete poučava samo lijepomu i dobromu odgajatelj će selekciju praviti prema svojem uvidu u lijepo i dobro, započinjući tako cjeloživotno vrednovanje svega što će u životu okruživati odgojenika. Svojim romantičarskim predstavama o odgoju, birajući slikovnice koje su spoj ljupkih likova i svijetlih boja, ne uvijek, ali moguće suprotstavljenih ružnoći i tami onih zlih, odgajatelj ne vidi da

šalje poruke o granicama dobra i zla, lijepoga i ružnoga, prihvatljivoga i neprihvatljivoga, koje su bliske predrasudama i isključive u suvremenome svijetu svekoliko zbunjujuće koegzistencije različitih vrijednosti.

Skrivati od maloga djeteta cijeli jedan svijet patnje i surovosti prije svega je potreba odraslih koji, pod izlikom zaštite djeteta, zapravo štite sebe od nelagodnih tema. To „skrivanje“ moguće je samo dok dijete iz obiteljskoga ekosredišta ne iziđe u svoje ekosusjedstvo (Bronfenbrenner, 1997) u kojemu se uočava i drukčija „likovnost“ stvarnoga života. Kako dijete odrasta, tako se nameću različite životne teme koje uopće nemaju sklad prvih šarenih slikovnica kojima odgajamo dojenčad i djecu mlađe predškolske dobi. Imaju li svoje mjesto u slikovnicama teme poput gubitka, sukoba s roditeljima, prvoga samostalnog „leta“ u svijet, susreta sa životnim okolnostima sasvim različitim od onoga u kojemu je dijete naviklo živjeti, iskustva zdravstvenih stanja o kojima se ne govori (depresija, bolest) ili emocija koje se spominju s pola glasa (bijes, tuga, mržnja, zavist, ljubomora) kao nešto što pripada nekome drugom, a nikada ne nama, „dobrima“? Naime, te su teme prisutne na razini deskripcije – glavni likovi ilustriranih bajki poput Pepeljuge ili Ivica i Marice ostaju bez majke ili bez sigurnosti roditeljskoga doma, ali se ti događaji opisuju samo kao važne prekretnice u razvoju glavnih likova. U takvim slikovnicama kao da se žuri saznati što je bilo na kraju pripovijesti, pa se ne poklanja dovoljno pažnje detaljima. Odrasli odgajatelji, skloni uporabi slikovnice koja ističe pouku, rabe samo jedan njezin mali potencijal koji se uklapa u ranije spomenuti kognitivni tip odgajanja i školovanja. Time s djecom dijele slike i priču vjerno prikazane realnosti, nacrtane stilom „starih majstora“ ili odraslih, talentiranih crtača, koje mogu implicirati i poruku da samo takva likovnost jest prihvatljiva. I konačno, kako odrasli čitaju slikovnicu sebi kao pripovjedaču ili mediju koji će sadržaj prenijeti djetetu? Slikovnica se može tretirati kao dio igre, kao *ludus*, no ako je protjeramo iz prostora obrazovanja odraslih kao nedovoljno ozbiljan sadržaj u poučavanju, postavlja se pitanje: kako se slikovnicom može odgajati dijete, ako njegov odgajatelj ne propita značenje sadržaja slikovnice za sebe i svoj razvoj?

Bez namjere da se oduzme važnost pedagoškim i andragoškim tekstovima u poučavanju budućih profesionalaca koji trebaju raditi s ljudima, ovdje se postavlja pitanje kako bi pedagoško-andragoško štivo koje je sadržaj sveučilišnih i drugih programa stručnoga usavršavanja odraslih moglo dobiti na pitkosti ako se kombinira sa sadržajima slikovnica i kako slikovnica može postati izvor i ušće učenja odraslih, ako slijedimo definiciju po kojoj učenje, a posebno učenje odraslih, ima svoj smisao tamo gdje dovodi do promjene ponašanja.

3. Slikovnica u učenju djece i odraslih

Učenje je u 21. stoljeću prije svega istraživačko učenje za koje je potrebno sofisticirano vođenje. Oslonjeno na konstruktivističku teoriju o učenju koju je prije više od sto godina opisao John Dewey u svojoj knjizi *Demokracija i obrazovanje* (1915), teoriju osobnih konstrukata Georgea Kellyja (1963), istraživanja Jeroma Brunera o važnosti reinterpetacije staroga iskustva u spoznaji nečega novog (1977) te na spoznaje o karakteristikama učenja djece i odraslih definiranih socijalnim poljem (Knowles i dr., 1998), vođeno istraživačko učenje postaje alat promjene u poučavanju (Kuhlthau, Maniotes, i Caspari, 2018).

Razvijati radoznalost kod djeteta važan je zadatak suvremenoga odgajatelja jer to znači odgoj koji potiče pitanja, strpljenje u traganju za odgovorima, suradnju s drugima kako bi se nešto saznalo i spremnost da se njeguje nedoumica i nesigurnost u kontroliranim uvjetima, kada dijete nije samo i kada zna da postoji mogućnost povratka u sigurno odgajateljevo krilo ako nešto u propitivanju pođe po zlu. Kada ovu radoznalost razvija uporabom slikovnice u odgoju djeteta, odrasli bi trebao uvažavati šest načela konstruktivističkoga učenja uopće (Kuhlthau i dr., 2018: 40):

1. *Novo se znanje stječe aktivnim sudjelovanjem i razmišljanjem o iskustvima.*

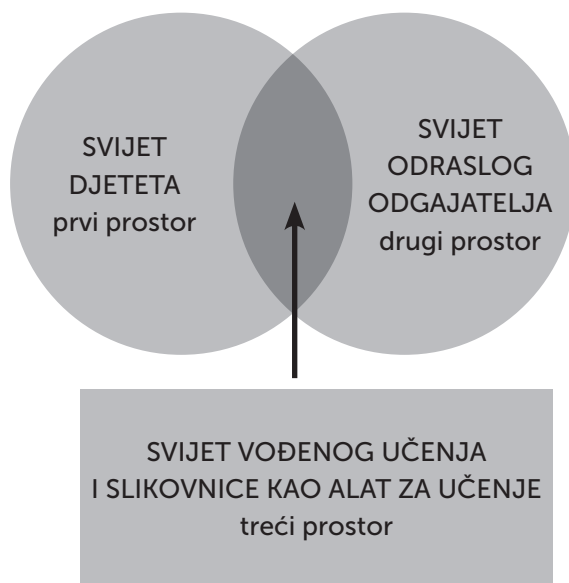
- Odrasli i dijete u činu čitanja slikovnice otvaraju prostor za međusobnu razmjenu iskustva, pri čemu se sadržaj slikovnice povezuje s dječjim svijetom. Povezuje li odrasli čitatelj isti sadržaj sa svojim svijetom? Kako je prostor razmjene povezan s njegovim konceptima o prostoru u kojemu živi? Kako bi gradio treći prostor istraživačkoga učenja, odrasli bi podjednako trebao istraživati i dječji i osobni prostor učenja. (Slika 1.)

2. *Učenje je nadogradnja postojećega znanja.*

- Dječje je iskustvo neveliko, ali vrijedno. Većina poruka i pouka koje šaljemo djeci za njih su nove i bude radoznalost. Slikovnica dotiče teme koje su nepoznate ili otvara mogućnost za razgovor kako bi se donekle poznati sadržaj nadogrudio novim informacijama. Odrasli raspolažu bogatijim iskustvenim spektrom, pa ih slikovnica ne uči novomu, ali ih stavlja pred zadaću propitivanja postojećega iskustva: može li sadržaj usvojen u djetinjstvu, poput priče o Ivici i

Marici, imati drugo značenje u odrasloj dobi? Može li se surovi postupak roditelja (oca i maćehe) koji ostavljaju djecu u šumi pogledati iz drugoga, razvojno-psihološkoga kuta koji objašnjava katkad bolni proces odrastanja? Kako je odrastao odrasli čitatelj i koja se sjećanja na djetinjstvo bude u njemu dok čita ilustriranu pripovijest o bratu i sestrici ostavljenima u šumi? Koji dio surovosti u roditeljstvu i sam primjenjuje i zašto? Ako si dopusti osamljeno čitanje i fokusiranje na ilustracije prije no što pristupi čitanju djetetu, odgajatelj dobiva nove inputeza razvoj svojega osobnog prostora i time jača u ulozi voditelja istraživačkoga učenja.

Slika 1. Treći prostor čitanja slikovnice kao vođenog učenja

Treći prostor u mnogim pristupima poučavanju naziva se prostorom učenja i označava se na različite načine. U vođenome istraživačkom učenju Leslie K. Maniotes (Kuhlthau i dr., 2018: 48) prvi prostor označava kao prostor učenika, drugi prostor kao prostor kurikula, a treći je prostor vođenja, gdje je težište na učenju kao procesu. U grupnome psihoterapijskom radu treći se prostor naziva trećim roditeljem i čini ga grupa polaznika (Berger, 1980) koja svojom grupnom dinamikom poučava svakoga pojedinca i samoga voditelja grupe. U slučaju promišljanja slikovnice kao pedagoškoga štiva primjenjiva je ista logika: da bi slikovnica mogla biti ponuđena u prvome prostoru, djetetu, odrasli voditelj mora je propitati u odnosu na drugi prostor, svoj svijet.

3. Mišljenje se razvija uz pomoć voditelja u ključnim točkama procesa učenja.

- Ključne su točke procesa učenja mjesta na kojima se zbiva promjena ponašanja. Iz Piagetove spoznaje o fazama kognitivnoga razvoja (Piaget i Inhelder, 1996) znamo da vođeno istraživačko učenje potiče djecu na uporabu prisjećanja, sažimanja, prepričavanja i proširivanja informacije koja služi za učenje (znati više i ponašati se u skladu s tim). Svi ti procesi prisutni su u trenutku druženja odraslih i djece sa slikovnicom. No, djetetovi misaoni procesi mogu iznenaditi odrasloga čitatelja. Usporedbom postupka svoje majke koja je u odnosu nježna, ali i zahtijeva i kori, i postupka Pepeljuginine maćehe koja beskompromisno podržava svoje kćeri, djevojčica, uz čitanje slikovnice, kaže: „Vidiš, mama, kako je Pepeljulina maćeha jedna dobra majka.” Bez prethodnoga andragoškog čitanja te pripovijesti (ili bavljenja sadržajem u drugome prostoru), majka je zbunjena i čak uplašena „kćerinom nesposobnošću da odvoji dobro od zla”. I sama treba andragoško vođenje u čitanju prastare, poznate pripovijesti: maćeha je zaista brižna i dobra majka svojoj rođenoj djeci, ali nije brižna i dobra starateljica svojoj pastorci, što je nedopustivo. Odrasli čitatelj, nakon te andragoške intervencije, mijenja osobno ponašanje: strah mijenja razumijevanjem, vrednovanje kćerina iskaza razvojem novih uvida, a ima na raspolaganju nove ideje za pouku o tome da realni svijet nije jednostavno crno-bijel.

4. Postoje razlike u osobnoj preferenciji načina i oblika učenja.

- Koncept višestrukih inteligencija Howarda Gardnera (1983) pomaže u razumijevanju raznolikosti prvoga prostora – svijeta djeteta. U pedagogiji orijentiranoj na dijete (*child-centered pedagogy*) od odrasloga se odgajatelja očekuje da poznaje individualne osobine djeteta s kojim radi. Tim se očekivanjem veoma lako sklizne u pedagoške zahtjeve (treba se, mora se) koje je teže ispuniti ako je pred odgajateljem veći broj djece. Čitati slikovnicu svojem djetetu i djeci u vrtiću ili u razredu srednjoškolaca različiti su činovi čitanja, ali drugi prostor, svijet odgajatelja ili odrasloga čitatelja, ostaje uvijek prisutan kao *jedno* sa svojim osobnim preferencijama. Biti voditelj različitima u njihovu procesu učenja znači najprije propitati sebe i svoje preferencije u učenju. Razlozi zbog kojih voditelj učenja bira slikovnicu moraju biti jasni najprije njemu samomu, a onda je te razloge potrebno dijeliti sa svijetom djeteta/učenika to više što je viši

uzrast slušatelja i sudionika u procesu čitanja. To je posebno važna stavka za andragoške voditelje koji moraju znati da u, primjerice, jednoj školi za roditelje nije nužno da svaki roditelj sudionik pristane na andragoško čitanje slikovnice koju kasnije treba čitati djetetu.

5. Učenje se odvija u socijalnoj interakciji.

- Iz studija Lava Vigotskoga (Vygotsky, 1978) baštinimo još iz godine 1932. potvrde da je čin razvoja uvjetovan socijalnim poljem. Čovjek ne može drugoga čovjeka natjerati na neko ponašanje, ali ako su bliski jedan drugomu, onda postaju važan izvor motivacije za aktivnost. Dijete ima svoje razvojne limite određene prirodnim naslijeđem, ali između te prirodne datosti i mogućih granica razvoja postoji prostor u kojemu je moguća i poželjna intervencija odgajatelja. Taj se prostor naziva zonom proksimalnoga razvoja, a ono što se u njemu događa socijalna je interakcija djeteta i odgajatelja u kojoj se zbiva učenje koje rezultira socijalnim konstruktima. Socijalna konstrukcija dopunjava individualnu koja je rezultat samostalnog rada. Dijete ima neograničeni prostor samostalne uporabe slikovnice, ali je maksimalna učinkovitost toga učenja postignuta tek uz kontakt s odraslim čitateljem. Biti svjestan osobnih konstrukata, navika da se misli na ustaljeni način, tradicijskih pogleda na sadržaj određene slikovnice znači osvijestiti potrebu da odrasli čitatelj najprije slikovnicu doživi u andragoškoj intervenciji, u uvidima o sebi, da bi onda mogao novom suverenošću čitati isti sadržaj djetetu.

6. Učenje je usklađeno s mentalnom zrelošću onoga koji uči.

- Kada govorimo o učenju djece s obzirom na njihovu dob i zrelost, tada se bavimo načelom primjerenosti u primjeni sadržaja učenja. U školskome kognitivnom modelu sadržaj i istraživački koraci prilagođavaju se razini djetetova kognitivnoga razvoja. Ako se u učenju koristimo slikovnicom i iziđemo iz toga modela školovanja, kognitivni razvoj postaje samo jedna stavka o kojoj se mora voditi računa – usporedo s time mora se uvažiti i dječji emocionalni i moralni razvojni stupanj. Bruner je temeljem načela primjerenosti u poučavanju predlagao „spiralni kurikulum“ (1977), u kojemu se zahtjevi za učenjem novoga šire poput koncentričnih krugova kako djeca odrastaju. Uporaba slikovnice u odgoju djece podliježe istomu zahtjevu, ali ako slikovnicu ponudimo kao andragoško štivo, onda se

tu više ne radi o spiralnome ljuštenju kore jabuke kako bi se djetetu dalo da je pojede, već o ljuštenju glavice luka, gdje slikovnica odraslomu čovjeku služi za propitivanje osobnih emocionalnih i moralnih karakteristika koje jesu ili nisu korisne u njegovu svijetu, u drugome prostoru učenja. Odrasli je odgajatelj usvojio vrijednosti u djetinjstvu, a tradicionalni koncept odgoja kaže da su to vrijednosti koje on prenosi na generacije djece – primjerice, Pepeljuga je skromnošću i dobrotom došla do osobne sreće, što znači da su skromnost i dobrota vrline koje pomažu u postizanju uspjeha. Što činiti u svijetu današnjice kada se uspjeh i osobna sreća mjere kompeticijom i sposobnošću veličanja osobnih prednosti? Možemo jačikovati nad tim vrijednosnim promjenama, ali ih ne možemo negirati jer će djeca u odrastanju shvatiti nepodudarnost u roditeljskim vrijednostima i preživljavanju u suvremenome poimanju uspjeha. Stoga svaka slikovnica, s manje ili više pripovijesti u sebi i sa svojom likovnošću nudi nepregledno polje uvida za odraslologa čitatelja prije no što se ponudi na uporabu djeci kao pedagoško štivo.

Uvesti slikovnicu kao štivo u sadržaj andragoškoga poučavanja studenata na sveučilištu, učitelja, pedagoga i andragoga, socijalnih radnika, psihologa i roditelja podržava emocionalni unos polaznika u procesu učenja. Afektivno područje učenja odraslih smatra se iznimno bitnim u procesu usvajanja znanja – sadržaj koji odrasli polaznik osjeća, a onda nauči taj doživljaj verbalizirati, povezati s teorijskom, znanstvenom materijom, sadržaj je koji se duže pamti i lakše primjenjuje. Biti spretan u odgoju djeteta za odgajatelja ne znači samo vješto kopirati odgojni stil svojih roditelja i staratelja, već mnogo više – posegnuti za andragoški vođenim istraživačkim učenjem o sebi u kontekstu suvremenoga životnog trenutka, u čemu slikovnica može biti izrazito upotrebljiv sadržaj i didaktički alat.

4. Slikovnica u pedagoško-andragoškoj i umjetničkoj homologiji

Stvarnost prepuna izazova prostor je koji dijele odgojne znanosti i umjetnost. U prostoru visokoga obrazovanja, međutim, znanost i umjetnost funkcioniraju u suživotu, ali ne i u istinskom prožimanju. U realnosti životne teme, fenomeni kojima se bave i znanost i umjetnost, usko se isprepliću i stižu dvama putevima spoznaje u istu ishodišnu točku. Znanost inzistira na podacima koje prikuplja i onda opisuje i objašnjava nudeći istinu o čovjeku i svijetu, a umjetnost istim postupkom promatranja i prikupljanja podataka postavlja pitanje je li ta znanstvena istina točna ili ju je moguće relativizirati.

Znanstvenik će, posebno pedagog, propisivati poželjne osobine ličnosti i prosocijalna ponašanja koja treba razvijati u procesu odgoja djeteta. Umjetnik će o konstruktivnom poželjnom ponašanju kazati sljedeće: „Mi smo spremni neograničeno se diviti osobama koje imaju vrline koje sami ne posjedujemo i istodobno gajiti duboki prijezir prema onima koji nemaju vrline koje mi posjedujemo.“ (Balzac, 1981). Romaneska rečenica traži da odrasli čitatelj zastane, vrati se na nju nekoliko puta i internalizira njezin sadržaj, a onda postavi pitanje: što osuđujem u ponašanju drugih ljudi, a što ljudi meni zamjeraju? Uz kombiniranje spoznaje iz odgojnih znanosti i samospoznaje potaknute umjetničkim iskazom o ljudskosti, odgajatelj na novi način poseže i za slikovnicom kao sadržajem koji će podijeliti s djetetom. Primjerice, nakon takve andragoške intervencije, Grdana, zla vila iz bajke *Uspavana ljepotica*, nacrtana u crnoj odori i smrkuta jarosnoga lica, postaje lik koji zaslužuje posebnu pozornost u vođenome istraživačkom čitanju slikovnice:

- Osuđujemo li njezinu ljutnju ili način na koji se te ljutnje prividno rješava čineći drugima zlo?
- Ili: Što je dovelo do Grdanine ljutnje? Što su mogli učiniti kralj i kraljica pozivajući goste na prvi rođendan svoje kćeri jedinice, a što je mogla učiniti Grdana kao zaboravljena uzvanica?
- Ili: Od kuda Grdani takvo ime? Što ako mu dodamo jedno „o“, pa postane Gordana? Što je gordost u komunikaciji s drugim ljudima? Je li gordost poželjna i ako da, kada? I što ako sam ja Gordana...?

Svako je učenje određena frustracija: izlazimo iz zone komfora i upuštamo se u novo traganje. Racionaliziranje, rješavanje problema i analitički pristup zbilji samo su dio čovjekova umijeća suočavanja s frustracijama. U akademskom prostoru pedagogije i andragogije primarno je, kao i u prostoru drugih znanosti, slijediti disciplinske propozicije koje promoviraju intelektualizaciju stvarnosti i potiču kognitivne moći čovjeka uz moto „razum rješava svaki problem“. Učiti djecu razumnomu upravljanju okruženjem ne može, međutim, biti odvojeno od emocije. Slikovnica potiče tu emociju, jer je ona „i tekst, ilustracije i cjelokupni dizajn, ona je proizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturni i povijesni dokument i, naposljetku, djetetovo iskustvo. Kao umjetnički oblik ona podrazumijeva međuovisnost slika i riječi, na istovremenoj pozornici dvostranice kao i dramu okretanja stranica“ (Bader, prema Hameršak i Zima, 2015: 164). Znanstvene knjige mogu biti sjajno ilustrirane, ali te su ilustracije toliko jasne da gonetanje izostaje (Batinić i Majhut, 2001). Znanstvena knjiga ne

mora imati slike, ali slikovnica bez slika ne postoji. Znanstvena knjiga bez riječi ne može postojati, a slikovnica bez riječi daje nepregledno bogatstvo interpretacija zahvaljujući slikama i produbljuje kontakt odraslologa čitatelja i djeteta.

U slikovnici slika nije samo pomoć da se tekst lakše razumije, već se često dešava i obrnut proces: tekst se tvori na osnovi slike.

U tome se kontekstu nadalje možemo pitati: može li se znanstveni tekst iz andragogije ili pedagogije tvoriti na osnovi slike iz slikovnice?

Ako slikovnicu ponudimo kao štivo u obrazovanju odraslih i materijal na osnovi kojega se može promišljati o znanstvenim generalizacijama, ilustrator postaje glavni činitelj koji mami čitatelja na čitanje između redaka (Hlevnjak, 2000, prema Verdonik, 2016). Neobične ilustracije stoga razvijaju posebnu estetsku senzibilnost jer ne svode pozitivna čuvstva u isti lijevak: naprotiv, one omogućavaju razumijevanje i onoga što na prvi pogled djeluje negativno. Primjerice, ilustraciju na kojoj prevladava crna boja¹ laička logika povezuje s tamom, a kako prosvjetiteljski romantični koncept o odgoju drži da se izlaganjem svijetlim i vedrim temama odgaja vedri duh u djetetu, slikovnicu s puno crne boje većina će odgajatelja zaobići: što bi s tim crnilom u odgoju djece? Andragoško čitanje takvih slikovnica otvara, međutim, pitanja koja problematiziraju crnu boju iz raznih kutova. Edukator se može pitati: što meni znači takva ilustracija i sam sadržaj, što s tim mogu učiniti, čega se plašim ili što osuđujem, koliko sam spreman razumijevati što vidim i poštovati što osjećam, što je crna boja u fizici (odsustvo svjetlosti koju ljudsko oko vidi kao boje – bijela svjetlost daje spektar boja), a što u likovnoj umjetnosti (prisustvo svih boja koje, pomiješane, daju crnu boju jer je u paleti to boja koja okuplja sve ostale boje).

Homologija na relaciji znanost – umjetnost postoji s obzirom na činjenicu dijeljenja zajedničkih uvjeta njihova postojanja: slobode uma, kreativnosti, idejnih koncepata, inventivnosti te znanja i vještina bez kojih čovjek ne bi bio stručnjak ni u stvaranju znanstvenoga/umjetničkoga djela, ni u usmenome predanju o tome djelu (Mavrak, 2021). Slikovnica svojom ilustracijom i tekstom pripada umjetnosti, ali su teme obrađene u slikovnicama i ideje kojima se odgaja i na osnovi kojih se uči o svijetu iste kao teme koje se znanstvenim pristupom obrađuju u kognitivnome modelu obrazovanja. Niz takvih tema moguće je prepoznati u slikovnicama odbačanim iz nakladničkoga niza *Mali medvjed* zagrebačke Artresor nakla-

1 Vidjeti slikovnicu *Noćni pjev* (Berk i Long, 2013) dostupno na <http://artresor.hr/hr/niz/10/Mali-medvjed> Preuzeto 5. rujna 2022.

de. Eksperimentiranje s andragoškim čitanjem tih slikovnica upriličeno je u radionicama Zvijezde malog medvjeda, što ih je ArTresor organizirao u Zagrebu od 2015. do 2018. godine, za profesionalno heterogene skupine sudionika, sačinjene od polaznika koji su na neki način bili povezani s odgojem djece ili imali potrebu za osobnim rastom s pomoću andragoške izobrazbe.

Analiza slikovnica kao pedagoškoga i andragoškoga štiva ponudila je niz poveznica među temama koje dominiraju u slikopriči za djecu i koje se poučavaju u krilu odgojnih znanosti. Slikovnice o kojima je ovdje riječ nemaju mnogo teksta, ali je njihova likovnost dominantna. Svaka je radionica iz niza *Zvijezde Malog medvjeda* kombinirala andragoško i umjetničko obraćanje predavača. Ta dva osvrta produbljivala su razumijevanje likovnog izraza, povezivanje stilova ilustracija s porukama koje iz toga proizlaze, a otvarala su i nova razmišljanja o pojedinim interpretacijama sadržaja.

Tako je u radionici koja s pomoću slikovnice *Ukuhane jabuke* (Verplancke, 2013) tematizira obiteljski odgoj i posebno odnos otac – sin te pitanja jednoroditeljske obitelji, granica u odgoju, dopuštanja roditeljskoj ljutnji da eskalira u odnosu s djetetom, kao i roditeljske strpljivosti u razumijevanju i vođenju djeteta do rješavanja sukoba induciranih odgojnim zahtjevima, bilo važno ponuditi sudionicima razgovor o tim osjetljivim temama, ali i osvrnuti se na ilustriranje (doslovno, na crtanje) te teme koje je trajalo deset dugih godina. Povjesničar umjetnosti, tadašnji magistar, a danas dr. sc. Davorin Vujčić², govoreći o slikarskome stilu, odnosu boje i svjetlosti na ilustracijama, donosi i lutanja ilustratora u prikazivanju pojedinih scena sukoba između sina i oca. U trenutku žustroga odgojnog zahtjeva (pospremi sobu, napiši zadaću...), otac šalje dječaka u sobu, dok dječak, penjući se ljutito stubama, vidi oca kao osobu sličnu gorili i nakon toga proživljava svoj osjećaj usamljenosti i lutanja na putu do rješavanja sukoba. Prvobitna zamisao ilustratora bila je smjestiti dječaka pod stol gdje se može povući od očeve grdnje. Blagovaonska stolica pritom je imala element rešetkastoga naslona koji na slici može imati simboličko značenje zatvora u koji se dijete povlači u svojem durenju. Desetljeće promišljanja o toj prvobitnoj ilustraciji na kraju je rezultiralo promjenom ilustracije u dječakov hod po stubama čija je ograda također rešetkasta, ali taj hod „prema gore” u razvojnopsihološkome smislu znači poticaj rastu

2 Dr. sc. Davorin Vujčić sudjelovao je u programu Druge radionice *Ukuhane jabuke* predavanjem na temu *Ilustracija kao priča i potpora tekstu – likovni aspekt slikovnice*, održane u okviru Edukacijskog ciklusa *Zvijezde Malog medvjeda*, u organizaciji ArTresor naklade, u Zagrebu, 25. veljače 2017. godine.

djeteta, a ne bijeg u depresiju u skućenome prostoru ispod stola. Andragog se nadovezuje na ta umjetnička objašnjenja osvrtnom na znanstvenu knjigu *Koordinate obiteljskog odgoja* (Pašalić-Kreso, 1998), gdje je opisan odnos oca i djece u obitelji. Jednaka količina vremena bila je potrebna i znanstveniku i umjetniku da napišu/naslikaju svoje knjige: jedan sveučilišni udžbenik, drugi slikovnicu. Poruka je kod jednoga i kod drugoga jednaka, poziv na discipliniranje djeteta ne izostaje, a međusobno se dopunjavaju slikom i riječju koja je od velike važnosti za odgajatelja. Odgojna teorija reći će da dijete treba *time out* ili osmišljenu stanku u samoći kako bi nemir zamijenilo mirom i bilo spremno za novu komunikaciju slušanja i posluha, ali pedagogija pri tome neće predvidjeti kako roditelj u tome trenu sukoba izgleda djetetu. Lice svakoga odgajatelja mršti se na surovu sliku tate koji od nježnoga druga za igru postaje dlakava neman – odraslomu je odgajatelju teško sebe doživjeti očima djeteta u trenu u kojemu ugrožavamo dječje želje. No, slikovnica na nježan način i jednostavnim jezikom opisuje nadalje strpljivost odraslologa odgajatelja, svjesnoga da u odgoju djece postoje tamna mjesta („glupi tata“, „mrzim te“, „što nisi nečija, nego baš moja mama/tata“, „otići ću iz kuće“ itd.) koja treba strpljivo tolerirati ostajući pri svojem zahtjevu (pospremi, napravi, operi...), ali i svojoj beskompromisnoj roditeljskoj prisutnosti („tatu ljutnja brzo mine...“ Verplancke, 2013: 23), uslijed koje je roditelj spreman pružiti utočište koje miriše na „ukuhane jabuke“. Ili, drugim riječima, idealan roditelj nije onaj koji se nikada ne pretvara u neman, već onaj koji je u svojoj ljutnji autentičan, a u ljubavi dosljedan (nema durenja, traženja da se netko nekome ispričava da netko bude pobjednik u sukobu i sl.).

Primjer slikovnice *Ukuhane jabuke* (Verplancke, 2013) samo je jedan u nizu sličnih koji su se smjenjivali u radionicama *Zvijezde Malog medvjeda*. Tablica 1. daje pregled te homologije na relaciji slikovnica – znanstveno štivo, uzimajući u obzor slikovnice koje su bile tematizirane u radionicama od 2015. do 2018. godine.

Tablica 1: *Homologija na relaciji umjetnost – znanost ili slikovnica i područje pedagoškoga i andragoškoga rada*³

SLIKOVNICA	KRATKI OPIS SADRŽAJA	PODRUČJE PEDAGOŠKO-ANDRAGOŠKOGA RADA
Alexandra Maxeiner i Anke Kuhl (2013) <i><u>Sve je to obitelj</u></i>	U priči o djetetu nove djevojke brata tatine prijašnje žene i rodbini koja se pojavljuje u obiteljskome kadru daje se povijesni pregled razvoja obitelji kao ljudske zajednice i tematizira sve bogatstvo komunikacije modernih obitelji.	Obiteljski odgoj i obrazovanje, razumijevanje različitih tipova obitelji i razlika u intraobiteljskoj i interobiteljskoj dinamici Obiteljska pedagogija, Obiteljska andragogija, Sociologija obitelji
Agn's de Lestrade i Valeria Do-campo (2013) <i><u>Velika tvornica riječi</u></i>	U zemlji Velike tvornice riječi riječi se kupuju i prodaju, pa stoga sliči društvu znanja. Tko ima više novaca, ima i više riječi i može lakše komunicirati i dobiti što mu treba. Fileas je dječak koji u svoju mrežu za leptire ulovi tek poneku riječ koju donosi vjetar onda kada je nitko drugi ne treba. Imenice koje je ulovio nemaju glagole, pa se čine nepovezanimi i bezvrijednima. No, iskreni kontakt u kojemu se razmjenjuje značenje, daje smisao riječima koje posjeduje Fileas, a hrabrost da uspostavi kontakt vodi ga ostvarenju ljubavi.	Odgoj za samopoštovanje i samoočitovanje, aktivno slušanje, šutnja u komunikaciji, razumijevanje socijalne deprivacije, odnos jezika i govora u međuljudskome odnosu, odnos društva znanja i društva koje uči Komunikologija, Sociologija odgoja i obrazovanja, Hebegogija, Savjetodavni i psihoterapijski rad, Andragogija i Obrazovanje odraslih

³ Podatci o slikovnicama dostupni su i na <http://artresor.hr/hr/niz/10/Mali-medvjed>. Preuzeto 5. rujna 2022.

<p>Klaas Verplancke (2013)</p> <p><u><i>Ukuhane jabuke</i></u></p>	<p>Roditelje ne biramo ili: „Svog tatu sam dobio. Bio je tu kad sam se rodio, i još ga uvijek imam.” Priča teče kao val koji se diže i spušta, noseći sa sobom razigranost i umor, spremnost roditelja na igru s djetetom i na zahtjeve u odgoju, pa se u skladu s krešendom toga vala nižu i slike igre i spokoja i slike konflikta. Priča je to o strpljivu i dosljednu roditelju te dječaku koji mora naučiti da su povlačenje i kontakt neophodni za odrastanje.</p>	<p>Obiteljski odnosi, odrastanje, granice u odnosu roditelj – dijete, odnos s ocem, otac u jednoroditeljskoj obitelji, ambivalencija u odnosima</p> <p>Obiteljska andragogija, Intraobiteljska dinamika, Komunikologija, Psihologija roditeljstva</p>
<p>Pija Lindenbaum (2013)</p> <p><u><i>Ema spava negdje drugdje</i></u></p>	<p>Priča o djevojčici koja se beskrajno raduje odlasku kod prijateljice i gostovanju u njezinoj kući, a onda nailazi na niz razočarenja i iznenađenja jer se prostor, obiteljske navike i običaji uvelike razlikuju od njezina prostora. Ili: izdaleka puno toga izgleda privlačnije.</p>	<p>Razumijevanje različitosti, ljudski razvoj u ekoniši obitelji i susjedstva, odvajanje od obitelji orijentacije i odlazak u svijet (obitelj prokreacije), temeljne vrijednosti budućega partnerskog života</p> <p>Obiteljska pedagogija i Obiteljska andragogija, Psihologija suočavanja i traume, Interkulturni odgoj i obrazovanje</p>

<p>Ari Berk i Loren Long (2015)</p> <p><u>Noćni pjev</u></p>	<p>Priča o šišmišu Kiri koji pripada rodu netopira, jedinih sisavaca koji mogu letjeti i o majci koja ga uči upotrijebiti čula u snalaženju u svijetu u kojemu mora biti samostalan</p>	<p>Odrastanje, problemi sa separacijskom anksioznošću, uloga roditelja u osamostaljivanju djeteta, polariteti (kome je <i>crno</i> zapravo <i>bijelo</i>).</p> <p>Predškolska pedagogija, Obiteljska andragogija, Psihologija zrele dobi, Andragogija igre i stvaralaštva, Biblioterapija</p>
<p>Shaun Tan (2015)</p> <p><u>Crveno stablo</u></p>	<p>Priča o dopuštenju za emocije i osjećaje koji ne moraju imati nikakav objektivni „okidač“. Svanu dani koji se čine sivima i bez nade i čovjek korača takvim danima bez stvarne slike o tome što mu treba i gdje može naći radost. Bogata ilustracija traži vrijeme za sebe: crveni list sa stabla koje može pomoći stalno je tu, samo ga nije lako vidjeti. Slika priča neizrecivo i pomaže ekspresivnosti čitatelja.</p>	<p>Pitanje odnosa vrednovanja i razvoja: je li u redu biti tužan i depresivan, što učiniti kada je netko u obitelji takvog raspoloženja? Mora li se pomoć uvijek tražiti negdje izvan osobnoga prostora ili ta pomoć samo pomaže vratiti se u taj prostor i vidjeti što nam je oku bilo skriveno</p> <p>Individualna psihoterapija, Art-terapija, Biblioterapija, Andragogija i Gestalt-psihologija, Obiteljska andragogija</p>

<p>Suzy Lee (2017) <u>Val</u></p>	<p>Priča o susretu morskoga vala i radoznale djevojčice koja se ne plaši istraživati nepoznato, makar bila zbog toga sasvim mokra. Tematiziranje smisla za avanturu, svijesti o usamljenosti u trenutku opasnosti kao rezultata kreativnosti i posljedice koje to može imati u svakodnevnome funkcioniranju. Priča o dobroj strani preplavljenosti nevoljom i pozitivnome, razigranome čovjekovu duhu.</p>	<p>Razvoj znatiželje i poticaj razigranosti, izazovi i rizici u privatnome i profesionalnome radu, paralela s neizvjesnim ishodima u poslu učitelja ili drugoga stručnjaka za rad s ljudima</p> <p>Psihoterapija i Krizna psihologija, Temeljna nastavna umijeća i Komunikologija, Psihologija kreativnosti, Andragogija igre i stvaralaštva</p>
---------------------------------------	--	--

U ranije objavljenomu andragoškom priručniku (Mavrak, 2018) navela sam primjer jedne studijske godine na Odsjeku za pedagogiju Filozofskoga fakulteta u Sarajevu koja je imala zadatak usvojiti osnovne pojmove koji se rabe u andragogiji i obrazovanju odraslih. *Velika tvornica riječi* (Lestrade i Docampo, 2013) bila je ponuđena na čitanje s ciljem povećanja afektivnoga unosa pri zapamćivanju andragoškoga sadržaja koji se ticao razumijevanja koncepta *društvo znanja* (kupovina i prodaja znanja kao osnovna značajka koncepta) i *društvo koje uči* (kooperativnost i suradnja u procesu učenja, bez rivalstva i natjecanja, konkurencije). Slikovnica je povezana s Liessmanovom knjigom *Teorija neobrazovanosti* (2009) i srodnim naslovima iz popisa literature za taj semestar. Doživljena kao nježna ljubavna priča o riječima koje su privilegija imućnih i koje, odbačene, dobivaju smisao tek u kontaktu s drugim čovjekom, ta je slikovnica pročitana jednom, a ukupnomu sadržaju vratili smo se na satu Andragogije za dva tjedna. Na pitanje o definiranju znanstveno utemeljenih pojmova *društvo znanja* i *društvo koje uči*, studente je trebalo prozivati – mrštiti su se i tragali za odgovorima u svojim bilježnicama. Na pitanje o sadržaju slikovnice mnoge su ruke bile u zraku, a kandidati spremni za pričanje priče. Pokazalo se da su do detalja zapamtili elemente teksta i posebno ilustracije – čak i ako nisu imali knjigu u rukama pamtili su najsitnije elemente koji su za njih imali poruku (primjerice: „Žena koja kopa po smeću slič i sama golemoj vreći za smeće.», „Radnici u Velikoj tvornici riječi potpuno su bezlični, svi isti.“ ili „Fileas je imao leptiriće na svojoj košulji koji su prhnuli u razmjeni riječi sa Silvom.“). Te je poruke sada bilo lako na novi način reflektirati na definicije andragoških pojmova (*društvo znanja*, konzumerizam, napetost

bogatih i siromašnih, društvo koje uči i razmjena, kooperativnost) i ponovljeno zapamćivanje pojmova teklo je lakše i brže. Studenti su dobili mogućnost osvijestiti poruku o afektivnome učenju odraslih i ojačati svoje deklarativno znanje iz andragogije, a dodatno je dobiven prostor za analizu procedura kojima smo, uz uporabu slikovnice, upamtili pojmove relevantne u obrazovanju odraslih.

Zvijezde Malog medvjeda radionice su koje svojim scenarijem nude mogućnost uporabe slikovnice kao pedagoškoga štiva, namijenjenoga djeci, i kao andragoškoga štiva koje se može ponuditi odraslima za učenje i samouvid. Te radionice podupiru tezu da svaki edukator mora biti sam upućen u neki sadržaj prije no što preuzme ulogu voditelja u dječjemu istraživačkom učenju. Daleko od nakane dokazivanja da umjetnički sadržaj može mijenjati znanstveni i obratno, ovdje se zalažem za ravnopravni tretman znanstvenoga istraživačkog čina i čina umjetničkoga igranja koji zajedno daju veće mogućnosti za kvalitetan rad u obrazovanju.

5. Zaključak

Pedagog i andragog dvije su srodne profesije koje se međusobno isprepliću bez obzira na monodisciplinarno, polidisciplinarno ili interdisciplinarno znanstveno opredjeljenje (Pastuović i Žiljak, 2018) koje pedagogija i andragogija kao humanističke i društvene, a prije svega odgojne znanosti, žive na sveučilištima. Raditi s djecom nemoguće je ako učitelj, odgajatelj, staratelj prethodno nije podvrgnut andragoškoj izobrazbi. Pedagog uči kako raditi s djecom, ali je procesu u kojemu o tome uči zapravo andragoški. Stoga se umjetnički sadržaji koji se često naivno i jednostrano smatraju samo dijelom kurikula za djecu mogu bogatije rabiti u radu s ljudima ako im se doda i andragoška uporabna vrijednost. Takav je slučaj sa slikovnicom koja je u ovome radu središnja figura promatrana u svojoj pedagoškoj i andragoškoj vrijednosti.

Slikovnica je kao umjetnički sadržaj ovdje važna na nekoliko načina:

- Ponuđena andragogu kao poučavatelju odraslih ona omogućava propitivanje životnih istina u procesu osobnoga rasta. Stručna knjiga možda nudi kognitivnu jasnoću, ali smanjuje prostor gonetanja i stoga ne podržava radoznalost poput dječjega igranja koje je samo po sebi zabavno, a onda nudi i učenje.
- Ponuđena pedagogu, učitelju ili odgajatelju koji radi s djecom, slikovnica omogućava propitivanje osobne spremnosti za igru, iznenađenje, avanturu, ugodu i neugodu, pa stoga i sigurnije kretanje

među djecom s istim sadržajem slikopriče.

- Ponuđena studijskim grupama na sveučilištima, slikovnica otvara put afektivnomu učenju frapiranjem u odgoju, oneobičavanjem i čuđenjem.
- Ponuđena najširoj čitateljskoj publici i laičkoj zajednici, slikovnica pomaže i odraslima da u traganju za analogijama tema i ideja u umjetnosti i znanosti relaksiraju osobni misaoni proces i jačaju kreativnost povezujući naizgled nepovezivo.

Željela bih da ovaj rad bude poziv čitatelju da se upusti u eksperimentiranje vlastitim doživljajem slikovnice i da dopusti svojoj kreativnosti alternativno uranjanje u znanstvene istine koje neupitno živimo.

Literatura

- Balzac, O. (1981). *Seoski liječnik*. Sarajevo: Svjetlost.
- Batinić, Š. i Majhut, B. (2001). *Od slikovnjaka do Vragobe: Hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Berk, A. i Long, L. (2015). *Noćni pjev*. Zagreb: ArTresor.
- Berger, J. (1980). *Treći roditelj: Novi pravci grupne psihoterapije*. Beograd: Nolit.
- Bratanić, M. (1994). *Mikropedagogija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bronfenbrenner, U. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Bruner, J. (1977). *The Process of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cassirer, E. (1960). *The Logic of the Humanities*. New Haven: Yale University Press.
- Dewey, J. (1915). *Democracy and Education*. New York: McMillan.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligence*. New York: Basic Books.
- Hamersak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Kelly, G. (1963). *A Theory of Personality: The Psychology of Personal Constructs*. New York: Norton & Co.
- Knowles, M. S., Holton, E. F. i Swanson, R. A. (1998). *The Adult Learner. The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development* (fifth edition). Woburn, MA: Butterworth-Heinemann.
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K. i Caspari, A. K. (2018). *Vodeno istraživačko učenje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kulić, R. i Despotović, M. (2001). *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
- Lee, S. (2017). *Val*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Lestrade, A. i Docampo, V. (2013). *Velika tvornica riječi*. Zagreb: ArTresor naklada.

- Liessman, K. P. (2009). *Teorija neobrazovanosti: Zablude društva znanja*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Lindenbaum, P. (2013). *Ema spava negdje drugdje*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Maheiner, A. i Kuhl, A. (2013). *Sve je to obitelj*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Mavrak, M. (2018). *Program socijalizacija s pravom: Andragoški priručnik*. Sarajevo: PH-International, Ured u BiH. Preuzeto s <https://www.ph-int.org/> (5. rujna 2022.)
- Mavrak, M. (2021). *Andragoška recepcija književnog teksta*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Pastuović, N. i Žiljak, T. (Ur.) (2018). *Obrazovanje odraslih: Teorijske osnove i praksa*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Pučko otvoreno učilište.
- Pašalić-Kreso, A. (2012). *Koordinate obiteljskog odgoja*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Pejatović, A. (2019). *Obuka za odrasle: Susret očekivanja i procenjivanja*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Piaget, J. i Inhelder B. (1996). *Intelektualni razvoj deteta: izabrani radovi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Radman, Z. (1988). *Simbol, stvarnost i stvaralaštvo: Ogled o percepciji*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Slatina, M. (1998). *Nastavni metod*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Tan, S. (2015). *Crveno stablo*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Verdonik, M. (2016). *Slikovnica – prva knjiga djeteta: Nastavni materijal*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Veerplancke, K. (2013). *Ukuhane jabuke*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes* (ed. M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner and E. Souberman). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Karol Visinko

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, Rijeka
kvisinko@ffri.uniri.hr

ODNOS PREMA SLIKOVNICI

Sažetak

Autorica u radu aktualizira svoja prethodna istraživanja u vezi sa slikovnicom. U promatranju se slikovnice izdvajaju tri ključne odrednice: 1. likovnost, 2. susret slikovnice, recipijenta i posrednika i 3. aktivnosti na predlošku slikovnice. Potrebno je osviješteno bavljenje slikovnicom na stručnoj likovnoj, literarnoj i metodičkoj razini da bi se kompleksnije pristupilo tomu iznimno važnomu likovno-literarnom mediju djetinjstva.

Ključne riječi: aktivnosti potaknute slikovnicom; likovnost; metodika književnoga odgoja; posredovana recepcija slikovnice; slikovnica

RELATION TO THE PICTURE BOOK

Abstract

In the paper, the author updates her previous research on the picture book. Three main determinants are distinguished in the consideration of the picture book: 1. the artistic design, 2. the encounter between the picture book, the recipient, and the mediator, and 3. the activities related to the picture book. A conscious approach to picture books at a professional artistic, literary, and methodological level is necessary to find a more complex approach to this extremely important artistic and literary medium of childhood.

Keywords: activities inspired by picture books; mediated picture book reception; methodology of literary education; picture book; visual arts

1. Uvod

Ovim bih izlaganjem željela proširiti temu ovoga znanstvenog i stručnog skupa (okrugloga stola) tako što bih u naslovu povezala vremenski slijed jučer – danas – sutra, pa bi puni naslov glasio *Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju jučer, danas i sutra*. Naime, rezultati istraživanja odnosa prema slikovnici upravo upućuju na povezanost između nekih sastavnica o kojima su govorili ispitanici jučer (prije dvadeset i tri godine) i ispitanici danas, a što se umnogome može odraziti na odgojnu i obrazovnu praksu sutra. Vjerujem da će ovaj rad potaknuti barem nekoliko manjih istraživanja slikovnice u odgojnoj i obrazovnoj praksi odgajatelja, učitelja i nastavnika, kao i studenata koji se pripremaju za djelatnost u predškolskim i školskim ustanovama. Također vjerujem da će određeni rezultati prikazanih ispitivanja u dogledno vrijeme potaknuti dopune i korekcije u obrazovanju učenika i studenata.

Kada sam krajem prošloga stoljeća istražila i odnos prema slikovnici, nastala su tri rada, od kojih su dva objavljena u hrvatskim publikacijama, a jedan je preveden i objavljen u Italiji.¹ U tim sam radovima prikazala odnos djece, mladih i odraslih ispitanika prema slikovnicama njihova djetinjstva i različitost primjene slikovnice u školskoj praksi te u odgoju u predškolskoj ustanovi i u obitelji. Da bih provjerila dobivene rezultate, osobito u vezi s odnosom prema slikovnicama pohranjenima u sjećanju odraslih, pretežito studenata, tijekom 2020./2021. i početkom 2021./2022. akademske godine ponovila sam upit sadašnjim studentima završnih godina kroatistike. Uzorak nije tako velik kao što je bio prethodni, no poslužio je u svojevrstnome pokusnom ispitivanju kojim sam provjerila prethodne rezultate. Budući da su se rezultati gotovo u cijelosti potvrdili, ustrajala sam na aktualizaciji prethodnih svojih radova u funkciji razmjene iskustava i misli o slikovnici danas. Prema tome, ovaj se rad temelji na ranije objavljenim radovima te se novim pokusnim istraživanjem dopunjuju prethodno dobiveni rezultati. Budući da su navedeni radovi objavljeni u različitim, danas manje dostupnim publikacijama, u ovome se radu aktualiziraju već prikazani sadržaji s ciljem pridavanja važnosti sastavnicama odgojne prakse koje su manje zastupljene tijekom poučavanja budućih učitelja i odgajatelja. Usto se i proširuju kritička promišljanja o dobivenim rezultatima te se predlažu određene dopune kojima bi se poboljšalo dosadašnje obrazovanje učenika i studenata u području bavljenja slikom i tekstem u nastavi književnosti, s funkcionalnim likovnim korelacijama koje pretpostavljaju veći stupanj razumijevanja i poznavanja likovnoga izraza.

1 Visinko, K.: Primjena slikovnice u odgojnoj i nastavnoj praksi (1999), Albi ilustrati (2000), Slikovnica u životu čovjeka (2000).

Slikovnica ostavlja duboke tragove u čovjekovu doživljajnome svijetu. Zato se u literaturi susrećemo s tvrdnjom da je *slikovnica važno prvo literarno-likovno djelo u životu djeteta*. To složeno pitanje traži sustavnu razradbu. Posrijedi je važnost i vrijednosti slikovnica u intelektualnome, emocionalnome i fantazijskome svijetu djeteta, i valja osvijestiti da taj svijet ulazi u svekoliki njegov život te se na različite načine odražava tijekom svih kasnijih razdoblja. Upravo se zbog toga najzanimljivijim dijelom prethodnoga istraživanja pokazalo ispitivanje odraslih ispitanika, učitelja i studenata. Taj je dio uzorka istraživanja obuhvatio 60 učitelja razredne nastave Primorsko-goranske županije te 64 studenta Filozofskoga fakulteta i tadašnje Visoke učiteljske škole u Rijeci. U novome pokusnom istraživanju uzorak je činilo ukupno 87 studenata dviju generacija na kroatistici.

Ispitanike se pitalo o njihovu iskustvu u vezi sa slikovnicom, potaklo ih se na buđenje sjećanja na slikovnice njihova djetinjstva. Odgovori svjedoče o važnim tragovima koje su slikovnice na njih ostavile. U svojim slobodnim zapisima ispitanici iznose vrlo konkretne slike sjećanja koja jasno izražavaju odnose sa slikovnicom.

Pokazatelji tvrdnje da slikovnica uistinu obogaćuje čovjekov unutarnji svijet zapisi su 97 % ispitanika koji ističu vrlo *ugodna i radosna sjećanja* na slikovnice s kojima su dolazili u doticaj. To se ponovilo u pokusnome istraživanju iz 2021. godine u kojemu tu pojedinost navode svi ispitanici (100 %). Navodimo neke od primjera:

Sjećanja su živa: kao da sada listam svoje najdraže slikovnice.

Kada bi sve ostalo bar malo sličilo na moja druženja sa slikovnicama!

Nije mi teško prisjetiti se jer sada ja iste svoje drage slikovnice pokazujem i čitam djeci svojih rođaka i prijatelja. To mi pričinja posebno zadovoljstvo.

Analiza svih slobodnih zapisa otkriva da ispitanici sjećanja najčešće povezuju s trima odrednicama, koje ujedno određuju prepoznatljive tragove slikovnica u unutarnjemu svijetu ispitanika. Na prvome je mjestu *likovni izraz*, i to s posebnim obzirom na *boje* (90 % u prethodnome i 92 % u novome istraživanju). Potom slijedi *ozračje* u kojemu su se slikovnice pojavljivale (60 % u prethodnome i 72 % u novome istraživanju). Treća je odrednica *aktivnost* s kojom se nastavljalo druženje sa slikovnicom (40 % u prethodnome i 53 % u novome istraživanju). Valja dodatno pripomenuti da su ispitanici novoga istraživanja bili isključivo studenti hrvatskoga jezika i književnosti, među kojima je nekoliko studenata s dvopredmetnim studijem povijesti umjetnosti. Druga se pripomena treba navesti u vezi s

vježbama na predlošku književnih tekstova koje su studenti provodili u vrijeme ispitivanja. To su dva bitna podatka koja su, pretpostavljam, dodatno utjecala na razmišljanje o slikovnicama njihova djetinjstva. U prethodnome istraživanju bilo je više studenata razredne nastave i predškolskoga odgoja. Potonje sam navela radi metodološke preciznosti. To je ujedno prigoda da se istakne koliko je u ispitivanju važna svaka okolnost u kojoj se nalazi(o) uzorak zbog mogućih utjecaja na odgovore.

2. Boje u sjećanjima ispitanika

Duboka je veza između boja i života, i o tome svjedoče misli i tvrdnje brojnih umjetnika i znanstvenika, kao npr.:

Boje simboliziraju život. (Heinrich Frieling)

Boja je sredstvo izravnog utjecaja na dušu. (Wassily Kandinsky)

Boja u ljudima izaziva veliku radost. (Johann Wolfgang Goethe)

Umjetnički svijet boja utječe na estetske osjećaje i obogaćuje unutrašnji život čovjeka, njegovu maštu i stvaralačko mišljenje. (Anton Trstenjak)

Subjektivno doživljavanje boje je od naročitog značaja za umjetničko obrazovanje i proučavanje umjetnosti. (Johannes Itten)

Na temelju proučenih studentskih zapisa iz obaju istraživanja razvidno je da cjelovitiji doživljaj slikovnice kao literarno-likovnoga djela ne nalazi mjesta u sjećanjima ispitanih studenata. Tekst u sjećanjima ispitanika ne dobiva važnost koju je za njih imala slika, posebice boja. Studenti ističu da su ih slike jednostavno privlačile snagom svojih boja, da su svojim bojom na njih vrlo snažno djelovale, da su ih impresionirale. Uz imenicu **boje** ispitanici vezuju pridjeve: živopisne, jake, snažne, kontrastne, zanimljive, vesele, prekrasne. Ispitanici su se **divili** bojama, **obožavali** su ih **promatrati** (Visinko, 2000: 41–48). Tomu dodajemo izdvojene pridjeve i glagole uz imenicu **boje** iz novoga istraživanja: **predivne, upečatljive, privlačne, sjajne; zadivljenost bojama; zaokupljenost šarenilom boja.**

Karakterističan je zapis:

- Ne sjećam se točnog naslova svoje prve slikovnice, ali se sjećam da je bila zelena, velikog formata i tvrdih kartonskih korica, i pričala je priču o jednom konjiću.

a u nedavnome istraživanju ovaj:

- *Željela sam ući u dubinu tih slika u boji.*

O pridavanju veće važnosti likovnomu izrazu u odnosu na tekst, potvrđuju iskustva učitelja u radu s učenicima mlađe školske dobi, kao i razmišljanja roditelja predškolske djece u jednome od ranijih istraživanja.² Upravo zato što likovni izraz ostavlja dublje tragove u recipijentu, tim bi se dijelom obrazovanja valjalo temeljitije i stručnije baviti. Zapaža se, naime da odrasli ispitanici nemaju razvijen rječnik u vezi s likovnim izrazom, izostaje metajezik kojim bi recipijenti mogli bolje izraziti što su zapravo pohranili u svojim sjećanjima, a odnosi se na likovnost. Premda se teksta u odnosu na sliku manje sjećaju kada su u pitanju prve slikovnice, organizira li se detaljniji razgovor o poslušanome ili pročitanim književnom tekstu, o dojmovima koje je ostavio na recipijente, osobito na studente i učitelje, može se utvrditi bogatije izražavanje u kojemu je moguće prepoznati ovladanost metajezikom književnosti. To je rezultat trajnoga i kompleksnoga bavljenja interpretacijom književnoga teksta koja se vertikalno-spiralno proširuje i produbljuje povezujući književnu teoriju, književnu povijest i književnu kritiku. Bilo bi, dakle, potrebno da se u procesu odgoja i obrazovanja za umjetnost više poradi i na boljemu ovladavanju znanjem iz područja likovnoga izražavanja. Svjesni smo da se uvelike smanjio broj nastavnih sati, no mogle bi se organizirati dodatne radionice i seminari za odgajatelje i učitelje, napose studente svih nastavnčkih usmjerenja. Može se organizirati i međufakultetska suradnja koja bi promovirala znanje likovnih umjetnosti tako što bi studenti povijesti umjetnosti održavali dio svoje nastavne prakse u radu sa studentima budućim odgajateljima i učiteljima.

3. Okolnosti druženja sa slikovnicom

Iznimno suptilni dio studentskih zapisa onaj je koji određuje okolnosti u kojemu su se slikovnice pojavljivale. Riječ je o ozračju koje je stvarao čin druženja sa slikovnicom. Govorimo o dvama prostorima u kojima se slikovnica pojavljuje: onome izvanjskom i onome unutarnjem. Ta se dva prostora međusobno isprepleću: izvanjski je znak unutarnjega; unutarnji se prepoznaje u izvanjskome. I to isključivo vrijedi za pojedinca i njegov svijet. Ta dva prostora uvjetovana su većim brojem čimbenika, među kojima je najvažniji posrednik, roditelj, odgajatelj i/ili učitelj koji je puno toga činio u vezi sa slikovnicom, katkad svjesno, katkad nesvjesno, spontano. O tome najbolje govore slike kako su slikovnice smještene u sjećanjima ispitanika.

2 Visinko, K.: Projektno istraživanje odnosa odgajatelja i roditelja predškolske djece te učitelja, učenika i njihovih roditelja prema dječjoj priči. (Rijeka, 1997./1998.). Objavljeno u knjizi: Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija (2005: 50–67).

Sjećanja u vezi s naslovima su tanka, gotovo da ih nema, ali su zato duboka sjećanja slika, boja i posebnosti okruženja u kojemu je slikovnica našla svoje mjesto, u kojemu je dobivala na važnosti, toplini i nježnosti. Ispitanici bilježe trenutke uzbuđenja, iščekivanja, ugone, radosti. Slikovnica se često povezuje s odlaskom na spavanje jer je uljepšavala čin prijelaza iz budnoga stanja u stanje spavanja. Slikovnica je uljepšavala i izvanjski prostor, koji je zbog njezine prisutnosti ulijevao određenu sigurnost, toplinu, radost, ljepotu (npr. police sa slikovnicama pokraj uzglavlja; šareni sanduk prepun slikovnicama u kutu sobe). U ovome se dijelu istraživanja utvrđuju opazajne interakcije, procesi koji čine osnovu i ishodište cijeloga našeg opažanja (usp. Trstenjak, 1987: 180). Slikovnica predstavlja dodire s dragim osobama, s milozvučnim glasovima. Osobito se pojavljuje spoj slike i glasa. Pomisao na slikovnice djetinjstva pobuđuje sjećanje na glas onoga koji bi iz njih čitao. Ugođaj je bio potpun upravo u opazajnim interakcijama. Pridonio je vrlo snažnim osjećajima koji se i danas obnavljaju u svijesti ispitanika. Otuda potreba za ponovnim susretima sa slikovnicama. Tu potrebu prepoznajemo u postupcima prema sebi i drugima. Jedan je od najjednostavnijih čuvanje slikovnica. Donosim karakteristične zapise iz prethodnoga i novoga istraživanja:

- *Iako su sada mnoge u vrlo lošem stanju, još uvijek stoje u mojoj sobi na polici uz krevet.*
- *Sretna sam kad ih mogu ponovno otvoriti i čitati nekom mladm. Jako mi je važno hoće li se oduševiti kao što sam se ja oduševljavala.*

Često je vraćanje slikovnicama, ponovno prelistavanje i iščitavanje. O tome govore brojni studentski zapisi.

Prema tome, ponovni susreti sa slikovnicama iz djetinjstva otvaraju brojne sačuvane unutarne prostore. Tako jednostavan poticaj koji odjednom stvara niz asocijacija na mnoštvo sastavnica izvanjskoga prostora, i tako se nastavlja obogaćivati život pojedinca.

4. Aktivnosti potaknute slikovnicom

Najčešće aktivnosti kojima se nastavljalo druženje sa slikovnicama bile su obojane igrom i stvaralaštvom. Ispitanici pretežito navode likovno, jezično i scensko izražavanje.

S jezičnoga gledišta posrijedi je prepričavanje, ali i pričanje, stvaranje nove priče. U zapisima ima i ponešto opisivanja, zatim igra postavljanja pitanja i odgovaranja.

Nezaobilazno je likovno izražavanje. Neki su se među ispitanicima sjetili svojega sudjelovanja u izradbi razrednih slikovnica i plakata te lutaka po uzoru na likove iz slikovnica.

Zanimljiva je sklonost scenskomu izražavanju, osobito glumi na predlošku pročitane slikovničke priče. Iz školske se prakse pojavljuju sjećanja na stvaranje dramatizacije da bi se priredila kraća scenska ili lutkarska igra.

O primjeni aktivnosti na predlošku poslušane ili pročitane slikovnice objavljen je cjeloviti rad (Visinko, 1999) iz kojega bih ovdje izdvojila sljedeću misao: „[...] u odgoju i naobrazbi za književnu i likovnu umjetnost slikovnička bi građa mogla naći određeno mjesto i nakon prvih dviju godina školovanja, pa čak, usuđujem se tvrditi, i kasnije, u predmetnoj nastavi do osmog razreda osnovne škole, zašto ne i u srednjoj školi. Razlike su u razini interpretacije i načinu bavljenja slikovnicom [...] slikovnicu je moguće sustavno i temeljito analizirati s različitih gledišta (npr. jezičnog, stilskog, estetskog, likovnog, komunikacijskog, psihologijskog, filozofijskog, sociologijskog) te tako pridonijeti sveobuhvatnijem pristupu tome specifičnome mediju čovjekova djetinjstva” (isto: 70).

5. Zaključak

Tri su bitne odrednice u recepciji i komunikaciji sa slikovnicom. U prvome je redu riječ o slici koja, osobito svojim bojama, snažnije od teksta utječe i ostavlja tragove u recipijentima. Slijedi ozračje u kojemu slikovnica oživljuje. Umnogome ovisi o posredniku, o njegovu odnosu prema slikovnici, o njegovu čitanju i poticajima za raznolika druženja s tekstem i slikom. Stvaraju se dva paralelna prostora, izvanjski i unutarnji, koja međusobno isprepletena, trajno ostaju pohranjena u nutrini pojedinca. Susret sa slikovnicom produljuje se aktivnostima koje obogaćuju doživljaj, usto i pridonose razvoju kreativnosti. Riječ je o jezičnim, likovnim i scenskim aktivnostima koje su izvorište brojnih komunikacijskih situacija, originalnih i neponovljivih.

Sve to upućuje na kompleksniji pristup tomu prvom literarno-likovnom djelu koje nazivamo slikovnica, osobito tijekom poučavanja i usavršavanja odgajatelja i učitelja. Oni pak mogu u tome pomoći roditeljima.

Literatura

- Crnković, M. (1990). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Goethe, J. W. (1995). *Učenje o bojama*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
- Itten, J. (1965). *L'arte del colore*. Milano. (1973). Beograd: Umetnička akademija.
- Kandinsky, W. (1989). *L'effetto del colore. Lo spirituale nell'arte*. Preuzeto s <http://erewhon.ticonuno.it/arch/rivi/colore/keffecol.htm> (4. veljače 2022.)
- Trstenjak, A. (1978). *Človek in barve/Čovek i boje*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza. (1987). Beograd: Nolit.
- Visinko, K. (1999). Primjena slikovnice u odgojnoj i nastavnoj praksi. U R. Javor (ur.), *Kakva je knjiga slikovnica (70–79)*. Zagreb: Hrvatski centar za dječju knjigu.
- Visinko, K. (1999). Umjetnički tekst (priča) i drugi mediji. U S. Paragvaj (ur.), *Likovna komunikacija u teoriji i praksi predškolskog odgoja (145–150)*. Opatija: Grad Opatija, Dječji vrtić Opatija; Lovran: Općina Lovran.
- Visinko, K. (2000). Slikovnica u životu čovjeka. *Život i škola: Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 46 (4): 41–48.
- Visinko, K. 2000. Albi illustrati. Genova: *LG Argomenti XXXVI* n.1. Rivista del Centro Studi Letteratura Giovanile. 36–47.
- Visinko, K. ¹2005; ²2009. *Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Zagreb: Školska knjiga.

Anda Bukvić Pažin

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, Zagreb
abukvic@ffzg.hr

ČITANJE, PISANJE, PREVOĐENJE, PODUČAVANJE: CJELOŽIVOTNA EDUKACIJA KROZ SLIKOVNICE

Sažetak

Osim užitka u verbalnome i vizualnome koji može pružiti, slikovnica je moćno didaktičko sredstvo, i to od najranije dječje dobi pa do akademske razine visokoga obrazovanja. Kvalitetna je slikovnica bezvremenska i besprostorna, kao sva dobra literatura, i nepresušno vrelo interdisciplinarnih uvida zbog likovnoga jezika kojim se koristi u kombinaciji s tekстом.

Kao prevoditeljicu, profesoricu, teoretičarku i kritičarku, slikovnice su educirale mene, pa se danas njima u svakodnevnoj praksi koristim kao sredstvom za daljnju edukaciju. Ideje sam uobličila u tekst koji ilustrira metodološki pristup u kojemu se pronalazim: kreće od prakse, pronalazi teoriju koja tu praksu potkrepljuje i nadograđuje teoriju s ciljem da je opet primijeni u praksi.

Ključne riječi: cjeloživotno obrazovanje; interdisciplinarnost; književno prevođenje; poticanje čitanja; slikovnice

READING, WRITING, TRANSLATION, TEACHING: LIFELONG EDUCATION THROUGH PICTURE BOOKS

Abstract

In addition to the pleasures of the verbal and the visual it has to offer, the picture book is a powerful didactic tool, from the early age to the academic level. A well-made picture book transcends time and space, like all good literature, as well as a source of interdisciplinary insights due to the visual language combined with the text.

As a literary translator, professor, theorist and critic, I have been self-educated by picture books, and I use them in my daily practice as a means of further education. This text illustrates the methodology I have retrospectively identified in my projects: I start off from practical work, find a theory supporting that practice, complement it, and put the upgraded theory back into practice.

Keywords: interdisciplinarity; literary translation; picture books; reading motivation; self-education

1. Uvod

U listopadu 2018. g. tim entuzijasta iz Knjižnice i čitaonice *Fran Galović* iz Koprivnice, tada jedine knjižnice u Europskoj uniji koja je imala licenciju za samostalno organizirani TED događaj TEDx, pozvao me da održim predavanje na temu koja me inspirira, podučava i utjelovljuje globalni moto TED-a: Ideje vrijedne širenja. Razmišljala sam o čemu bih mogla govoriti, no razmišljanje nije trajalo predugo: trebala sam samo skicirati nekoliko ključnih područja svojega interesa i vidjeti gdje im je sjecište. Prevođenje, podučavanje, pisanje, uz dodatak privatnoga života u kojemu sam potpuno uronjena u svijet dječjega: slikovnice su se nametnule kao prvi i najlogičniji izbor. Održala sam govor u obliku pitanja i nastojala dati vrlo subjektivan, ali na stručnome iskustvu utemeljen odgovor. Svoj TED *talk* nazvala sam *Zašto svi trebamo slikovnice?* i pokušala na primjerima pokazati što svi mi koji nismo djeca možemo pronaći u slikovnicama.¹

Kad ga slušam i gledam danas, četiri godine kasnije, uviđam da je taj govor destilat mojega metodološkoga i didaktičkoga pristupa, koji kreće od prakse, pronalazi teoriju koja tu praksu potkrepljuje pa je nadograđuje, s ciljem da je opet primijeni u praksi. Tu sam praksu podijelila na četiri područja koja je uokviruju, a to su, redom: čitanje, pisanje, prevođenje i podučavanje. U nastavku rada pokušat ću ponuditi teorijsku podlogu za svako od tih područja, a potom navesti primjere iz vlastita rada i djelatnosti, prakse u kojoj se ta teorija materijalizira i upotpunjuje.

Moj je pristup srodan onomu što Mirjana Mavrak naziva andragoškom recepcijom književnog teksta u istoimenoj knjizi, a temelji se na ideji povezivanja umjetnosti i obrazovnoga rada, pri čemu je edukacija, shvaćena u najširem smislu, u prvome redu usmjerena prema edukatorima, a tek preko njih prema učenicima i učenicama na različitim stupnjevima školskoga i fakultetskoga sustava (Mavrak, 2021). Pristup je to koji aktiv-

¹ TEDx *talk* dostupan je na sljedećoj poveznici: <https://www.youtube.com/watch?v=p4O7YF9akxY>. Preuzeto 7. rujna 2022.

no otvara prostor za interdisciplinarnost, afektivnost i kreativnost, za učenje na temelju iskustva i za ogoljenje misaonoga procesa s ciljem učenja. Da misaoni proces treba u učionici učiniti vidljivim, smatra i David Perkins (2003): učenici onda shvate vrijednost samoga procesa i pronalaze više smisla u predmetu podučavanja, uviđajući čvrstu povezanost škole sa životom. I na sjecištu svih ideja o interdisciplinarnome, kreativnome, afektivnome i iskustvenome učenju, baš kao i u pripremi teme za TEDx govor, opet sam pronašla slikovnice: kao alat, metodu, teoriju, praksu i umjetnost.

2. Čitanje

Kad govorimo o čitanju slikovnica, prvo što pada na um jest nužnost čitanja djeci, od najranije dobi, kako bi ta djeca odrasla u kognitivno i emocionalno zdrave, a onda i inteligentne ljude. Sva istraživanja čitanja posljednjih desetljeća interdisciplinarni su pothvati, a ujedinjuju neurološka istraživanja, kognitivnu psihologiju, primijenjenu lingvistiku, znanosti o različitim vrstama tekstova te postignuća iz metodike i didaktike. Poticanje čitanja sintagma je koju sve češće susrećemo u različitim diskursima i koja se prilično paušalno rabi, u vrlo široku rasponu značenja. U stručnoj bi se pak praksi poticanje čitanja odnosilo na različite faze opismenjavanja, od ranoga razvoja predčitalačkih vještina kod djece koja još ne čitaju samostalno pa sve do razvoja osnovnih komponenti čitanja koje je Daniel T. Willingham (2015) sveo pod tri glavna, operativna koncepta: dekodiranje, razumijevanje i motivacija. Kad se kaže da netko „uči čitati“, onda se najčešće misli isključivo na dekodiranje, ali uvijek treba imati na umu da je podučavanje povezanosti glasova i slova tek jedna od faza u učenju čitanja – vrlo važna, ali nipošto dovoljna. Ako se vještina dekodiranja ne nadograđi razumijevanjem i povezivanjem te stjecanjem pozadinskoga znanja kao kamena temeljca čitateljskih vještina, neće doći do svladavanja teksta tzv. dubinskim čitanjem. Dubinsko je čitanje u današnje digitalno vrijeme najugroženije jer zahtijeva mir, vrijeme, koncentraciju, ali i prethodno znanje. Važnost znanja o svijetu, koje Anita Peti-Stantić (2019) naziva još i općom informiranosti jedan je od najvažnijih prediktora uspješnosti čitanja, što je teza s kojom se slažu znanstvenici i znanstvenice uronjeni u znanost o čitanju, od već spomenutoga Daniela T. Willinghama do američke neuroznanstvenice Maryanne Wolf (2019), koja ponajviše istražuje kako se mozak koji čita mijenja pod utjecajem digitalnih tehnologija.

Pedagoško i metodičko sredstvo na putu od djeteta koje još ne zna samostalno čitati do osobe koja je svladala vještinu dubinskoga čitanja

upravo su slikovnice. Kada je riječ o idealnoj dobi u kojoj djeci treba početi čitati, stručnjaci se slažu da je to – odmah. Willingham, u svojoj odličnoj knjizi *Raising Kids Who Read*, kaže doslovce da je potrebno „krenuti što ranije, i pri tome se dobro zabaviti.” (2015: 1–5). Čitanje djeci u najranijoj dobi jača interpersonalne veze i emocionalnu inteligenciju, a istovremeno donosi i toplinu, zblizavanje, nepomučen interes i fokus te kvalitetno provedeno zajedničko vrijeme. Slikovnice su u ranoj dobi vrata i prozori kroz koje djeca ulaze u kuću jezika, i to s opipljivim oduševljenjem i nepodijeljenom pažnjom, kao kad filmska Dorothy iz Kansasa doleti u Oz, i iz crnobjeline prvi put zakorači u svijet u tehnikoloru. Neuroznanost nudi nedvosmislene dokaze da su djeca kojoj čitamo pametnija, da im se sinapse povezuju drukčije, ali ovdje bih se htjela usredotočiti na jezični aspekt slikovnica jer je upravo jezik poveznica svih područja moje stručne i znanstvene prakse u kojima slikovnice imaju veliku ulogu.

Knjiga koja je iznimno vrijedan doprinos znanosti o čitanju na hrvatskome i kojoj se kontinuirano u svojem radu vraćam jest knjiga Anite Peti-Stantić *Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti* (2019). Kao što to autorica u uvodu eksplicitno kaže, s obzirom na potpun izostanak bavljenja čitanjem kao kognitivnim procesom u našoj znanosti, knjiga je pisana kao uvod u znanost o čitanju, ali i kao priručnik za sve one koji žele raditi s djecom, svjesni da je čitanje s razumijevanjem pretpostavka razumijevanja sebe i svijeta oko sebe (Peti-Stantić, 2019). To je iznimno vrijedan tekst jer, osim što obiluje informacijama i interdisciplinarnim znanstvenim spoznajama, on kombinira ozbiljan znanstveni diskurs sa stilom priručnika koji je utemeljen na često subjektivnome iskustvu. Uz to je popraćen i iznimno bogatom bibliografijom te prijedlozima slikovnica i knjiga koje možemo čitati s djecom, proučavati sami, ili, još bolje, oboje.

Kada je riječ o čitanju slikovnica djeci, nameću se dva pitanja: zašto? i kako? Teorija koju sam dosad uključila nudi neke od ključnih odgovora na pitanje zašto? Uz sve dosad rečeno, profiliraju se najmanje dva uža fokusa koja se mogu oštriti uz pomoć slikovnica: veza igre i jezika, uz naglasak na važnosti igre u kognitivnome razvoju, i važnost rada na vokabularu. Zahvaljujući slikovnicama, dijete se izlaže tekstovima u kojima je jezik konstrukcijski kompleksniji od govornoga jezika (Peti-Stantić, 2019: 32) i u kojima nema prekida i eliptičnih rečenica sadržanih u svakodnevnoj komunikaciji. Ako je pri tome i leksik bogat i zaigran, dijete od najranije dobi može osvijestiti načine na koje jezik otvara prostore slobode i kreativnosti: prostore igre. Naravno, ne nude sve slikovnice mogućnost usvajanja složenih konstrukcijskih modela, i to je razlog zašto treba birati kvalitetne

slikovnice: jezično uzbudljive, promišljenoga formata i sadržaja, s profesionalnim ilustracijama.

A sad dolazimo do drugoga pitanja: kako čitati slikovnice s djecom? U praksi je vjerojatno onoliko načina koliko je i ljudi koji čitaju djeci, ali okrenemo li se teoriji, i to onoj ukotvljenoj u praksi, to će nas opet odvesti Willinghamu (2015), koji u svojoj iznimno praktično orijentiranoj knjizi spominje mnoge metode i načine čitanja naglas, kao što su, primjerice, čitanje fokusirano na učenje vokabulara ili dijaloško čitanje. Na vlastitome primjeru privatnih čitanja s djecom, čitanjima koja, naravno, nisu lišena mojih profesionalnih i stručnih uvida, zaključila sam da se redovito radi o kombinaciji raznih metoda i pristupa, koji se prilagođavaju raspoloženju publike i okolnostima čitanja.

Jedan od razloga zašto sam svoje pristupe mogla naknadno analizirati jest što sam od 2018. do 2020. g. na Facebookovoj stranici svojega bloga *U novoroditeljskom žanru* snimala videozapise uživo u kojima sam birala slikovnice i govorila o njima te objašnjavala praktični aspekt: kako ih čitam sa svojom djecom². Za primjer koji ću ovdje ukratko opisati poslužit ću se dvjema meni dragim slikovnicama o kojima sam govorila i koje sam bezbroj puta pročitala s djecom. Riječ je o autorskoj slikovnici britanskoga ilustratora, pisca i animatora Benjija Daviesa *Olujni kit* (*The Storm Whale*, 2013) te o slikovnici *Velika tvornica riječi* (*Phileas's Fortune: A Story About Self-Expression*, 2010) koju je napisala Agnès de Lestrade, a ilustrirala Valeria Docampo. Obje slikovnice relativno su kratke, imaju između 230 i 300 riječi, što ih čini pogodnima i za čitanje u predčitačkoj dobi, i za pomnu analizu. Jedna je od karakteristika koju dijele iznimna filmičnost: ilustracije u objema funkcioniraju poput kadrova koje kratak tekst dopunjuje iznimno učinkovito, jezgrovito i dojmljivo, i samo ondje gdje je apsolutno nužno.

I *Olujnog kita* i *Veliku tvornicu riječi* često smo čitali na način da smo najprije čitali tekst, pa potom do u tančine analizirali slike. Najzabavnije je to bilo raditi u slikovnici *Olujni kit*, koja obiluje pročišćenim dvostranicama s nizom skrivenih detalja, i nije bilo nimalo lako pronaći svih šest mačaka s kojima žive tata i mali Noa.³ Kad govorimo o likovnome izričaju,

2 Facebook *liveovi* mogu se naći na sljedećoj poveznici, koja vodi na videosadržaje Facebookove stranice bloga *U novoroditeljskom žanru*: <https://www.facebook.com/unovoroditeljskomzanru/videos>. Preuzeto 7. rujna 2022.

3 Prva rečenica na prvoj dvostranici glasi: „Noa je živio pokraj mora s tatom i šest mačaka.“ (Davies, 2017) Ilustracija na prvi pogled pokazuje samo tri ili četiri mačke, dok ostale treba tražiti pomnim gledanjem.

Velika tvornica riječi bila je idealna da se ukaže na činjenicu da boje također imaju svoj jezik, kao što ga ima i odnos svjetla i sjene te da nose određene poruke koje dopunjuju tekst: zanimljivo je, primjerice, bilo pratiti kako se crvena boja na prvim dvostranicama tek stidljivo pomalja, a onda nijansom i volumenom lagano napreduje kako napreduje priča. Prigoda je to da se skrene pozornost na činjenicu da se tekst lako i prirodno uvuče među ilustracije kao njihov sastavni dio – intraikonički tekst: u *Velikoj tvornici riječi* postoje ljudi koji su ispisani i neispisani, iz fabulom motiviranih razloga. O izrazima lica pojedinih protagonista u objema slikovnicama dade se razgovarati, kao i o njihovoj odjeći: tema za razgovor su i Fileas, Oskar i Silva, kao i Noa i njegov tata. Što se tiče samih riječi kojima se nakon čitanja može obogatiti vokabular, njih nisam objašnjavala prije, već za vrijeme čitanja, ali ne nužno odmah: nekad je bilo zabavno jednostavno pustiti djecu da pokušavaju izgovoriti „filodendron” ili „trbuhozborac” (Lestrade, 2014).

S obzirom na bogatstvo jezičnih i izvanjezičnih tema koje su se otvorile, mogu pouzdano reći da su te dvije slikovnice – kao i ostale o kojima sam u svojim videima govorila – vrlo kvalitetne. Lako ih je čitati i razumjeti, lako ih je i čitati naglas jer nas takoreći same vode: nameću teme i stvaraju nadahnuća na svakoj stranici, uključujući korice, predlist i zalist.

3. Pisanje

Da bi u potpunosti ostvarile puninu ocrtanih potencijala, slikovnice moraju biti kvalitetne po književnoumjetničkim i jezičnim, ali i po likovnim standardima. Likovni aspekt slikovnice velika je i zanemarena tema, ali ovdje me zanima vrlo praktično pitanje, ili niz pitanja koja se jedno na drugo nadovezuju: što čitati, gdje se informirati i kako se u nepreglednoj ponudi slikovnica snaći? Iz moje perspektive, snalaženje je bilo nezamislivo bez – pisanja. „Čitanje, otkrio sam, dolazi prije pisanja”, kaže Alberto Manguel u svojoj *Povijesti čitanja* (2001: 19). I doista, slikovnice mogu biti sjajni alati za vježbe pisanja, od početničkoga dekodiranja do integriranih sastavaka, ali u ovome se segmentu želim pozabaviti drukčijom vrstom pisanja – onom o slikovnicama.

Tko piše o slikovnicama, i na koji način? U posljednjemu desetljeću predstavljanje i preporučivanje slikovnica doživjelo je istinsku proliferaciju. Kratki i redovito afirmativni tekstovi mogu se čitati na blogovima, svim društvenim mrežama i raznim stranicama namijenjenima djeci i roditeljima, ali njihova je podloga impresionistička, često i komercijalna. Ako go-

vorimo o informiranim preporukama, koje će roditeljima i pedagogima olakšati snalaženje i uputiti ih na istinski kvalitetne slikovnice koje vesele i podučavaju te estetski odgajaju, takve bi preporuke u vidu prikaza, osvrta i kritičkih tekstova trebale dolaziti od onih koji su interdisciplinarno uronjeni u svijet slikovnica kao ozbiljnih književnoumjetničkih, tekstualno-likovnih djela.

Već spomenuti Alberto Manguel, pišući o vlastitu iskustvu čitanja, s pravom konstatira da se povijest čitanja ne poklapa s kronologijama povijesti književnosti jer povijest čitanja jednoga autora ne počinje njegovom prvom knjigom, već prvim čitateljem (2001). Vrijedi i obrnuto: kad nestane čitatelj(ica), i knjige doslovce nestaju. Dobar primjer za to hrvatski je prijevod njemačke slikovnice *Lustige Geschichten und drollige Bilder für Kinder von 3-6 Jahren* iz 1844. g.⁴ – Janko Raščupanko: *Vesele priče i šaljive slike za djecu od 3 do 6 godina* (1925). Riječ je o autorskome djelu njemačkoga liječnika Heinricha Hoffmanna, pričama u vezanome stihu, o djeci čiji je neposluh kažnjen, i to vrlo radikalno. Te kazne kod čitatelja izazivaju – ili je pretpostavka da će izazvati – određeni zazor i strah, a to su emocije nepoželjne u prevladavajućoj suvremenoj odgojnoj paradigmi. Potražnje stoga nema, pa se onda ta slikovnica – inače kvalitetna po likovnim, tekstualnim i prijevodnim standardima – ne može više naći na dječjem odjelu, već u spremištu.⁵ Profesionalne čitateljice i čitatelji, poput književnih kritičara i kritičarki, dragocjeni su nam jer njihova je zadaća ukazati na ono što nam prolazi ispod radara, a vrijedno je čitanja i proučavanja. Bilo bi lijepo i da ukažu na tekstove koji nezasluženo dobivaju veliku pozornost kritike i publike, ali to se nažalost mnogo rjeđe događa. Kritičari i kritičarke svojim radom omogućuju tekstu da živi, prikazuju ga u novome svjetlu, i stoga imaju sličnu ulogu kao i prevoditelji/ce. Ta tvrdnja ima odjeke teorije Waltera Benjamina, koji je svojim poznatim esejom *Prevoditeljeva zadaća*, prvi put objavljenome 1921. g., premjestio fokus cijele diskusije o prevođenju. Prije njega više se govorilo o prevođenju u terminima vjernosti izvornomu tekstu, ali Benjamin (1927) kaže da je zadatak prijevoda djelu osigurati daljnji život, život nakon prvoga pisanja.

Iz svih navedenih razloga, ako smo već u potrazi za kvalitetnim slikovnicama koje će i zabaviti i podučiti djecu i odrasle, dobar je putokaz prikaz ili kritika koju pišu profesionalni čitatelji/ce. Kada sam 2016. g. tek tapkala

4 Tek od četvrtog izdanja 1847. godine slikovnica izlazi pod naslovom *Der Struwwelpeter*. Usp. Zrinka Miljan: *Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka*, preuzeto s: <https://core.ac.uk/download/pdf/20339162.pdf> (7. rujna 2022.)

5 U nekima od knjižnica u mreži Knjižnica grada Zagreba, konkretno u Knjižnici Tina Ujevića na Trešnjevci.

po svijetu rane književnosti za djecu, o slikovnicama se uglavnom pisalo kao o artiklima, ponajviše igračkama. Tu i tamo provirila bi poneka blogerska preporuka – koja je dobrodošla, ali ne treba je miješati s kritičkim prikazom, a posebno ne s književnom kritikom. Književna je kritika, pri čemu mislim na onu dostupnu široj javnosti u književnim časopisima ili na portalima za književnost i kulturu, kod nas u potpunosti zanemarila to područje. Razlog tomu sigurno je dijelom određena getoizacija književnosti za djecu iz perspektive „odraslih“ medija i platformi, stav o nedovoljnoj kompleksnosti ili pretjeranoj jednostavnosti takvih tekstova. Još bi se nešto moglo pretpostaviti, a to je da razlog nekadašnjega potpunog izostanka književne kritike slikovnica leži u činjenici da su književni kritičari propustili odrediti publiku takvih prikaza, pretpostavljajući valjda da bi to bila – djeca.

Ako je došlo do takve automatske, možda i podsvjesne pretpostavke, to nije čudo: kad govorimo o ciljnoj publici književne kritike inače, kritike koja se bavi raznim žanrovima književnosti za odrasle, govorimo o direktnome čitateljstvu djela o kojemu se piše. Kad pak govorimo o kritici slikovnica, tu imamo jedinstvenu situaciju, jer oni za koje se kritika piše nisu primarna čitateljska publika. Kritički prikazi ne pišu se za djecu, već za odrasle čitatelj(ic)e koji te slikovnice biraju, ali, po mojemu čvrstom uvjerenju i za domaće autore i autorice slikovnica, kojima kritike mogu ponuditi platformu da izvana analiziraju svoje pripovjedne postupke, shvaćanje žanra i poetiku.

Budući da moje obrazovanje počiva na književnoj teoriji i kritici, pisanje o slikovnicama od početka sam sagledavala kroz prizmu znanosti o književnosti. Postalo mi je važno početi pisati ono što nisam mogla čitati jer nije postojalo, i rodila se ideja da pronađem referentno i relevantno mjesto za književnu umjetnost te ponudim ozbiljan kritički prikaz slikovnice. Nedugo nakon sazrijevanja te ideje počela sam surađivati s portalom za književnosti i kulturu Moderna vremena te tamo objavljivati svoje tekstove. Prikaz slikovnice *Noćni pjev* (*Nightsong*, 2012) objavljen je na portalu Moderna vremena, i odlično ga je primilo šire čitateljstvo, ne samo roditelji male i malo veće djece (Bukvić Pažin, 2017). Nakon niza redovnih kritika koje su uslijedile na Modernim vremenima⁶, kritike i prikaze odabranih slikovnica počela sam objavljivati na daljnjim mjestima i portalima: u Magazinu Gradske knjižnice Rijeka⁷, na D-blogu⁸ i vlastitome blogu⁹. Ideja

6 Preuzeto s <https://mvinfo.hr> (7. rujna 2022.)

7 Preuzeto s <https://gkr.hr/Magazin> (7. rujna 2022.)

8 Preuzeto s <https://www.dblog.hr> (7. rujna 2022.)

9 U novoroditeljskom žanru – vidjeti na poveznici: <http://rockabyebyebaby.blogspot.com/search/label/prikazi%20slikovnica> (preuzeto 7. rujna 2022.)

je bila svaki put proširiti krug čitatelja još barem malo i pokušati doći do drukčije publike. Od 2017. do danas profiliralo se još nekoliko ozbiljnih autor(ic) koji su skrenuli pozornost na slikovnice. Među njima posebno ističem Vanju Kulaš, koja redovito piše za portal Moderna vremena¹⁰ te Mariju Ott Franolić čiji se kritički prikazi i preporuke mogu čitati na istome portalu, ali i na mnogim drugim portalima za književnost i kulturu.¹¹ Na kraju se pokazuje da u kontekstu prikaza slikovnica možemo potvrditi Manguelovu rečenicu i reći da čitanje doista prethodi pisanju, ali i da pisanje poziva na nova čitanja. A jedno je od tih čitanja i prevodilačko.

4. Prevođenje

Kada govorimo o slikovnicama, potrebno je osvijestiti da su nam na hrvatskome jeziku dostupne one koje su na tome jeziku izvorno napisane, i uglavnom su djelo hrvatskih ilustratora i ilustratorica u kombinaciji s hrvatskim piscima i spisateljicama. Međutim, tu su i prevedene slikovnice, djela stranih autora i autorica, u čije su se stvaranje morali uključiti prevoditelji i prevoditeljice kao posrednici između jezika i kultura, kao drugi ili – uz ilustrator(ic)e – čak treći autori.

Moj je habitus prevodilački, i nije potekao iz literature za djecu, ali se u nju vratio. Sva su moja čitanja prevodilačka, jezik je uvijek u fokusu, kao i dubina i širina rječnika u sprezi s dubinskim strukturama teksta. Riječima Alberta Manguela (2001: 278), koji svrstava prevoditelje među posebne kategorije čitatelja, „Prevođenje je krajnji čin shvaćanja.” Čitajući prevedene slikovnice vrlo sam brzo shvatila da je njihov prijevod neozbiljno shvaćena zadaća. Cjenovno i prostorno najdostupnije slikovnice, koje se mogu pronaći u poštama, kioscima, trgovačkim centrima i drogerijskim lancima, redovito su one u kojima se pronalaze najlošiji prijevodi. Ispodprosječni prijevodi koji obiluju materijalnim pogreškama na sintaktičnoj i leksičkoj razini te nemaštovitim i poravnatim rješenjima, naglas nečitljivim rješenjima nisu rezervirani samo za sveprisutne Disneyjeve klasike i slikovnice koje se tretiraju kao dio promotivnoga reklamnog paketa uz popularne crtiće. U svojem višegodišnjem bavljenju slikovnicama naišla sam i na klasike dječje književnosti koji su se izgubili u prijevodu: slikovnica *Tamo gdje su divlji stvori* Mauricea Sendaka ostala je bez svoje jezgrovitosti, ja-

10 Preuzeto s <https://mvinfo.hr/pretraga?autor=vanja-kulas> (7. rujna 2022.)

11 Vidjeti poveznicu: <https://mvinfo.hr/pretraga?tematika=preporuke-kvalitetnih-slikovnica> i drugi raznorodni tekstovi na blogu *Tekstovnica* <https://marijaottfranolic.blogspot.com/> (preuzeto 7. rujna 2022.)

snoće, a ponajviše ritma¹², klasik njemačke dječje književnosti *Oh, kako je lijepa Panama*, uz sve navedeno, obiluje materijalnim i konceptualnim pogreškama (Bukvić Pažin, 2021). Ti su prijevodi neadekvatni vjerojatno zbog izvorišne zablude da slikovnica ima vrlo malo jednostavnoga teksta koji može prevesti svatko – posebno ako je na engleskome, kao što većina slikovnica koje se prevode i jest. Tako slikovnice završe kod nekompetentnih i nezainteresiranih, nesenzibiliziranih prevoditelj(ica), koji ne uzmu u obzir da je slikovnica cjelovito likovno-tekstualno djelo, i da se tekst u njoj ne prevodi, već prilagođava – u prvome redu ilustraciji, a onda i čitanju naglas. Mislim da nema dobrih prevoditelj(ica) dječje književnosti koji nisu ujedno i dobri i zainteresirani čitatelji(ce) dječje književnosti.

Potrebno je skretati pozornost na segment prijevodne književnosti za djecu da bi se osvijestio proces prevođenja i odgovorna uloga prevoditelja u njemu. Teatrologinja i književna kritičarka Nataša Govedić, pišući o kritici prijevoda i prevođenju za djecu, argumentirano tvrdi da je riječ o „prevodilačkoj niši koja zahtijeva najveću slojevitost iza najzgulnutijeg jezika, baš kao i najveću prisnost s čitateljima” (2021) i nastavlja: „Odrasli čitatelj, naime, naviknut je na svoju usamljenost, dok dječji čitatelj uživa upravo u komunalnosti kontakta s osobama koje mu čitaju ili s njime komentiraju priču. Zbog toga i prevođenje za djecu donosi sa sobom osobitu zahtjevnost implicitne jasnoće i jezgrovitosti rečenica, ali i istovremene maštovitosti i duhovitosti, koje rijetko susrećemo u tekstovima za odrasle (iznimka je poezija).”

Autor, urednik i nagrađivani prevoditelj Daniel Hahn u jednome od svojih zanimljivih, uvijek praktično orijentiranih tekstova, govoreći o iskusstvu prevođenja slikovnice od samo 173 riječi, kaže da nije problem dekodirati značenje izvornoga teksta koliko uspostaviti njegov kod u ciljnome jeziku. I objašnjava: „jednostavnost možda jest dar za one koji čitaju, ali postavlja zahtjevne prepreke pred one koji pišu.” (2020) U „one koji pišu” ubrajaju se i prevoditelji, jer prevođenje se može promatrati kao „drugo pisanje”, ali nipošto „stvaranje drugoga reda”, i to se drugo (prijevodno) pisanje nikako ne smije poistovjetiti s reprodukcijom (Machiedo, 2009: 42–43). Još je jedan veoma važan aspekt koji Daniel Hahn u svojem tekstu ističe, a to je čitanje naglas. Tekst mora, kaže Hahn, biti konstruiran na način da se može lijepo izgovarati, s jasnim ritmom i pauzama te naznakama koje će svakomu tko čita naglas omogućiti da ga pročita na ispravan

12 Više o tome na poveznici: <https://mvinfo.hr/clanak/maurice-sendak-tamo-gdje-sudivlji-stvori> (preuzeto 7. rujna 2022.)

način.¹³

S nizom takvih izazova susrela sam se i u vlastitim prijevodima za djecu. Za primjere ću uzeti tekstualno najkraće slikovnice koje sam prevodila: *Ljubav je u kosi* (*Hair Love*, 2020) i *Greta i divovi* (*Greta and the Giants*, 2019). Obje pripovijedaju priče i ocrtavaju likove koji su veći od same slikovnice: prva je nastala prema Oscarom nagrađenoj kratkom animiranom filmu, a druga je utemeljena na stvarnoj osobi, Greti Thunberg, i njezinoj borbi za očuvanje okoliša i planeta na kojemu živimo. *Ljubav je u kosi* broji ukupno oko 250 riječi. Ima pripovjedačicu u prvome licu, ekspresivnu sedmogodišnjakinju s još ekspresivnijom frizurou koju tata kroti dok mame nema kod kuće. Izazov je tu bio ponajprije kulturološki – kosa je u crnačkoj kulturi mnogo više od frizure, ima vlastiti život (metaforički i stvarno) te ideologiju koju je teško prenijeti samo hrvatskim riječima ograničenoga kulturološkog dosega, u formatu koji ne dopušta fusnote ni interpolacije, a koji pojednostavnjivanjem možete prevodilački uništiti. Slikovnica *Greta i divovi* broji nešto više riječi, oko 550, ako ne računamo oko dvije kartice parateksta na kraju: pogovor o stvarnoj Greti Thunberg i poziv na akciju. Ovdje nije bilo kulturoloških izazova, ali problem je počesto bio postići odgovarajuću kratkoću hrvatske rečenice, a pri tome ne izgubiti jezgroviti ritam koji engleska rečenica ima zahvaljujući participnim i infinitivnim konstrukcijama. Javio se i problem teksta u ilustraciji koji je bio istaknut na transparentima koji su nosile šumske životinje: trebalo je poslati poruku koja će biti dovoljno efektivna, ali i dovoljno kratka da stane u uski okvir.

Na primjerima iz vlastita stručnoga i profesionalnoga djelovanja, koje ipak uvijek stremi praktičnomu dijalogu s teorijom, uvidjela sam koliko veliku ulogu aktivna strukovna udruženja mogu imati u promjeni percepcije književnosti za djecu te posljedično u podizanju razine kvalitete prijevodne književnosti. Društvo hrvatskih književnih prevodilaca (DHKP) tako, kao strukovna i umjetnička udruga, ulaže svjesne napore da ukaže na vrijednost i važnost prijevodne književnosti za djecu i mlade, iz najrazličitijih aspekata. Prijevodnu književnost za djecu i mlade DHKP je prepoznao kao samosvojnu i važnu kategoriju 2013. g., kad je već tradicionalna nagrada Josip Tabak proširena tom kategorijom. Prvi dobitnik nagrade DHKP-a u toj kategoriji bio je Ivan Zorić, za prijevod romana Jeffa Kinneya *Gregov dnevnik: Ljetna žega* (*Diary of a Wimpy Kid: Dog Days*, 2009). Kad je ri-

¹³ U tekstu Slučaj Janosch (2021) na čitanje naglas upućujem kao na „interpretaciju” ili „interpretativnu dimenziju” i na primjerima analiziram kako prijevod direktno na nju utječe.

ječ o slikovnicama, one su se potvrdile kao dovoljno važne i vrijedne pozornosti, osvojivši nagradu Josip Tabak u kategoriji književnosti za djecu i mlade dvije godine za redom: 2016. g. nagrađena je slikovnica *Ibn Batuta* (*Ibn Battuta*, 2010) Fatime Sharafeddine i Intelmaq Mohammed Ali, izvorno napisana na arapskome, u prijevodu Daniela Bučana, a godinu dana kasnije nagradu Josip Tabak dobila je slikovnica *Diktator* (*Dictatorn*, 2010) Ulfa Starka i Linde Bondestam, izvorno napisana na švedskome, u prijevodu Željke Černok. Navedeni izbor upućuje na još jedan vrlo važan razlog za uključivanje stručne i umjetničke udruge poput DHKP-a u promicanje važnosti dječje književnosti, a to je poticanje prijevoda s mnogih svjetskih jezika, ne samo s engleskoga. Ako prevodimo samo s jednoga jezika, mladu publiku upoznajemo sa samo jednom kulturom. I koliko god bogata i raznovrsna ona bila, takva praksa rezultira nepotpunom slikom svijeta i ljudskoga iskustva.

5. Podučavanje

Prevođenje se oduvijek ističe kao samotna i samotnjački posao sveden na uzak kontakt i komunikaciju sa svijetom teksta, i umnogome to doista i jest tako. Međutim, rad na prijevodu ima mnoge svoje faze, a posljednja nikako nije ona u kojoj se tekst dovrši i pošalje uredniku. Slijedi još nekoliko faza uređivanja, lekture i korekture koje, čvrsto sam uvjeren, nikako ne bi smjele proći bez sudjelovanja autor(ic)a prijevoda. Ali čak i kad sve to završi i knjiga se otisne, materijalizira, prevedeni tekst zatvori među korice, to ne mora biti kraj rada s tekstom. Za mene je s prevođenjem usko povezano i dijeljenje, a ono se zbiva podučavanjem.

Utvrđujući da je zajednička karakteristika svih kompleksnih i izazovnih aktivnosti da imaju još mnogo slojeva ispod onoga vidljivoga, David Perkins konstatira da upravo u pristupu toj kompleksnosti počiva najveći izazov formalnoga i neformalnoga obrazovanja danas. I eksplicira: „Cilj je obrazovanja pomoći ljudima da svladaju ono što ne mogu tek tako pokupiti usput. Obrazovanje mora uvijek postavljati pitanje što se može učiniti da se zahtjevna znanja i prakse učine dostupnima.“ (2009: 3). Suvremeni je imperativ da to podučavanje bude interdisciplinarno, da povezuje različita, možda naizgled nesrodna područja ljudskoga interesa i djelovanja, kao što su to znanost i umjetnost, primjerice. Na temelju iskustva čini mi se da je upravo književno prevođenje – samo po sebi, sadržajno i formalno – ne samo interdisciplinarnan, već i naddisciplinarnan pothvat i utjelovljenje idealnoga formata i okvira za podučavanje.

Osim usputnog podučavanja prevođenja kao alata za svladavanje gramatičkih i leksičkih struktura engleskoga kao stranoga jezika na kolegijima iz Suvremenoga engleskog jezika 1 i 2 koje predajem studenti(ca)ma 1. godine anglistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, iskustvo podučavanja prevođenja stekla sam nizom predavanja i radionica i u suradnji s različitim visokoškolskim ustanovama, institutima i udrugama kao što su Centar za kreativno pisanje, europska mreža za književnost i knjige TRADUKI, Goethe institut, Kreativni centar i Festival slikovnice Ovca u kutiji. U gotovo svim radionicama na kojima sam podučavala književno prevođenje (a ponegdje i književnu kritiku) posegnula sam za primjerima iz slikovnica jer su upravo one utjelovile neke od meni najvažnijih strukturnih mjesta i zaokruženih koncepcija koje je moguće obuhvatiti u ograničenome vremenu trajanja radionice ili predavanja. Kao jedno od osnovnih načela podučavanja i prvo od sedam načela učenja u knjizi, David Perkins ističe koliko je važno „imati pregled cijele igre“, odnosno dobiti uvid u neku verziju cjeline, a ne samo fragmente aktivnosti (2009: 20). To je točno ono što slikovnica omogućuje – zaokruženu pripovjedačku cjelinu, u kojoj svaku prevodilačku odluku možemo propitati temeljito i sa svih strana, bez izlike da je nešto, primjerice, ovisno o širem kontekstu, kao što je to u radu na isječcima iz većih proznih cjelina često slučaj. Također, s prevodilačke strane, slikovnice plastično pokazuju da nijedan prijevod nije jednodimenzionalan i jednoslojan, niti nešto što se može raditi površinski i površno te da nijednu vrstu prevođenja ne treba podcijeniti u smislu ulaganja vremena i interdisciplinarnoga znanja i iskustva.

Među mnogim primjerima neočekivanih načina na koji su me slikovnice svojom svestranošću fascinirale i angažirale istaknula bih radionicu književnoga prevođenja koju sam održala u sklopu projekta *Naše priče*. Projekt je to udruga Knjiga u centru i Kreativna mreža, osmišljen za mlade s invalidnosti, koji je podržalo i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Po osmišljavanju rasporeda i otvaranju prijave, ni voditelji(ce) niti organizatori(ce) nisu znali tko su i kakvi su mladi koji će se prijaviti. Tako sam na kraju dobila skupinu od petero mladih ljudi, od kojih su svi bili – slijepi. I našla sam se, činilo se, u problemu jer sam koncept razradila na temelju formata slikovnice, s naglaskom na tome da su slikovnice višedimenzionalan umjetnički oblik koji se nikako ne može svesti isključivo na književni tekst, da je u njima ključno „međudjelovanje likovne i verbalne dimenzije“, upravo kao „središnji moment slikovničkog oblika“ (Hameršak i Zima, 2015: 164). Nakon kraćega razmišljanja kako redefinirati koncept, spas sam potražila u slikovnici koju sam upravo bila prevela: *Karneval životinja* (*Carnival of the Animals*, 2020) iz serije glazbenih slikovnica *Orkestar priča*

priču. Polaznici i polaznice neće vidjeti slike, ali će zato čuti glazbu, kao dopunu verbalnomu u slikovnici. I to je bila idealna glazba da dopuni tekst jer se u njoj skladatelj svjesno trudio oponašati – ili parodirati – zvukove i karaktere pojedinih životinja.¹⁴

Zaokruženi formati poput slikovnica na interaktivnim predavanjima i radionicama iznimno su stimulativni za mlade prevoditelj(ic)e jer ne izgledaju zastrašujuće nesavladivo, a opet se u radu s njima vrlo brzo pokaže da nose svoju vrstu umjetničke i multimedijalne kompleksnosti. Osim toga, na vlastitu sam se iskustvu uvjerila da taj format nudi bogatstvo opcija za vlastiti rast i cjeloživotnu edukaciju. Najbolji su primjer za to ilustracije, odnosno sve što čini likovnost slikovnice, čak i njezinu prostornost, odnosno skulpturalnost (Hameršak i Zima, 2015: 163). Likovnost i prostornost opet spajaju sve okvire istaknute u ovome tekstu: o tim sam dimenzijama osobno morala puno čitati i učiti da bih mogla o njima pisati i da bih ih mogla uzeti ih u obzir pri prevođenju. Jer ako čitanje dolazi prije pisanja, koje je onda podloga za daljnja čitanja, podučavanju treba prethoditi samoedukacija, koja se na kraju u praksi slijeva u ostvarenje ideje cjeloživotnoga obrazovanja. Važna je i ideja suradnje: kao što su podučavanje čitanja i cijela znanost o čitanju naglašeno interdisciplinarna područja, tako bi se i slikovnice mogle rabiti kao potentna sredstva u međupredmetnoj nastavi. Za početak, slikovnice su idealne za sate likovnoga odgoja ili umjetnosti, ali njihov raspon, ovisno o temama, može biti i daleko širi. A kao pedagoško sredstvo i pomoć pri učenju i podučavanju učitelja, kao veza teksta i likovnosti, tu je opsegom mala, ali idejama golema knjižica pedagoginje i povjesničarke umjetnosti Jane Doonan, *Looking at Pictures in Picture Books* (1992). Ona podučava kako svladati jezik slika, čitati vizualne paradigme, naučiti svjesno i pomno promatrati, a autorica sve to čini dijeleći primjere iz svoje prakse i svoje uvide pri podučavanju.

Kad sagledamo široku sliku, često nam se učini da su naši pojedinačni koraci mali, a intervencije minorne, ali to nije istina, jer to je velika prilika za osobni rast, koji onda možemo podijeliti s drugima. Kako sve kreće s mikrorazine, prikladno je da jedan mali format – primarno mišljen za mali uzrast – bude veliki alat za poticanje čitanja i razmišljanja te širok most između školskih predmeta, među disciplinama.

¹⁴ Tekst o izvedbi spomenutoga projekta u kojemu sam se koristila zvučnim slikovnicama nalazi se na poveznici: <https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/jucer-danas-sutra/projekt-nase-price/> (preuzeto 7. rujna 2022.).

Literatura

- Benjamin, W. (1972). Die Aufgabe des Übersetzers. U: *Gesammelte Schriften* sv. IV/1, str. 9–21. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bukvić Pažin, A. (14. veljače 2017.) *Ari Berk i Loren Long: Noćni pjev*. Preuzeto s: <https://mvinfo.hr/clanak/ari-berk-i-loren-long-nocni-pjev> (26. veljače 2022.)
- Bukvić Pažin, A. (2021). Slučaj Janosch. Kako se klasik njemačke književnosti izgubio u hrvatskom prijevodu. U N. Medved i S. Mehemedagić (ur.), *Književno prevođenje i svjetska književnost, Zagrebački prevodilački susret 2019*. (str. 147–164). Zagreb: Društvo hrvatskih književnih prevodilaca.
- Cherry, M. A. i Harrison, V. (2020). *Ljubav je u kosi*. Split: Harfa. Prevela Anda Bukvić Pažin.
- Courtney-Tickle, J. (2021). *Karneval životinja*. Zagreb: Školska knjiga. Prevela Anda Bukvić Pažin.
- Davies, B. (2017). *Olujni kit*. Zagreb: Meandarmedia. Prevela Vanda Mikšić.
- Doonan, J. (1992). *Looking at Pictures in Picture Books*. Woodchester: Thimble Press.
- Govedić, N. (30. lipnja 2021.) *Kritičko pisanje o književnim prijevodima*. Preuzeto s: <https://kritika-hdp.hr/hr/tema/kriticko-pisanje-o-knjizevnim-prijevodima> (26. veljače 2022.)
- Hahn, D. (3. lipnja 2020.) *The Art of Translating Picture Books*. Preuzeto s: <https://www.thechildrensbookreview.com/2020/06/the-art-of-translating-picture-books> (24. veljače 2022.)
- Hamersak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam International.
- Hoffmann, H. (1993). *Janko Raščupanko ili Vesele priče i šaljive slike za djecu od 3 do 6 godina*. Rijeka: Andromeda. Preveo Goran Kauzarić.
- Janosch (2001). *Oh, kako je lijepa Panama. Kako Mali Medo i Mali Tigar putuju u Panamu*. Zagreb: Hum naklada. Prevela Konstilija Nikolić Markota.
- Kinney, J. (2013). *Gregov dnevnik: Ljetna žega*. Zagreb: Algoritam. Preveo Ivan Zorić.
- Lestrade, A. i Docampo, V. (2013). *Velika tvornica riječi*. Zagreb: ArTresor naklada. Prevela Petra Matić.
- Machiedo, V. (2010). Prevođenje u zrcalu pisanja ili pisanje u zrcalu prevođenja. U: *Zagrebački prevodilački susret 2009: Prevodilac i pisac*, str. 41–48. Zagreb: Društvo hrvatskih književnih prevodilaca.
- Manguel, A. (2001). *Povijest čitanja*. Zagreb: Prometej. Preveo Živan Filipi.
- Mavrak, M. (2021). *Andragoška recepcija književnog teksta*. Zagreb: ArTresor naklada.
- McBratney, S., Jeram, A. (2003). *Pogodi koliko te volim*. Zagreb: Egmont.
- Perkins, D. (2003) *Making Thinking Visible*. Preuzeto s: http://www.pz.harvard.edu/sites/default/files/MakingThinkingVisible_DP.pdf (26. veljače 2022.)
- Perkins, D. N. (2009). *Making Learning Whole. How seven principles of learning can transform education*. San Francisco: Jossey-Bass. A Wiley Imprint.
- Peti-Stantić, A. (2019). *Čitanjem do (spo)razumijevanja: Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Sendak, M. (2013). *Tamo gdje su divlji stvori*. Zagreb: Mozaik knjiga. Prevela Mihaela Velina.

Sharafeddine, F. i Mohammed Ali, I. (2016). *Ibn Batuta: Čudesna putovanja*. Zagreb: ArTresor naklada. Preveo Daniel Bučan.

Stark, U. i Bondestam, L. (2017). *Diktator*. Zagreb: Naklada Ljevak. Prevela Željka Černok.

Tucker, Z. i Persico, Z. (2019). *Greta i divovi*. Zagreb: Školska knjiga. Prevela Anda Bukvić Pažin.

Willingham, D. T. (2015). *Raising Kids Who Read. What Parents and Teachers Can Do*. San Francisco: Jossey-Bass. A Wiley Brand.

Wolf, M. (2019). *Čitatelju, vrati se kući*. Zagreb: Naklada Ljevak. Prevele Vedrana Gnjiđić i Anita Peti-Stantić.

**STRUČNI RADOVI
PRIMJERI IZ PRAKSE**

Bojana Lanča i Dijana Jurčić-Bakarčić

OŠ-SE „San Nicolò“ Rijeka

Mirka Čurbega 18, Rijeka

bojana.lanca@skole.hr

dijana.jurcic-bakarcic@skole.hr

SLIKOVNICA POTIČE STVARALAŠTVO

Sažetak

U radu se prikazuju dobrobiti upotrebe slikovnice u razrednoj nastavi u integriranoj nastavi. Posebno se ističu literarno-likovni stvaralački pristup aktivnoga i suradničkoga učenja te stvaranja pojedinačnih učeničkih slikovnica, razrednih slikovnica i slikovnica dvaju razrednih odjela koje nastaju u okviru projekata. Nadalje, prikazuju se primjeri dobre prakse u razrednoj nastavi te uloga slikovnice kao medija za komunikaciju i primjenu biblioterapije u nastavi. Odabrane slikovnice otvaraju prostor za interpretaciju, refleksiju i dijalog.

Ključne riječi: biblioterapija; integrirana nastava; razredna nastava; slikovnica; suradničko učenje

THE PICTURE BOOK ENCOURAGES CREATIVITY

Abstract

This paper shows the benefits of using picture books in classroom teaching through integrated teaching. Special emphasis is placed on the literary and artistic approach to active and collaborative learning, and on creating individual student picture books and class picture books within one classroom or at a project level in which two classrooms collaborate.

It further presents examples of good practice in classroom teaching and the role of the picture book as a medium for communication and the application of bibliotherapy in teaching. Selected picture books open space for interpretation, reflection and dialogue.

Keywords: bibliotherapy; collaborative learning; integrated teaching; picture book; primary school teaching

1. Uvod

Slikovnica je nevidljiva staza koja ulazi u dječju podsvijest čarolijom ilustracije i teksta. Kvalitetna je slikovnica u nastavi ona slikovnica koja razvija spoznajni svijet djeteta, izaziva emocije, bogati rječnik, potiče radoznalost, otvara brojne teme za razgovor, pomaže u rješavanju problema, potiče na stvaralaštvo, ali se i nadovezuje na predmetne kurikule ili kurikule međupredmetnih tema.

Učenicima je potrebno nuditi kvalitetne slikovnice, no među mnogim dostupnim slikovnicama, potrebno je i znati prepoznati vrijedne slikovnice koje odgovaraju kriterijima koji su istaknuti u literaturi.

Autorice Martinović i Stričević u članku Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu (2011) navode da se kvaliteta slikovnice vrlo jasno očituje na razini autorske odgovornosti. Istaknuta imena stručnjaka predstavljaju ne samo odgovornost nego i svojevrsno jamstvo kvalitete, a anonimnost slikovnice dovodi u pitanje njezino podrijetlo, a time i kvalitetu. Na projektima stvaranja prvih knjiga za djecu u svijetu sve češće surađuju timovi stručnjaka, uz autorski dvojac koji čine pisac i ilustrator tu su još i pedagog, psiholog, lingvist i likovno-tehnički urednik. To je put kojim se greške lakše zaobilaze, potpunije ispunjavaju potrebni kriteriji i zahtjevi te postižu ciljevi (Halačev, 2000; Čačko, 2000).

Prema Barbari Bader slikovnica je tekst, ilustracija, cjelokupni dizajn, proizvod i komercijalni predmet, socijalni, kulturni i povijesni dokument, i naposljetku, iskustvo za dijete. Kao umjetnički oblik podrazumijeva međuisovisnosti slika i riječi na istovremenoj pozornici dvostranice, kao i dramu okretanja stranica (Bader, prema Hameršak i Zima, 2015).

Znajući sve blagodati koje pruža slikovnica, u nastavnome radu s učenicima treba slikovnicu nuditi što je više moguće. Ono što je jako važno, slikovnicu treba nuditi u svim četirima razredima, ali i kasnije u predmetnoj nastavi, pazeći da slikovnica odgovara uzrastu učenika i njihovim perceptivnim mogućnostima. Mnoge slikovnice učenici prvoga razreda neće u potpunosti shvatiti, moći će obuhvatiti samo jedan njezin sloj, za razliku od učenika trećega ili četvrtoga razreda koji će moći pronaći i dublje slojeve teksta i ilustracije.

Slikovnica je medij koji nam pomaže da nastavu usmjerimo prema integriranomu poučavanju. Integrirano poučavanje najčešće se temelji na temi, a suvremeni načini poučavanja traže tematsko planiranje te aktivno i suradničko učenje.

Integrirano poučavanje omogućuje djeci veliku razinu razumijevanja i motivacije pri učenju zato što o svijetu uče na njima prirodan, cjelovit način, stupajući u aktivan odnos s okolinom, doživljavajući je svim osjetilima i proučavajući je iz raznih aspekata (Kolak, 2001).

Tematsko planiranje povezuje nastavne predmete i ostvarivanje njihovih ishoda, a okosnica je odabrana tema.

Učenici slikovnicu shvaćaju kao igru pa tako čin učenja sa slikovnicom ne predstavlja napor i zadaću koju moraju obaviti.

1. Slikovnica je odličan motivacijski pokretač određene teme.
2. Slikovnica može biti izvor informacija i spoznaja koje učenici trebaju savladati, usvojiti te rabiti na višim razinama. Slikovnica ima svojevrsnu funkciju da dijete uz nju provjeri svoja znanja i spoznaje. Samostalnim istraživanjem odnosa i pojava, dijete će dobiti povratnu informaciju o ispravnosti svojih znanja (Martinović i Stričević, 2011).
3. Slikovnica može biti spoznajna ili iskustvena podloga za temu koju će se istraživati.
4. Slikovnica nudi estetski doživljaj svijeta. U slikovnici slika ne smije biti samo ilustracija teksta, već treba težiti poticanju na istraživanje mogućega skrivenog značenja, odnosno namjene. Na taj način gledatelj i čitatelj imaju sposobnost promjene značenja. Značenje može postati vidljivije procesom analize i interpretacije slike i teksta. Interpretacijom radimo na vlastitim mentalnim slikama i razvijamo dublje viđenje estetike i vizualnoga komunikacijskog koncepta (Dake, 2005).
5. Slikovnica nudi i oblik zabave, a time se postiže želja za ponovnim čitanjem.
6. Slikovnicom potičemo maštu, improvizaciju, stvaralaštvo i različite načine izražavanja – stvaramo okruženje za kreativnost.

2. Kako odabrati kvalitetnu slikovnicu?

Kako odabrati slikovnicu pitanje je koje zanima odgajatelje, učitelje, roditelje, pedagoge i stručnjake. Odgovor je pokušala dati Mira Čudina-Obradović. Autorica kaže da treba izbjegavati tzv. kič-slikovnice. Takve slikovnice nisu dobre za djecu jer su njihovi književni tekstovi jezično loši, a i besmisleni su. Likovi nisu maštoviti, javljaju se šablone koje su stereo-

tipne te se kasnije djeca koriste njima i u svojim crtežima. Usporedno s takvim slikovnicama postoje one koje je napisao pisac za djecu, a ilustrirao potpisani slikar. Takve slikovnice obiluju bogatim sadržajem kojim se možemo koristiti u nastavi, likovnost učenicima otvara nove percepcije i potiče ih da samostalno istražuju vlastite mogućnosti. Tekstovi su takvih slikovnica književni tekstovi koji nude smislene poruke koje potiču učenike na zaključke o brojnim temama ili problemima (Čudina-Obradović, 1995).

U nastavi slikovnica može imati različite uloge. Kurikulni pristup nastavi omogućava nam da ishode ostvarimo na sadržajima koje sami biramo, pa pristup planiranju započinje u knjižnici ili knjižari gdje odlazimo s popisom tema koje ćemo obrađivati u narednim mjesecima. Listajući slikovnice, stvaramo bazu podataka o slikovnicama koje nas oduševе načinom na koji je obrađena određena tema, ilustracijama, idejom ili problemom koji obrađuju.

Slikovnicu rabimo u svim predmetima, najčešće u Prirodi i društvu i Hrvatskome jeziku. No postoje i slikovnice koje istražuju sadržaje i teme koje susrećemo u Matematici, Glazbenoj kulturi ili Likovnoj kulturi. Gotovo uvijek slikovnice objedinjuju neke od međupredmetnih tema.

Ponekad je slikovnica motivacija za obradu novih sadržaja. Ponekad produbljuje sadržaje i otvara nova područja interesa djece, a ponekad posluži u završnome dijelu sata kao sistematizacija naučenoga.

Dugogodišnjom redovitom upotrebom slikovnica u nastavi nastala je i mrežna stranica Slikovnica u razrednoj nastavi (Jurčić-Bakarčić i Lanča, 2019) koja učiteljima nudi kvalitetne slikovnice koje se nadovezuju na predmetne kurikule u razrednoj nastavi. Preporučuje brojne aktivnosti i materijale povezane s konkretnim slikovnicama koji omogućuju integrirano poučavanje. Mrežna stranica ima nekoliko podstranica. Na uvodnoj stranici može se pronaći teorijski pregled o slikovnicama i njihovim pozitivnim učincima na učenike. Zatim slijede podstranice koje nude slikovnice i aktivnosti uz njih. Dio slikovnica objedinjeno je na podstranici Svijet oko mene. Tu se većinom nalaze slikovnice koje se rabe u integriranoj nastavi ostvarujući ishode predmetnih kurikula. Dio slikovnica nalazi se na podstranici Slikovnice koje pomažu, a to su slikovnice koje utječu na emocionalni razvoj učenika, potiču na razmišljanja o temama različitosti, rješavanja problema i ostvaruju ishode međupredmetnih kurikula. Zvučne zavičajne slikovnice nalaze se na trećoj podstranici, a posljednje dvije obuhvaćaju dječje stvaralaštvo i stručni kutak o slikovnicama (Jurčić-Bakarčić i Lanča, 2019).

3. Slikovnica i razredni projekti

Slikovnicu ponekad rabimo i u razrednim projektima. Kao primjer možemo navesti razredni projekt Bajkoljupci u Bajkogradu koji smo pokrenuli i provodili jednom mjesečno školske godine 2019./2020. u školskoj knjižnici. Družili smo se sa slikovnicama koje su primjerene učenicima drugoga razreda. Kriterij su za izbor su literarno i likovno kvalitetne slikovnice poznatih autora. Uz pomoć školske knjižničarke čitali smo one slikovnice koje potiču učenike na opažanje i istraživanje te im nude nešto novo, njima zanimljivo i privlačno. Posebno smo obraćali pažnju na slikovnice koje nude različite likovne tehnike ilustriranja ili koje su po nečemu drukčije i izazovnije.

U našem razrednom projektu postavljen je cilj cjelovitoga doživljaja bajke slikovnicom. Tim nastavnim satima pristupali smo vrlo pomnim planiranjem. Prvi nastavni sat učenicima je bio potpuno iznenađenje jer ih toga dana u učionici nije dočekala učiteljica, već samo poruka na ploči. U poruci je bilo zapisano:

„Učiteljicu 2. b razreda začarala je zločesta vještica. Kako biste vratili svoju učiteljicu, trebate najprije pronaći vješticu. Ona se nalazi u vašoj školi, u prostoriji koja ima najviše knjiga na policama. Do te prostorije trebate doći tiho, hodajući u redu. Kada stignete do vrata te prostorije, najmlađa djevojčica treba pet puta pokucati. Kad se vrata otvore, najstariji dječak treba reći: Ćiribu-ćiriba, nama treba naša učiteljica!”

Vrata je otvorila školska knjižničarka prerusena u vješticu. Provjerila je jesu li učenici uspješno obavili zadatak te nakon što se uvjerila da su svi koraci ispoštovani, oslobodila je učiteljicu princezu.

Toga dana družili smo se s bajkama koje smo čitali još u prvome razredu. One su nam poslužile kao uvod i sistematizacija dosadašnjega znanja i poimanja bajke.

Svaki nastavni sat Bajkoljubaca osmisli smo na neki nov i učenicima zanimljiv način. Sam prostor knjižnice nudio nam je okružje koje je poticajno za čitanje, ali i omogućava aktivan i suradnički rad u paru ili grupi. Čitanje slikovnice uvijek začinimo dozom čarolije. Rabimo nevidljivi čarobni prah koji poziva na ulazak u čaroban svijet slikovnica. Učenici se umire i u tišini čekaju da slikovnica otvori svoje korice i „progovori”. Reakcije započinju već kod pogleda na naslovnicu, predviđaju koju će bajku slušati i pažljivim promatranjem uspostavljaju prvi kontakt sa slikovnicom. Slikovnice interpretativno i ozvučimo. Želimo izazvati intenzivan doživljaj slikovnice. To postizemo čestom promjenom tona, intonacije, izražajnom

uporabom stanke, promjenom boje glasa, izraženom mimikom i gestama. Tijekom dinamičnoga čitanja koje prilagođavamo karakteristikama književnih likova i raspoloženju koje pobuđuju ilustracije želimo da slikovnice tekstom i slikom dirnu učenike, da ih osjete i da o njima razmišljaju. Glasnim interpretativnim čitanjem kod učenika razvijamo slušnu percepciju informacija i obogaćujemo fond riječi, ali istodobno utječemo na njihovu pažnju, uočavanje detalja, percepciju slike.

Estetski doživljaj čitanja slikovnice krije se u osjetilima. Kombinacijom slika, ideja, i osjećaja strukturira se iskustvo koje čini priču. Neka su djeca pomni promatrači, vide puno više od nas samih, a druga djeca trebaju neke poticaje i napatke u otkrivanju svih pojedinosti koje nudi slikovnica. Bajku povezuju s doživljajima iz vlastita života i usporedo razvijaju razgovor o vlastitim iskustvima pa često od djece doznajete mnoge pojedinosti iz njihova svijeta, a poticaj su dobili iz teksta ili ilustracije. Nakon svakoga čitanja učenici još jednom prolistaju slikovnicu i komentiraju slike ili tijek bajke. Učenici utječu jedni na druge te svojim komentarima i uočavanjem pojedinosti uče promatrati, usmjeravati pozornost, razvijati koncentraciju i povezati svijet mašte sa stvarnim svijetom. Interpretaciju vodimo pitanjima u vezi sa sadržajem, likovima, odnosima među likovima, uočavamo probleme s kojima se susreću likovi, učenici predlažu moguća rješenja problema ili moguće drukčije završetke bajki. Razgovaramo i ističemo nove i nepoznate riječi, neobičnim frazama stvaramo rime, poigravamo se slovima i riječima. Često rabimo i elemente dramske igre pa pojedine bajke dramtiziramo ili stvaramo male improvizacije lutkama ili kazalištem sjena.

Na taj način pobuđujemo dječju maštu, improvizaciju, stvaralaštvo i različite načine izražavanja, što su odlični preduvjeti za razvoj dječje kreativnosti. Stvaranjem prilika za aktivno slušanje, slobodno verbalno i neverbalno izražavanje, dramtizaciju priča i pripovijedanje, potičemo kreativno razmišljanje, tražimo nova i nepoznata rješenja za postojeće i nepostojeće probleme. Potičemo samostalnost i otvaramo put da dijete otkriva nove zadatke i da se s lakoćom nosi s izazovima svakodnevnoga života (Lanča, 2020).

4. Slikovnica – poticaj za stvaralaštvo

Izrada slikovnice stvaralački je projekt koji potiče i ohrabruje djecu te im daje mogućnost da izraze maštovitost i talente te razviju svoje umjetničke potencijale. Projekt stvaranja slikovnice izvrstan je način da se objedine mnoge kompetencije koje želimo razvijati kod svojih učenika u

suvremenome odgoju i obrazovanju. To je proces koji traje više mjeseci. Započinjemo ga stvarajući ideju priče i nudeći glavne likove koji bi mogli nositi priču. Učenici razgovaraju o svojoj ideji, raščlanjuju je, traže probleme i rješenja u stvaranju priče. Istovremeno nastaju i ilustracije koje potkrepljuju priču. Poneki učenici intuitivno slikom govore više nego riječima, no većina rabi previše teksta pa trebaju smjernice i primjere dobrih i kvalitetnih slikovnica u kojima slika prenosi više poruka od same riječi ili rečenice. Tijekom stvaranja slikovnica učenici neprestano posežu za različitim knjigama koje govore o problemu o kojemu oni pišu.

4.1. Primjeri izrade slikovnica naših učenika

Primjer 1.

Učenica koja je stvarala slikovnicu *Planeti u svadi* mjesec dana nosila je u torbi knjigu o svemiru. Čitala je o planetima Sunčeva sustava i pisala male izvještaje o svakome planetu. Dio znanja koje je stekla čitajući i istražujući, iskoristila je u svojoj priči. Takav pristup višestruko je koristan učenicima jer aktivnim pristupom uče, ali i stvaraju, a to je najviša razina učenja prema Bloomovoj taksonomiji znanja.

Ponekad u ilustriranju slikovnica učenici ostaju bez inspiracije pa traže pomoć. Usmjeravamo ih na kvalitetne slikovnice koje imaju izraženu estetsku vrijednost crteža, proučavamo kako su pojedini ilustratori izražavali svoje misli, što su istaknuli, kao se koriste bojama, crtama, tehnikama. Listajući slikovnice, učenici dobiju poticaj za nastavak rada.

Proučavajući slikovnice, dobivamo priliku za razgovor o boji, obliku, liniji i teksturi – četirima tradicionalnim elementima dizajna. Svi spomenuti elementi mogu doprinijeti dinamičnosti i zanimljivosti ilustracije. Boje svojom svjetlinom mogu utjecati na ugođaj priče, mogu pobuditi toplinu, ljutnju, ljubav, uznemirenost ili mirnoću i sve ostale emocije koje će odrediti daljnji tijek i ugođaj priče. Osim boje, u priči su prisutni različiti oblici, koji mogu pobuditi osjećaje; horizontalni oblici daju osjećaj mirnoće i stabilnosti, vertikalni sugeriraju pokretljivost, a najdinamičniji su dijagonalni oblici jer mogu prikazati dinamičnost i tenziju. Šiljaste oblike često asociramo s oštrim predmetima koji potiču anksioznost i strah, a okrugli oblici bude osjećaj sigurnosti i udobnosti (Bang, 1991, prema Sipe, 2001). Stil, dinamičnost i pozicija oblika u kadru, pripovjedač, sekvencije, udaljenost čitatelja naspram događaju na slici, čitateljeva točka gledišta i likovna tehnika, sve su elementi koji utječu na estetsku vrijednost slikovnice (Sipe, 2001).

Primjer 2.

Često smo stvarali slikovnice prema unaprijed određenim kriterijima jer smo slikovnice slali na državni natječaj Moja prva knjiga. U takvim okolnostima učenicima prvoga razreda bilo je izuzetno naporno stvarati. Trebalo je održati njihovu motiviranost, upornost i stvaralački zanos nekoliko mjeseci. Dok su se njihovi vršnjaci slobodno igrali na svježemu zraku, oni su vrijedno pisali ili ilustrirali u učionicama. No kad su prolistali slikovnicu i vidjeli svojih ruku djelo, ponosa i zadovoljstva nikad nije manjkalo.

Primjer 3.

U školskoj godini 2020./2021. učenici trećega razreda izrađivali su razredne slikovnice. Povezivali smo teme iz razrednih eTwinning projekata te aktivnim pristupom i suradničkim radom stvarali jedinstvene učeničke slikovnice. Tijekom provođenja projekta Svjetski tjedan svemira učenici su pisali Svemirske priče. Prema njihovu odabiru jedna priča posebno se istakla te smo je na satima dodatne nastave Hrvatskoga jezika obogatili ilustracijama. Autor teksta preuzeo je ulogu ilustratora glavnoga lika, a učenica koja je izrazito uspješna u likovnome stvaralaštvu osmislila je sve ostale ilustracije te je aktivnim i suradničkim učenjem usmjeravala druge učenike na njihove zadatke: oslikavanje podloga, smišljanje dodatnih detalja ili bojanje ilustracija. Tijekom ilustriranja priče slikovnica je dobivala dodatne detalje koji nisu bili vidljivi u tekstu te su ilustratori obogatili cjelokupni uradak slikovnice.

Na sličan način nastala je i razredna slikovnica *Vremeplovni taks* prema literarnomu predlošku pobjedničkoga rada natječaja Sferica iz 2020. godine koji je napisala učenica iz našega razreda.

Primjer 4.

U školskoj godini 2021./2022. u suradnji s učiteljicom Andreom Barac pokrenuli smo projekt Slikovnicom povezani kojemu je cilj suradničkim radom jedne skupine učenika ili razrednoga odjela osmisliti temu, ideju i likove nove slikovnice te odrediti likovnu tehniku i ilustrirati priču tako da slika bogati tekst koji je napisan. Učenici jednoga razrednog odjela stvarali su uvod i zaplet slikovnice koju su zatim poslali partnerskoj školi, a oni su nastavili i završili slikovnicu po uzoru i ideji partnerske škole koja je započela stvaranje.

Poticanjem dječje mašte i kreativnosti razvijaju se likovne i literarne vještine, a teme novonastalih slikovnica bile su iz područja općeljudskih vrijednosti i kompetencija za život u 21. stoljeću koje su sadržane u međupredmetnim temama.

U projekt je uključeno dvadesetak osnovnih škola iz Republike Hrvatske, a nastalo je oko dvadeset suradničkih slikovnica. One su predstavljene 8. lipnja 2022. godine u Dječjemu odjelu *Stribor* Gradske knjižnice Rijeka te 13. lipnja 2022. u Grdskoj knjižnici Crikvenica. Sve slikovnice bit će objavljene i u digitalnome obliku te planiramo objaviti digitalnu zbirku suradničkih slikovnica nastalih tijekom eTwinning projekta Slikovnicom povezani.

5. Biblioterapija u nastavi

Odavno je zamijećena moć knjige kao terapijskoga sredstva koje savjetuje, pomaže i liječi, a to čini temelj na kojemu počiva pojam biblioterapije. Neki od autora još je nazivaju i vođeno ili ciljano čitanje. Pojam biblioterapije spominje se još u staroj Grčkoj i dolazi od grčkoga pojma „biblion” – knjiga i „therapeia” – liječiti. Prevodeći s grčkoga jezika, najjednostavnija definicija glasila bi liječenje knjigom. No, sama biblioterapija ne može postojati kao terapija, već postoji kako bi pomagala u približavanju i razjašnjavanju određenih stanja i situacija određenih osoba i njihovih postupaka. Biblioterapija je postupak kojim se koriste raznovrsni profesionalci koji rade i s odraslima i s djecom, kao pomoć u svakodnevnim situacijama koje se neizbježno događaju u kompleksnome socijalnoemociionalnom i odgojno-obrazovnom okruženju (Maich i Kean, 2004). Caroline Shrodes je dala definiciju biblioterapije kao procesa dinamičke interakcije između osobnosti čitatelja i literature kao psihološkoga područja koje može biti upotrijebljeno za osobni rast i razvoj. Primjenom biblioterapije u rješavanju socio-emociionalnih teškoća u djece otvara se put u dječju stvarnost i omogućava lakše dopiranje do djeteta. Djeca imaju svoj vlastiti razrađen sustav po kojemu razumijevaju svijet oko sebe i često odrasli nisu u mogućnosti doprijeti do njih. U tome slučaju pomažu biblioterapija i iscjeljujuće priče.

5.1. Slikovnice i priče koje pomažu

Gotovo sve priče imaju terapijski ili ozdravljajući potencijal – ako je neka priča smiješna, smijeh može djelovati ozdravljajuće, ako tjera na plač, i suze mogu iscjeljivati. „Priče su tajnovite i moćne, svoj posao obavljaju u tišini i skrovitosti” (Perrow, 2010).

Iscjeljujuće priče pronalaze put do dječjega srca pomoću metafore. U stvaranju priče koja će pomoći u određenome ponašanju metafora je jedan od glavnih alata. U odabiru metafora nema strogih i zacrtanih pravila,

sve je ono što bi moglo pomoći i olakšati djetetu da se poveže s pričom dobrodošlo, ali jak utjecaj imat će sve što dijete zanima ili voli. Metafore su te koje ponekad zainteresiraju dijete za priču jer su snažne ili neobične. Neke će metafore otvoriti put u priču, a neke će dijete odmah prepoznati i povezati sa samim sobom, ali u obama slučajevima to nije prepreka, već prednost koju treba pažljivo njegovati. Odgajatelji i učitelji u svojem inicijalnom obrazovanju nisu imali mogućnost susresti se s uporabom biblioterapije u radu, no ukazuje se potreba za cjeloživotnim učenjem i raznim dodatnim edukacijama koje će omogućiti trajni profesionalni razvoj i stjecanje znanja o uporabi biblioterapije i terapeutskih priča u radu s djecom. Mnogi odgajatelji i učitelji već se samoinicijativno koriste biblioterapijom, ali nisu upoznati u cijelosti s pojmom biblioterapije i iscjeljujućim pričama. Inkluzija učenika s teškoćama te rad s darovitim učenicima pred odgojno-obrazovne djelatnike postavlja zahtjevne izazove u svakodnevnom radu i pristupu. Stjecanjem kompetencija u primjeni biblioterapije i terapeutskih priča pomaže u boljoj i uspješnijoj inkluziji. Primjenom biblioterapije i terapeutskih priča u nastavi nastoji se čitanjem ili pripovijedanjem riješiti socio-emocionalne teškoće učenika koje uzrokuju odstupanja u ponašanju i interakciji s razrednim okruženjem. Zadaća biblioterapije bila bi primjena pisane ili govorene riječi kako bi se potakla promjena i pozitivni obrasci u ponašanju. Ona ciljano primjenjuje književnoumjetničke teksteve i književnoizražajna sredstva radi olakšavanja i poticanja različitih načina nošenja s teškoćama u kojima se dijete našlo ili jednostavno radi lakše interakcije i prihvaćanja okoline. Pripovijedanjem ili čitanjem priča nastoji se dotaknuti djetetova potreba te sadržajem priče potaknuti emocije i postovječivanje s likom ili likovima u priči, koji će omogućiti i dati osjećaje sigurnosti, te olakšati rješavanje problema pred kojim se dijete našlo. Odbir materijala za primjenu biblioterapije ovisi o problemu koji se nastoji pomoću nje riješiti.

5.2. Primjeri primjene biblioterapije u razrednoj nastavi

5.2.1. Cilj primjene biblioterapije

Primjer 1.

Primjenom biblioterapije u nastavi Hrvatskoga jezika u razrednome odjelu drugoga razreda za osmogodišnjega učenika S. B. nastojalo se utjecati na učenikovo nepoželjno ponašanje tijekom nastave te stalnu potrebu za dobivanjem pozornosti. Naime, učenik ima poteškoća u praćenju nastave, često prekida rad svojim glasnim obraćanjem učiteljici ne prateći tijek rada. Povremeno sudjeluje u radu, a već u sljedećemu trenutku

počinje vikati i izgovarati nesuvisle rečenice. Često je agresivan u odnosu prema drugim učenicima te najčešće iskazuje ljutnju bez povoda. Učenik je smislio i svoj jezik i pismo kojima se koristi u igri s najboljim prijateljem. Upute za rad koje su upućene samo njemu ponavlja po nekoliko puta i krene ispunjavati zadatak. Ponekad zadatak ispuni do kraja, ali često je to isprekidano uzvicima, vikanjem ili prijetnjama učenicima u razredu ili jednomu određenom učeniku. Razgovor s učiteljicom o njegovu ponašanju često nema pozitivnoga utjecaja jer učenik prati govor učiteljice nekoliko sekundi, a zatim mu pozornost odvuče nešto iz okoline i skrene temu na to. Kada ga se zamoli da ponovi što je dogovoreno, djelomično ponovi ili jednostavno kaže kako se ne sjeća. Zanima ga sve povezano s prirodom i životinjama. Voli isticati neprimjerene riječi i psovke, a odbija se izraziti lijepim i poticajnim riječima na učiteljičin poticaj, no prihvaća kada mu se lijepe poruke i riječi pišu u pisanku. Ne prihvaća bliski ili fizički kontakt s drugim učenicima ili učiteljicom. Npr. u raznim igrama ili aktivnostima u paru gdje je potrebna interakcija rukama ili slično, on uglavnom izbjegava sudjelovati ili glasno negoduje. Prihvaća aktivnost ako je u paru sa svojim najboljim prijateljem. Izbjegava bliski kontakt ili slučajni dodir nekoga učenika ili učiteljice.

Cilj primjene biblioterapije bio je utjecati na smanjenje pojave nepoželjnih ponašanja, ali i naći način kako zainteresirati učenika za poruke o njegovu ponašanju koje mu se nastoje prenijeti razgovorom. U nastojanju postizanja postavljenoga cilja upotrijebljena je slikovnica *Medo koji voli grliti* autora Nicholasa Oldlanda i *Zrikoslav i Mrzorad* autora Brune Kumana i Zorana Pongrašića.

5.2.2. Metoda primjene biblioterapije

U prvome tjednu čitala se slikovnica *Medo koji voli grliti*. Odabrana priča uključena je na kraju sata, ali je prethodno ponuđena učeniku kako bi se samostalno upoznao s njezinim sadržajem te ilustracijama. Čitao ju je tijekom sata dok su ostali učenici usvajali druge sadržaje. Učenik je slikovnicu sa zanimanjem pročitao i proveden je kratak razgovor o njoj te je istaknut lik koji ga se najviše dojmio.

Na sljedećemu satu učiteljica je pročitala priču cijelomu razredu, a nakon čitanja provedena je kratka interpretacija, kao i aktivnost pod naslovom „Podijeli tri zagrljaja u razredu“. Učenik je ostao sjediti naslonjen glavom na klupu ignorirajući aktivnost (najbolji prijatelj nije bio u školi).

Sljedeći dan sat je započeo pripovijedanjem priče, ali uz kretanje i pri-

povijedanje po razredu. Učiteljica je tijekom pripovijedanja svakomu učniku darivala zagrljaje prenoseći tako sadržaj priče. Došao je red i na spomenutoga učenika S. B. koji je stidljivo prihvatio učiteljičin zagrljaj.

Učenik je tijekom toga nastavnog sata ponovio neka svoja učestala nepoželjna ponašanja, no po završetku sata proveden je kratak razgovor s njim pozivanjem na priču koja je višekratno čitana u razredu uz razne aktivnosti te je metaforu o medvjedu i stablu prenijela na odnos učiteljice i učenika, tj. njega samoga. On je s djelomičnim zanimanjem poslušao, a nakon toga prihvatio je uloge likova iz priče. I ponuđeni učiteljičin zagrljaj stidljivo je, ali s osmijehom prihvatio.

U drugome tjednu obrađena je slikovnica *Zrikoslav i Mrzorad*. Njezin sadržaj pomogao je u rješavanju ljutnje koju učenik često iskazuje u svojim ispadima tijekom sata. Priča je pročitana i interpretirana u razrednome odjelu, ali svim učenicima na satu Hrvatskoga jezika. Učenik ju je sa zanimanjem poslušao i zainteresirao se za pojediniosti iz priče koje su bile povezane sa životom i izgledom likova. Jedan je od zadataka bio odabrati najdraži lik i u prvome trenutku privukao ga je lik Mrzorada, ali poslije je bio neodlučan jer je otkrio kako i lik Zrikoslava ima neke prednosti koje su mu se u priči svidjele.

Sljedeći smo sat započeli pripovijedanjem priče o medi i ponovno ostvarili aktivnost dijeljenja zagrljaja. U tome slučaju učenik je sudjelovao u aktivnosti jer je bio prisutan i njegov najbolji prijatelj. A pričom o Zrikoslavu i Mrzoradu koristili smo se za izradu stripa u čemu je pokazao dosta interesa, djelomično prekidajući rad, no smanjenim intenzitetom. Tijekom izrade neprestano je komunicirao s učiteljicom u vezi s izradom stripa.

5.2.3. Rezultati primjene biblioterapije

Nakon primjene biblioterapije uočene su neke promjene u ponašanju učenika. Tijekom nastavnoga sata i dalje je bila prisutna smanjena usredotočenost na rad, ali uspijevalo ga se motivirati spominjanjem likova iz priče *Zrikoslav i Mrzorad*. U razgovoru s njim rabe se motivi iz priče *Medo koji voli grliti*. Tada se uspijeva nešto duže vremena usredotočiti na razgovor i rad. Uočena je promjena u ponašanju prema suučenicima, smanjena je ljutnja i agresija. Nakon upozorenja uspijeva regulirati ponašanje, ali kratkotrajno. Izvan učionice učenik je prihvaćao igru koja po završetku zahtijeva od svih učenika darivanje zagrljaja ako ga se potaknulo na nju.

U intervenciji na ponašanje učenika S. B. primjena biblioterapije pokazala je pozitivan učinak, što bio poticaj i motivacija u osmišljavanju daljnjih

aktivnosti koje će doprinijeti suzbijanju nepoželjnih ponašanja u razrednoj sredini.

6. Zaključak

Kao najranija i početna faza života, djetinjstvo nosi veliku radost otkrivanja sebe i svijeta oko sebe. Ono isto tako djeci može donijeti neobjašnjive osjećaje s kojima se često ne mogu nositi. Osjećaji i nerazumijevanje određenih situacija u djece mogu stvoriti frustrirajuću napetost koja se onda odražava u njihovom razmišljanju, navikama i ponašanju. Glavnu ulogu u njihovom rastu i razvoju prvenstveno imaju roditelji i uža obitelj zatim odgajatelji i učitelji. Djeca u ranoj dobi nisu još naučila nositi se sa strahom i izbjegavanjem osjećaja straha kako to čine odrasli, jednako tako ne prepoznaju osjećaje ljutnje ili tuge te ih nisu u mogućnosti kontrolirati. Upravo zato ih je veoma važno oslušivati i pratiti njihov razvoj. S polaskom djeteta u školu razredno okruženje i učitelj imaju značajnu ulogu u praćenju djetetovih osjećaja i poticanju prepoznavanja istih.

Biblioterapija pruža mnoge mogućnosti ostvarivanja uspješne komunikacije odgojno- obrazovnih djelatnika s učenicima, pomaže u reguliranju raznih oblika neprimjerenog ponašanja te kod učenika potiče pozitivne promjene.

Literatura

- Bang, M. (1991). *Picture this: Perception and composition*. Boston, MA: Little, Brown.
- Crnković, M. i Težak D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Čačko, P. (2000). Slikovnica, njezina definicija i funkcije. U R. Javor (ur.), *Kakva knjiga je slikovnica: zbornik radova* (str. 12–17.) Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Čudina-Obradović, M. (1995). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dake, D. (2005). Aesthetics theory. U K. Smith, S. Moriarty, G. Barbatsis, and K. Kenney (ed.). *Handbook of Visual Communication: Theory, Methods, and Media*. (pp. 3–22). Lawrence New Jersey: Erlbaum Associates Publishers.
- Halačev, S. (2000). Sadržaj slikovnica kao prilog razvoju samopouzdanja kod djece. U R. Javor (ur.), *Kakva knjiga je slikovnica: zbornik radova* (str. 79–83). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Jurčić-Bakarčić, D. i Lanča, B. (2019). *Slikovnica u razrednoj nastavi*. Preuzeto s <http://slikovnicaurazrednojnastavi.weebly.com/> (28. siječnja 2022.)

- Kolak, A. (2001). Integrirano poučavanje u nastavi prirode i društva. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 14, 68–69.
- Lanča, B (2020). *Bajkoljupci u Bajkogradu*. Preuzeto s http://os-san-niccolo-ri.skole.hr/hrvatski_odjeli/?news_hk=5767&news_id=791&mshow=1284#mod_news (28. siječnja 2022.)
- Lazzarich, M. (2011). Integracijske mogućnosti slikovnice u nastavi materinskog jezika. *Život i škola* 26 (2), 61–82.
- Maich, K. and Kean, S. (2004). Read Two Books and Write Me in the Morning! Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom. *TEACHING Exceptional Children Plus*, 1(2), 1–13.
- Martinović, I. i Stričević, I. (2011). Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu, *Libellarium*, IV, 1, 39–63.
- Perrow, S. (2005). *Bajke i priče za laku noć*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
- Sipe, L R. (2001). Picturebooks as Aesthetic Objects. *Literacy Teaching and Learning*, 6 (1), 23–42.
- Verdonik, M. (2016). *Slikovnica – prva knjiga djeteta: Nastavni materijal*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Nela Dundović i Suzana Srića

Dječji vrtić More

Marohničeva 12, Rijeka

suzana.srica@gmail.com

SLIKOVNICA KAO SREDSTVO IZRAŽAVANJA DJECE

Sažetak

Slikovnica je prva i najvažnija knjiga u životu djece i njezina vrijednost leži u stvaranju temelja za savladavanje vještina kao što su govorenje, čitanje, pisanje te slušanje koje se usavršava dok odrasle osobe čitaju ili prepričavaju sadržaj slikovnice. U odgojno-obrazovnome radu odgajatelj potiče djecu na aktivno sudjelovanje čime se razvija njihov kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj te usvajanje predmatematičkih vještina, rješavanje problemskih situacija, razvoj mašte, empatije i kreativnosti.

Ona može biti poticaj za različite oblike dječjega izražavanja. Djeca sama mogu biti autori teksta i ilustracija, a ponekad je rezultat partnerstva s roditeljima u obliku Putujuće slikovnice. Odgajatelj u svojem odgojno-obrazovnome radu, između ostaloga, projektnim pristupom stvara slikovnicu i time podržava prirodan način dječjega učenja.

U ovome radu autorice pružaju uvid u dječje stvaralaštvo u kontekstu izrada slikovnica s različitim sadržajima, ciljevima i tehnikama izrade. Ravnopravnim i aktivnim sudjelovanjem u nastajanju i izradi slikovnice kod djece se potiče i dalje razvija interes za razgledavanje i čitanje slikovnica te je veća vjerojatnost da će usvojena znanja i vještine zadržati. Dobar su način i za prikazivanje njihovih postignuća roditeljima.

Gljučne riječi: dječje stvaralaštvo; poticajna okolina; slikovnica

THE PICTURE BOOK AS AN INSTRUMENT OF CHILDREN'S EXPRESSION

Abstract

The picture book is the first and most important book in children's lives and its value lies in creating a foundation for mastering skills such as speaking, reading, writing, and listening, which is improved while adults read or retell the content of the picture book. In educational work, the educator encourages children to actively participate, which furthers their cognitive, social and emotional development as well as the acquisition of pre-mathematical skills, problem solving, development of imagination, empathy and creativity.

It can be a stimulus for different forms of children's expression. Children themselves can be authors of text and illustrations, and sometimes it is the result of a partnership with parents in the form of a travelling picture book. In his/her educational work, the educator creates, among other things, a picture book through a project approach and thus supports the natural way of children's learning.

In this paper, the authors provide an insight into children's creative work in the context of making picture books with different content, goals and techniques. When children equally and actively participate in the creation and production of picture books, this encourages and further develops their interest in viewing and reading picture books and makes them more likely to retain the acquired knowledge and skills. Such picture books are also a good way to show parents your achievements.

Keywords: children's creativity; picture book; stimulating environment

1. Uvod

*Sva djeca su umjetnici.
Problem je u tome kako da ostanu umjetnici
i onda kada odrastu.*

Picasso

(Brajčić i Kuščević,

2012: 137)

Temeljem spoznaja iz recentne literature slikovnica je prva i najvažnija knjiga u životu djece. Njezina vrijednost leži u stvaranju temelja za savladavanje vještina kao što su slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. U odgojno-obrazovnome radu odgajatelj potiče djecu na aktivno sudjelovanje čime se razvija njihov kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj te usvajanje

predmatematičkih vještina, rješavanje problemskih situacija, razvoj mašte, empatije i kreativnosti. Brojni autori slažu se kako je slikovnica jedinstveno umjetničko djelo u kojemu se sinergijom riječi i ilustracije stvara bogat osjetilni doživljaj koje dijete ispunjava vlastitim pogledom na svijet.

Sudjelovanjem u kreativnome procesu djeca istovremeno primaju određene sadržaje i stvaraju nove. Slikovnica može biti poticaj za različite oblike dječjega izražavanja. I djeca mogu biti autori njezina teksta i ilustracija, a ponekad je rezultat partnerstva s roditeljima u obliku Putujuće slikovnice. Odgajatelj u svojem odgojno-obrazovnome radu, između ostaloga, projektnim pristupom stvara slikovnicu i time podržava prirodan način dječjega učenja.

Slikovnica je u načelu kratka, tematski može biti vrlo raznolika, a po doživljaju je i namjeni umjetnička ili poučna. Poučne ili informativne slikovnice pomažu djeci u upoznavanju okoline, životinjskoga ili biljnoga svijeta, različitih ljudskih djelatnosti, svega onoga što se obuhvaća nastavnim predmetom upoznavanja prirode i društva, a mogu uvoditi i u pojedine predmete, kao što je matematika, kemija i drugo (Crnković i Težak, 2002, prema Verdonik, 2016).

Slikovnica je prvo likovno-literarno djelo koje dijete susreće i doživljava svim osjetilima. Slikovnicu treba odabrati prema uzrastu i posebno paziti na njezin estetski izgled i edukativnu vrijednost. Kod djece tako budimo i razvijamo estetsku senzibilnost i odgajamo pozitivna čuvstva. Likovni tekst treba biti jasan, zanimljiv, a naročito treba voditi računa o boji i dinamici crteža. Djeca nisu u stanju uočiti sve elemente, ali osjećaj za boju im je urođen, boja ih privlači, svojim skladom i intenzitetom. Stihovi ili popratni tekst moraju biti kratki, slikoviti, jasni, po mogućnosti s rimom kako bi ih djeca brzo i lako upamtila (Kos-Paliska, 1997, prema Verdonik, 2016). Slikovnica je medijski složeno djelo koje podjednako uzima i od književnosti i od likovnih umjetnosti, pri čemu nastaje nova umjetnička cjelina, po naravi sasvim intermedijalna, kojoj je u temelju dijaloško načelo. Strogo uzevši, u slikovnici su riječi i slike toliko upućene jedne na druge da ih nije moguće razdvojiti, a da ne „razorimo“ i samo djelo. Slikovnica ima pripovjednih i nepripovjednih. Osvrnut ćemo se kratko na slikovni sloj i u jednim i u drugima. U pripovjednoj slikovnici ista se priča pripovijeda dvama kodovima. Cjelinu doznajemo samo ako se posvetimo odgonetanju i povezivanju jezičnih i slikovnih poruka. Pripovijedanje slikom promišljeno je umijeće koje traži složene i istančane vještine. Pripovjedne su slike po dinamičnosti, pokretljivosti, a često i po složenosti poruke, drukčije od slika koje ilustriraju pojedinačne prizore. U slikovnici slike i riječi često nude

različita, a katkad i suprotstavljena značenja te uvlače čitatelja u igru uspostavljanja pripovijedanja (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011).

2. Slikovnica kao poticaj u razvoju dječjega govora i likovnoga stvaralaštva

Vladimira Velički (2014) naglašava da poticanje govora kod djeteta te njegovanje govora podrazumijeva razumijevanje individualnosti svakoga djeteta kao i razumijevanje zakonitosti njegova razvoja te je u skladu s time potrebno stvoriti okruženje poticajno za govor. „Određeno iskustvo, poticaj okoline i oponašanje nužan su preduvjet za razvoj govora, kao što je to i kvalitetno razvijena urođena sposobnost za govor na temelju koje će se razvijati govorne sposobnosti.“ (Apel i Masterson, 2004, prema Velički, 2009: 83). „Postoje razni oblici rada sa slikovnicom, a neki od njih su: a) prepričavanje poznatih priča ili građenje vlastitih, radi vježbe govora i jezičnog izražavanja, b) likovno izražavanje (crtanje, modeliranje) potaknuto sadržajima slikovnica ili doživljajem njihovog svijeta, c) stvaranje dijaloga, male dramske igre na osnovi sadržaja slikovnica, d) izrada slikovnica kakve bi željeli imati“ (Nola, Posilović i Vitez-Babić, 1978, prema Crnalić, 2015). Slikovnica je ujedno i sredstvo uz čiju pomoć dijete uči o životu, biljkama, životinjama, ljudima. Rabeći ju u svakodnevnim prilikama, postaje medij kojim dijete razvija svoje predmatematičke i predčitalačke kompetencije. Kada se odgajatelji koriste njome za razvoj samopouzdanja i djetetove ličnosti, rezultira različitim, iskrenim te autentičnim dječjim uradcima koji odražavaju istinsku kreativnu atmosferu u grupi (Balić-Šimrak, 2010).

„Stvaralaštvo nije privilegija samo umjetnika i znanstvenika, već je komponenta svake ljudske aktivnosti koja se mora integrirano uključivati u odgojno-obrazovni proces. Likovni razvoj se zato ne smije ograničavati samo na likovne aktivnosti, već na sve djetetove aktivnosti“ (Karlavaris i dr., 1986, prema Kljajić i Duh 2012: 2). Nadalje, Kljajić i Duh zalažu se za tezu kako je likovni razvoj predškolske djece povezan s djetetovim spoznajnim procesima kao i razvojem motorike te naglašavaju da se povezuje s upotrebom likovnih materijala.

Pintar smatra da se „likovnim izražavanjem kod djece potiče individualnost, njihova samostalnost, samosvjesnost pri rješavanju problematskih zadataka, autonomnost, pravo na osobni stav i vlastiti izraz te mnoge druge kompetencije. Vrlo je važno da odgajatelj motivira dijete za likovno stvaranje. Promatranje djece u aktivnosti, otkrivanje njihovih interesa i mogućnosti pomaže odgajatelju u stvaranju novih aktivnosti. Njegova in-

tervencija bi trebala biti u obliku izazova koji će potaknuti dječju pažnju i interes u daljnjim istraživanjima” (2018: 1).

Slunjski (2012) zastupa tezu da likovnim jezikom djeca kreativno izražavaju svoja iskustva, doživljaje, znanja i razumijevanja, a on je ujedno i jedini raspoloživi način kojim dijete može izraziti svoje doživljaje, ideje i misli. Likovnim odgojem i obrazovanjem djeca od rane dobi razvijaju svoje likovne sposobnosti i svoju potencijalnu kreativnost. Matovina uočava kako je: „pri crtanju kod djece prisutna usmjerena pažnja kao hotimična aktivnost. Tijekom crtanja se kod djece razvijaju motoričke aktivnosti kroz koje se razvija sitna muskulatura ruke. U ranoj i predškolskoj dobi skromnije je vizualno iskustvo djece te njihovo sjećanje i mašta te zbog toga u razvoju dominira motorika. Dijete se na osnovi vlastitog mišljenja oslanja na pamćenje te formira vizije koje oblikuje u likovnom izrazu kao odraz stvaralačke mašte. Iako je naglasak na mašti, dijete treba aktivirati i svoja osjetila, pamćenje, emocije i motoriku kako bi se što bolje likovno izrazilo. Ako želimo kod djece poticati maštu, nužno je davati djeci motive kojima je moguće aktivirati maštu. Za likovno izražavanje na temelju mašte bitno je naći neobične, nesvakidašnje motive koji pobuđuju asocijacije i povezuju bića, stvari ili pojave u vizije koje dijete povezuje s realnim karakteristikama” (2016: 9).

3. Projektno planiranje s djecom i uloga odgajatelja u poticanju kreativnosti

Dok su vrtići po Montessori i waldorfskoj pedagogiji od samih začetaka formirali *mješovite skupine* uvodeći ih kao oblik organizacije u vrtiću, u ostalim ustanovama djeca su bila grupirana po principu jednake kronološke dobi jer se dugo smatralo da „dijete uči pod utjecajem izravnog poučavanja odraslih” (Petrović-Sočo, 2007: 93). U mješovitim skupinama dobna je razlika među djecom veća od jedne godine i u njima borave djeca različite kronološke dobi. Osim po kronološkoj dobi, djeca se razlikuju po sposobnostima, znanju, iskustvu i interesima. Mješovite skupine djece imaju svoju višestruku vrijednost i formiranje takvih skupina rezultat je mnogih istraživanja. U današnje vrijeme djeca imaju sve manje prilika živjeti u obiteljima s puno djece, u domaćinstvu nemaju široki krug rođaka i često su zatvorena u svojoj mikrosredini. Stoga im boravak u ustanovama za rani i predškolski odgoj pruža priliku da budu okružena bogatstvom poticaja, da iskustvom upotrebe **što više osjetila i socijalne interakcije s drugom djecom uče na najbolji mogući način. Okruženje u takvim skupinama po-taklo** je iz prirode, svijet je pun pojedinaca različite dobi. Stoga je postalo

neophodno stvoriti priliku djeci da razvijaju svoje socijalne vještine, kognitivno napreduju uz mnoge kvalitetne poticaje te govorne sposobnosti podignu na višu razinu. Mješovite skupine omogućavaju da djeca iz iste obitelji (braća i sestre) borave zajedno, u njima će mlađa djeca naći uzore u starijoj, bit će izložena složenijim interakcijama nego da su u skupini vršnjaka, brže će napredovati, a starija će se djeca naučiti brinuti za mlađe pomažući im u raznim aktivnostima te će ih potaknuti na strpljivost i suradnju. Tako djeca koja su na različitim razinama razvoja često preuzimaju ulogu učitelja i mlađoj djeci pokazuju što su već naučila.

Na takav način i u takvim uvjetima, odnosno u mješovitim skupinama nastajale su i slikovnice o kojima će biti riječi u ovome radu. Iako su djeca različite kronološke dobi i različitih sposobnosti, pa su se neki više isticali u pisanju, neki u crtanju, a neki su istraživali ponuđene materijale te verbalizirali stečena znanja. Djeca su imala prilike učiti i širok raspon socijalnih ponašanja, uvažavati svoje prijatelje iz skupine te poštivati njihove mogućnosti i stavove. Jer „dijete je proaktivno biće koje samo u kolaboraciji s drugima konstruira i sukonstruira svoja znanja pa su mu potrebna i mlađa djeca koja će pomagati i starija uz koje će akcije i komentare razmjenjivati, dograđivati i revidirati ono što je već djelomice naučilo” (Petrović-Sočo, 2007: 95).

Kada se govori o odgojno-obrazovnome radu u okviru *projektnoga planiranja*, podrazumijevaju se različiti oblici integriranoga učenja i istraživanja djece i odgajatelja. Na takav način djeca dublje i potpunije istražuju određenu temu koja je u fokusu njihova interesa i koja ih trenutno zanima. Djeca uspostavljaju povezanost s vlastitim radom, projekt se prilagođava svakomu djetetu i svako dijete ima vlastito iskustvo učenja koje ispunjava njegove interese i potrebe. To je zaokruženi, cjelovit i složeni pothvat koji zahtijeva koordinirane napore više sudionika. Radom na projektu, između ostaloga, djeca „usvajaju vještine informacijske pismenosti; razvijaju pismenost općenito; razvijaju i usvajaju strategije učenja; socijalne vještine. Radom na projektu dijete: razvija samostalnost i odgovornost; sposobnost timskog rada; razvija spoznaju o važnosti i smislu podjele rada; razvija sposobnost donošenja odluka (pojedinačno i u timu); razvija kritički odnos prema radu (svom i tuđem); razvija vještine planiranja; osposobljava se za procjenu resursa; učenje putem različitih metoda; razvija sposobnost strukturiranja materije; razvija upornost i želju za rješavanjem problema; razvija sposobnost predstavljanja svog rada” (Maleš i Stričević, 2009: 43). Djeca na takav način proučavaju neku temu ili problem uz aktivnu, primjerenu i nenametljivu podršku odgajatelja, prema svojim interesima i mogućnostima te u suradnji s drugom djecom poduzimaju različite istra-

živačke i druge aktivnosti te tako aktivno stječu znanja i iskustva. Slikovnice su jako dobar način na koji djeca mogu prikazati stečena znanja i iskustva, te im se i kasnije vraćati i metakognitivnim procesima ponovo prolaziti materijalima. One ostaju godinama u skupini te se i djeca kasnijih generacija njima služe u različite svrhe. Pogotovo je vrijedno kada u skupinu dođu braća i sestre djece koja su sudjelovala u izradi slikovnice te čitaju ono što su djeca ranije zabilježila. Na takav način kao da se projekt ponovo odvija na drukčijoj razini.

Stvaranjem slikovnica i *odgajatelji* u odgojno-obrazovnome radu stječu određena znanja i razvijaju praksu. Prateći dječji interes ima podržavajuću ulogu, unaprjeđuje svoje teorijsko znanje i stvara novo znanje koje je spremno za novu upotrebu. Prilagođava se dječjim potrebama i mogućnostima te je tako ponekad samo promatrač, a ponekad i aktivni sudionik stvaranja slikovnice. Odgajatelj koji kontinuirano prati dijete zna ako je i kada djetetu potrebna pomoć i podrška i u kolikoj mjeri. Odgajatelj u svojem radu potiče suradnički odnos i timski rad i usmjerava djecu jednu na druge. Zajedno s kvalitetno osmišljenim i organiziranim okruženjem u kojemu dijete stvara i razvija vlastiti govor stvarat će bogatstvo situacija kojima će utjecati i na dječje govorno iskustvo. Odgajatelj je pomagač koji podupire dječji razvoj, odgoj i obrazovanje, a dijete je u svojem stvaranju aktivni i konstruktivni stvaralac svojega znanja. Ivana Martinović i Ivanka Stričević navode da se „u istraživanjima u području dječje književnosti slikovnici [...] pristupa kao cjelini sastavljenoj od tekstualnih i slikovnih elementa i gleda ju se kao dvodimenzionalan materijal. To znači da se u zemljama u kojima se slikovnica svrstava u literaturu za djecu (neke zemlje slikovnicu ne uključuju u literaturu za djecu) prema njoj odnosi kao prema svakoj drugoj dječjoj knjizi, primjenjujući literarne ili obrazovne principe. Postoje dakle razlike u shvaćanju biti slikovnice u odnosu na različite kulture i zemlje” (2011: 48).

U izradi slikovnice ponekad sudjeluju skoro sva djeca skupine, u skladu sa sposobnostima, željama i mogućnostima pojedinoga djeteta. Ponekad je to izraz samo određene skupine djece koja su se u to vrijeme zainteresirala za istu temu ili područje. To ne umanjuje ili povećava vrijednost slikovnica koje izrađuju djeca jer su one jednako prisutne u skupini i služe svoj djeci za razgledavanje i čitanje. Aktivnosti i materijali u čije su nastajanje bila uključena djeca dugotrajnije potiču djecu na daljnje istraživanje i aktivnost.

U *okruženju* koje djetetu izravno poručuje što odgajatelj očekuje od njega i kakvu sliku o djetetu ima, djeca samostalno odabiru tehniku i ma-

terijal za izradu slikovnice. Odabiru ono što im je dostupno, ali i čime će najlakše izraziti svoje doživljaje. Likovna tehnika kojom uređuju ilustracije nije prezahtjevna i služi za izražavanje trenutnih stanja djece. Isto kao i sredstvo koji zapisuju svoje misli. Ponekad odgajatelj tu ima veću ulogu samo zato što je takva trenutna potreba djece.

Takav način prikazivanja dječjih uspjeha – slikovnicom, može se prikazati *roditeljima* i objasniti na konkretnim primjerima što su djeca radila, za što su pokazala interes, kako su razvijala svoje potencijale i dokuda su stigla u svojim istraživanjima. Također, slikovnice prikazuju njihovu sliku o svijetu oko sebe i težnju za saznavanjem novoga. Dobar je medij i za različite oblike suradnje i partnerstva s roditeljima. Stavljanje u Razvojne mape, u digitalnome ili papirnatome obliku, pruža djeci mogućnost da se i kasnije vraćaju svojim postignućima i da svoja nova znanja nadograđuju na postojeća.

4. Metodologija

Odabirom kvalitativne metodologije nastojalo se što bolje analizirati odabrane slikovnice koje su djeca kreirala/ilustrirala te omogućiti detaljan uvid u njih. To će se dovesti do boljega razumijevanja tematike koja je predmet ovoga istraživanja. Slikovnice koje su predmet istraživanja nastale su u odgojno-obrazovnome radu dvaju podcentara za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, *Durđice* i *Bulevard*, koji su sastavnice iste ustanove – Dječjega vrtića *More*, Rijeka. U Podcentru predškolskoga odgoja (PPO) *Bulevard* već dugi niz godina provodi se Alternativni waldorfski program. Djeca svakodnevno slušaju pričanje/čitanje priča i bajki; odgajatelji pripremaju waldorfske lutkarske predstave na predlošcima iz bajki i ostale dječje literature; djeca sama stvaraju priče i bajke koje potom mogu biti i zapisane kao slikovnice.

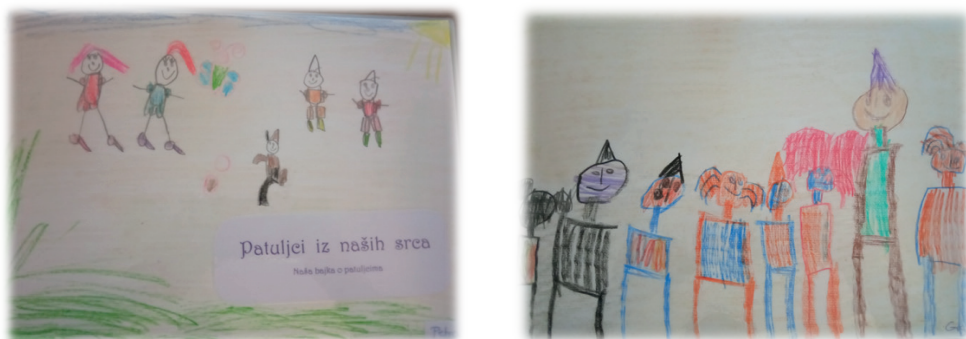
Etička pitanja i dileme sastavni su dio svakog istraživanja koje uključuje djecu. Posebna pozornost posvećena je povjerljivosti stečenih podataka i dobiti svakog djeteta sudionika. Nadalje, zatražen je pristanak roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju, za dokumentiranje izrađenih slikovnica kao i za objavljivanje fotografija. Svi roditelji djece koja su sudjelovala u istraživanju pristali su na to svojim potpisom. Dokumentacija koja može obogatiti proces istraživanja sastoji se od pisanih bilješki, dnevnika audiosnimki ili dnevnika aktivnosti djece, transkripata razgovora, dječjih crteža, fotografija itd., što sve doprinosi boljemu razumijevanju znanja koja djeca posjeduju i omogućuju praćenje njihova učenja (Blanuša Trošelj i Srića, 2014).

5. Slikovnice u odgojno-obrazovnoj praksi – analiza prikupljene dokumentacije

Slikovnice su, tijekom prethodnih pedagoških godina, izrađivala djeca od treće godine do predškolske dobi koja pohađaju mješovite odgojno-obrazovne skupine. Kao rezultati provedenih projekata nastale su slikovnice *Patuljci iz naših srca*, *Kako je nastao Svijet* i *Kameleoni*.

Autori slikovnice *Patuljci iz naših srca – Naša bajka o patuljcima* su djeca iz skupine Mješovita 2, PPO-a *Bulevard*, generacija 2019./2020., a slikovnica je kreirana u periodu Martinja, tijekom mjeseca listopada 2019. godine. U navedenom razdoblju tematika patuljaka, a slijedom čega je i slikovnica kreirana na istu temu, integrirana je u cijeli sklop aktivnosti: likovne, glazbene, govorne, scenske, igre građenja i konstruiranja i sl. Naravno, djeca su slušala čitanje i pričanje priča, bajki o patuljcima te je nekoliko djevojčica započelo smišljati svoju novu bajku o patuljcima. Pridružila su im se gotovo sva ostala djeca i svako dijete imalo je priliku smišljati radnju nove bajke. Odgajatelj je na mobilnome uređaju uključio snimanje zvuka od samoga početka, što je uvelike olakšalo naknadnu izradu transkripta. Na vlastitu inicijativu djeca su već nakon nekoliko dana izradila ilustracije za njima važne dijelove bajke. Na lijevoj strani papira nalazi se tekst koji se odnosi na ilustraciju na desnoj strani. U slikovnici svoje mjesto našli su patuljci Čupko, Spavko, Nedalko (jer nije nikom ništa davao), Oto, Ljutko, Pažljivko, Dobrovko i Žavca, djeca, čarobni leptir, pčelica, psić te zec koji je postao kućni ljubimac. Radnja bajke vodi u rudnike gdje patuljci kopaju kristale i bisere da ih poklone djeci, zatim dalje do Australije, na put oko svijeta, pa brodom doplovi natrag u Rijeku... Djeca su shvatila da su „ti patuljci ustvari prijatelji koji ih noću zagrlje i poljube“.

Slika 1. Stranice iz slikovnice *Patuljci iz naših srca*

Na Slici 1. nalaze se naslovnica slikovnice i jedna od unutarnjih stranica s nacrtanim likovima. Mnogi smatraju da je ilustracija manje vrijedna od teksta, što autorice teksta ne prihvaćaju kao istinu već smatraju da cjelina slikovnice može biti mala galerija u svakome domu. Sadržaj teksta, ljepota ilustracije, izbor sloga, kvaliteta tiska te solidarnost uveza sve su to elementi koje slikovnica treba imati (Javor, 1997).

Slikovnica *Kako je nastao svijet* nastala je u sklopu projekta Vrijeme koji se provodio u okviru Festivala znanosti 2017. godine. Mješovita skupina Pčelice iz PPO-a *Đurđice* već je i ranije sudjelovala na Festivalu što se pokazalo izuzetno vrijednim za djecu i njihov razvoj. S djecom smo započeli pratiti atmosfersko vrijeme pa je jedno vrijeme to zaokupljalo njihovu pozornost. Protok vremena počeo ih je interesirati odlaskom u Prirodoslovni muzej Rijeka gdje su djeca imala prilike vidjeti vremensku crtu. To ih je potaknulo na istraživanje povijesti i pri tome su rabila sav dostupan materijal – enciklopedije, časopise, mrežne stranice. Najveći interes pokazali su za daleku prošlost i pokušali su dobiti odgovor na pitanje kako je uopće nastao svijet i sve oko nas. Odgajatelj je ponudio da svoja stečena znanja prikažu u slikovnici. Za likovnu tehniku odabran je flomaster kako bi mogli lakše prikazati detalje koji su im važni. S obzirom na to da je na početku bila veća količina govornoga materijala, odgajatelj je zapisivao njihove izjave o nacrtanim materijalima te ih ispisivao pisačem. Pisana su štampanim slovima kako bi djeca koja imaju razvijene predčitalačke i čitalačke vještine mogla pročitati napisano. Osobito je zanimljivo da su djeca pratila vremenski slijed te se nadovezivala jedan na drugoga. Tako su prikazali najprije život u vodi, izlazak biljaka i životinja na kopno te njihov napredak, evoluciju životinja iz riba i gmazova, dotakli su se dinosaura koji su izumrli. Tek su nakon njih k došli ljudi, najprije *Homo erectus* pa *Homo sapiens*. Prikazali su gusare i sadašnju prirodu. Na kraju slikovnice stoji: „Čovjek sada ima televiziju, akvarij, medvjedića i ladice i lampu i telefon.“ Naravno da u izradi nisu sudjelovala sva djeca već ona koja su za to pokazala interes. Najviše se uključivalo četvero petogodišnje djece, djevojčice M. i M. te dječaci L. i P., koji su svakodnevno istraživali ponuđene materijale te likovnim izražavanjem prikazivali ono što su saznali.

Slika 2. Izbor ilustracija iz slikovnice *Kako je nastao svijet*

Skupina se ponovno uključila u Festival znanosti 2019. godine kada su tema bile boje. Projekt smo započeli miješanjem boja, raznim eksperimentima, likovnim radovima s raznim tehnikama u boji te crno-bijelima. Uočavanjem boja u neposrednoj okolini djeca su istraživala i povezivala boje prometnih znakova. Istraživanjem materijala došli su i do spoznaje kako boje označavaju životinje i njihove sposobnosti. Najviše ih je zainteresirao kameleon i njegova sposobnost prilagođavanja svojoj okolini. Djeca su došla na ideju da naprave slikovnicu te su je nazvali *Kameleonomi prijatelji*. Samostalno su osmišljavala priču i radnju, zapisivala tekst te pratila da tekst prati točno određenu stranicu slikovnice. Ponovo su odabrala flomaster kao likovnu tehniku za izražavanje i za pisanje teksta. U toj slikovnici do izražaja dolaze i njihove matematičke kompetencije jer priča započinje jednim malim kameleonom, a završava sedmim kameleonom. Djeca samostalno prate i zapisuju redne brojeve te prate točan slijed:

„Jedan mali kameleon se popeo na drvo i onda je dodirnuo zeleno lišće pa je postao zelene boje.

Njegov prijatelj je bio na grani i s glavom je malo dodirnuo listić i vidio svog prijatelja.

Crveni kameleon je dodirnuo crvenu bobicu i onda je postao crvene boje.

Šareni je vidio svoje neprijatelje i onda se pretvorio u šarenu boju da ga ne prepoznaju.

Peti je imao brata blizanca koji je bio drugi. I on je imao prijatelja i volio se svojim bratom igrati.

Šesti kameleon popeo se na drvo jer je gorila vatra pa je gledao svog trećeg crvenog prijatelja kako se igrao.

Sedmi je gledao svog šestog prijatelja jer nije znao što je ispod njega. Skužio je da je to lava. Onda je išao spasiti šestog od vatre da se može igrati. Svi su kameleoni bili zajedno i igrali se. Bili su sretni.”

Slika 3. Slikovnica *Kameleonom prijatelji*

Stvarajući slikovnicu, djeca su uočila da se likovi ponavljaju i da moraju paziti da oni na tim stranicama i isto izgledaju. Proučavala su prije nacrtane likove i pokušavala ponoviti iste detalje. Nit koja se također, osim boje i prilagođavanja, proteže cijelom slikovnicom jest prijateljstvo, suradnja i briga za drugoga.

Povodom obilježavanja *Tjedna dobre dječje knjige* nastale su dvije slikovnice, *Bajke čarobnoga svijeta iz svakakvih vremena, najboljih lijepih stvorenja, duge i ljubavi* te *Knjiga za djecu bez naslova*.

Slikovnica *Bajke čarobnoga svijeta iz svakakvih vremena, najboljih lijepih stvorenja, duge i ljubavi* posebna je prema nekoliko kriterija – nakon dječje ideje o izradi nove slikovnice, djeca su izradila ilustracije od kojih je svaka pojedinačno ispričala svoju radnju, nevezano za ostale. Djeca su pastelama oslikala papir, formata A3 koji je potom preklopljen na pola, mnoštvom detalja i boja. Tako su pojedinačne slike s opisima postale cjelina u jednoj slikovnici.

Nakon nekoliko tjedana, točnije 3. travnja 2019. godine nastala je najmanja slikovnica koju su djeca te generacije izradila. Format slikovnice iznosi 8x10,5 cm, a naslov glasi *Knjiga za djecu bez naslova*. Njezin koncept sličan je prethodnoj, što znači da su pojedinačne ilustracije s opisom stvorile cjelinu.

Slika 4. *Knjiga za djecu bez naslova*

„Važnost slikovnice je da ima nekoliko funkcija koje su potrebne u odgoju čitatelja, a to su: spoznajna, zabavna, iskustvena, estetska i informacijsko-odgojna funkcija” (Čačko, 2000: 15).

Kao rezultat suradnje odgajatelja Dječjega vrtića *Rijeka*, Dječjega vrtića *Sušak* i Dječjega vrtića *More* stvorena je slikovnica *Mića mala gre v Riku* na čakavskome narječju. Na inicijativu Filozofskoga fakulteta u Rijeci, točnije Bilingualism Matters@Rijeka u okviru projekta AThEME, Unapređivanje europskoga višejezičnog iskustva, u dječjim vrtićima grada Rijeke održavao se jednom mjesečno, u trima pedagoškim godine, ciklus kreativnih radionica *Povedajmo po čakavski*. Cilj djelovanja radionica bio je promicanje i očuvanje čakavskoga narječja u odgojno-obrazovnome radu s djecom predškolskoga uzrasta. Skupine odgajatelja pod vodstvom kolegica B. Francisković (DV *Sušak*), S. Srića (DV *More*) i D. Host i D. Staver (DV *Rijeka*) redovito su razmjenjivale i dokumentirale iskustva iz odgojno-obrazovne prakse, kreirale didaktičke poticaje za unapređenje čakavskoga narječja, izradile s djecom kalendar s nazivima mjeseci na čakavskome... Tijekom trećega ciklusa radionica nastala je prethodno navedena slikovnica u kojoj je upotrijebljena čakavština raznih područja: od Istre, Kvarnera sve do pri-

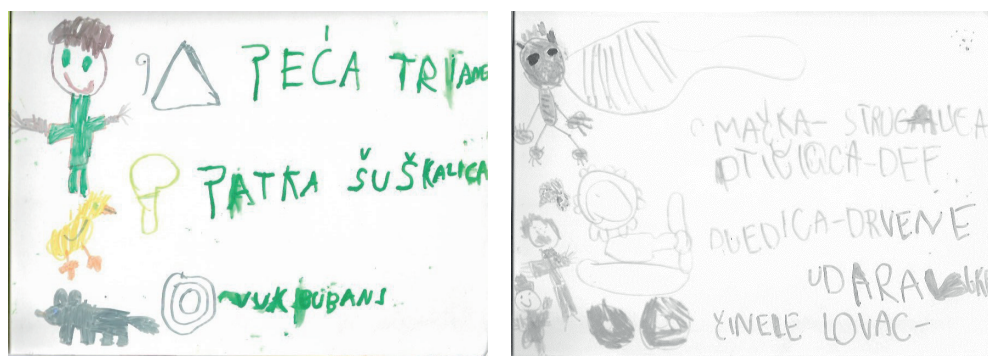
morskih otoka pružajući tako uvid u bogatstvo izričaja područja iz kojega dolaze kolegice, polaznice radionica, jednako kao i djeca iz predškolskih ustanova. Stvoren je koncept s ciljem predstavljanja grada Rijeke i njezinih znamenitosti koje djeca rado posjećuju sa svojim obiteljima i određena je metodologija izrade tako što je jedna po jedna stranica „putovala” među polaznicama dodajući po jednu stranicu. Među oslikanim motivima našli su se Dječji odjel *Stribor* Gradske knjižnice Rijeka, *placa* i ribarnica, HNK Ivana pl. Zajca, zlatarnice u kojima se prodaje nakit s motivom Morčića, Prirodoslovni muzej Rijeka, nova zgrada Šećerane, Brodogradilište 3. maj, stadion Kantrida, Kosi toranj, turistički autobus, Trsatska gradina i zmaj u adventsko vrijeme, zvončari i maškare koje smo susreli na karnevalu te Klinika za pedijatriju KBC-a Rijeka, poznata kao Dječja bolnica Kantrida. Iako ova slikovnica nije nastala na inicijativu i trenutačnih interesa djece, njihova motivacija nije bila umanjena. Naprotiv, djeca su sama birala motive iz grada u kojemu žive i područja koja žele uvrstiti u slikovnicu. Na kraju, čitajući i analizirajući sve slike, povratna informacija odgajatelja pružila je uvid u zadovoljstvo djece autora postignutom cjelinom.

Slika 5. Izbor iz slikovnice *Mića mala gre v Riku*

U pedagoškoj godini 2017./2018. djeca skupine Pčelice pokazala su pojačani interes za glazbenu priču *Peća i vuk* koju smo slušali prije popodnevnoga odmora. Tražila su je za slušanje skoro svaki tjedan te su tako znala sve likove, točan slijed radnje, instrumente koji se pojavljuju te su pjevala i kraće glazbene fraze. Pojavila se potreba da imaju i nekakav predložak koji bi oni čitali i po kojemu bi sva djeca mogla pratiti priču. Tako smo se odlučili na izradu njihove interaktivne slikovnice *Peća i vuk*. Kao podlogu su odabrali kartone veličine A4, a kao likovnu tehniku flomaster. I tu im se odmah na početku javio problem. Kako je karton imao glatku teksturu, flomaster im se klizao po podlozi, a povlačenjem ruke po njemu se i packao. Nisu htjeli odustati od njih, nego su pažljivije radili te pazili koji flomaster će uzeti i kakav će imati položaj ruke kod crtanja. Za pisanje su se odlučili za bijeli papir koji su zatim izrezivali i lijepili na karton. U radu su sudjelovala skoro sva djeca skupine i trebalo im je oko mjesec dana da završe slikovnicu. Odgajatelj je imao ulogu da pojedinoj djeci zapiše tekst na papir kako bi mogla prepisati ono što su zabilježila uz određeni likovni dio. Redovito su uzimala slikovnicu kod imitativnih igara kada su priču čitala lutkama. Organizirali bi glazbenu igru te uključili u izvedbu udaraljke i dogovarali se na koji način će svirati. Kako se bližio kraj pedagoške godine, odlučili su priču izvesti na završnoj priredbi za roditelje. Odabrali su naratora, osobu koja čita priču, te je svako po svojoj želji odabrao instrument koji će svirati i tako dočarati lik iz priče. I djeca i roditelji bili su vrlo oduševljeni izvedbom.

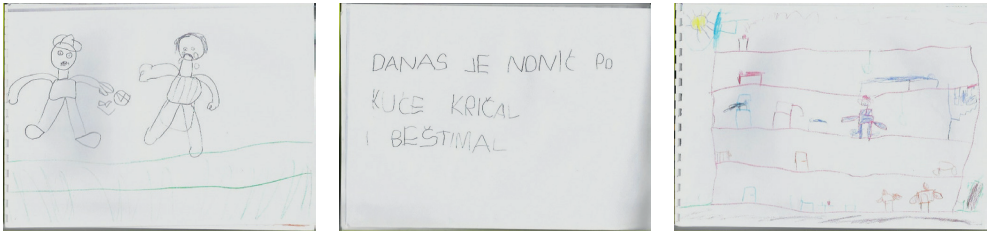
Slika 6. Izbor iz slikovnice *Peća i vuk*

Čakavsko narječje njeguje se u djelima D. Gervaisa te je tako nastala slikovnica *Pipa*. To je bilo u proljeće 2020. godine, vrijeme nakon potpunog ili djelomičnog prestanka svih aktivnosti (*lockdowna*) uzrokovanog COVID-om 19. U skupini je bilo malo djece, od toga i dječak T. iz dvojezič-

ne obitelji. Djeca su znala da on osim hrvatskoga jezika govori i engleski, i to im nije bilo čudno. Ali ih je zato jako začudila recitacija na čakavštini koja je „bila naša, a nisu je sve razumjeli“. Dječak O. je imao *nonu* koja zna čakavštinu, kao i četverogodišnja djevojčica N. Oni su kod kuće razgovarali o pojedinim riječima te ih objašnjavali ostalima u vrtiću. Redovitim ponavljanjem recitacije djeca su je naučila i napamet te ju izvodila odgajateljima jer odlazak u druge skupine nije bio moguć. Zbog toga su jednoga dana došli na ideju na naprave slikovnicu o pipi koju bi mogli posuditi djeci drugih skupina. Slikovnica je taj isti dan bila i gotova.

Slika 7. Slikovnica *Pipa*

Odabrali su bijele papire te drvene bojice s kojima su se najlakše i izražavali. Pazili su da razdvoje stihove koje mogu likovno prikazati. Povremeno su bojali likovne radove, a povremeno su bili jako usredotočeni na detalje te im boja nije bila toliko važna. Tražili su da plastificiramo slikovnicu kako bi se mogla prebrisati jer su uočili kako odgajatelji redovito peru igračke i materijale u skupini. Troje djece koja su izrađivala slikovnicu su odlazili u školu te su izrazili žaljenje što neće duže moći uživati u slikovnici. Za njih se slikovnica kopirala i dodala u njihove Razvojne mape.

Osobitost *Slikovnice za ...* (djevojčičino ime izostavljeno je zbog poštovanja Opće uredbe o zaštiti podataka) ogleda se u tome što je nastala kao oblik podrške oboljelomu djetetu u vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Osobitost odgojno-obrazovnoga rada u kontekstu potpuno zatvorenih predškolskih ustanova, kada su svi bili primorani izolirati se u svojim obiteljskim domovima, predstavljala je novi izazov za djecu i njihove obitelji, kao i odgojno obrazovne djelatnike. Dodatnu teškoću izazvala je potreba za liječenjem u inozemstvu djevojčice iz PPO-a *Bulevard*. Stoga je djeci i roditeljima poslan poziv za poseban oblik podrške – ovisno o želji i trenutnim mogućnostima svake obitelji, pozvani su izraditi likovni rad s tehnikom i formatom po osobnome izboru te poslati odgajatelju fotografiju djeteta s crtežom / sa slikom. Već nakon nekoliko dana počele su stizati fotografije na kojima se nalaze djeca držeći u ruci svoj uradak: crtež,

sliku, poklon koji su pripremili za prijateljicu i koji će joj uručiti pri prvome susretu, želje za što skorijim ozdravljenjem... Dječak L. J. (6 godina) poručuje: „ovo je crtež instalacije koja stvara novo srce koje daje puno ljubavi. Kada instalacija napravi novo srce onda ono putuje do Zagreba, pa u Prag i onda preko Kranjske Gore opet u Hrvatsku. Dodatak crteža instalacije je i zalijepljen cvijet na papir. Naravno, ona je cura i curama treba poklanjati cvijeće jer one to vole”. Majka djevojčice E. J. (6 godina) dopisala je uz sliku: „Kada je E. doznala za bolest prijateljice 2 dana je kao hrčak sakupljala po kući sve što će joj pokloniti kada ozdravi i ponavljala: kada ću je moći vidjeti, ona je moja prijateljica – i: je li sigurno mama s njom, nije sama? U svakom slučaju E. šalje veeeeliku pusu i želi da se čim prije vrati!! Vrećica će čekati spremna...”

Slika 8. Djeca sa svojim likovnim radovima u *Slikovnici za ...*

Na fotografijama su se našli i braća i sestre polaznika dječjega vrtića koji su se također pridružili plemenitoj akciji. I odgajateljice su se pridružile te s likovnim radom i stihovima poslale poruku: „Draga..., naslikali smo nešto za tebe... bojice prijateljice igraju se, plešu... smiješe se i grle... pjevaju...”

i pričaju priču... Iako smo daleko, naše su misli i srca posve blizu... Tebi i tvojoj obitelji šaljem puno pusa i topao zagrljaj... S ljubavlju, djeca i odgajateljice iz dječjeg vrtića Bulevard". Svako dijete iz dječjeg vrtića odazvalo se pozivu i poslalo svoj doprinos. Za zbirku prikupljenih fotografija na kojima djeca prikazuju svoje likovne radove upotrijebljen je naziv slikovnica zato što su ju djeca zajedno s odgajateljima tako nazvala iako po svojoj formi i sadržaju odstupa od standardnih oblika. Tako je nastala *Slikovnica* za... prvobitno u elektroničkoj formi kako bi čim prije stigla do bolesne djevojčice. Kasnije je spremljena u arhivu podcentra i u tiskanoj formi.

6. Zaključak

Dokazano je kako slikovnica pozitivno utječe na djetetov razvoj i kako je ona prva i najvažnija knjiga u životu djece. Stoga je odgajatelji u svojem radu redovito rabe. A još korak dalje se odlazi kada djeca sama izrađuju svoje vlastite slikovnice.

U mješovitim skupinama nalaze se djeca različite dobi, sposobnosti, znanja i iskustva te svojom različitošću doprinose stvaranju slikovnice. U bogatu materijalnome okruženju svako dijete ima mogućnost odabrati sredstva i materijale kojima će najbolje izraziti svoje misli, želje, znanja i potaknuti maštu. Odgajatelj je stalno prisutan te prati djecu i podupire ih u njihovu aktivnome i konstruktivnome stvaranju znanja. Projektnim načinom odgojno-obrazovnoga rada djeca ulaze u dubinu određene teme, njeguju timski rad te aktivno stječu i unapređuju vlastita znanja i iskustva.

Slikovnice koje su nastale kao rezultat rada u skupini, međusobnom suradnjom djece i odgajatelja, imaju posebnu vrijednost. Djeca su uronjena u sami proces nastajanja, dizajniraju slikovnicu svojim likovnim radovima te uređuju tekst. Na takav način razvijaju suradničke odnose, likovne sposobnosti, predčitalačke i čitalačke vještine, predmatematičke i matematičke sposobnosti te se potiču na promišljanje i daljnje istraživanje. S obzirom na to da su stalno prisutne u skupini, djeca ih redovito prelistavaju, čitaju i prepričavaju što ih potiče da isto čine i s ostalim slikovnicama koje se nalaze u okruženju. Pokazuju ih drugoj djeci i roditeljima te na takav način uočavaju i vrijednost svojega rada. Odgajatelji podržavaju i potiču stvaranje slikovnica kao oblika izražavanja djece uočavajući njihovu vrijednost, i to tijekom nastajanja, ali u daljnjoj upotrebi.

Literatura

- Balić-Šimrak, A. i Narančić Kovač, S. (2011). Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 10–12. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124188> (6. prosinca 2021.)
- Balić-Šimrak, A. (2011). *Predškolsko dijete i likovna umjetnost*. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737> (15. prosinca 2021.)
- Blanuša Trošelj, D. i Srića, S. (2014). Television Contents and Children's Free Kindergarten Play. *Croatian Journal of Education*, 16 (Sp. Ed. 1), 25–41. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117847> (9. prosinca 2021.)
- Crnalić, J. (2015). *Slikovnica očima djeteta* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:632943> (25. prosinca 2021.)
- Čačko, P. (2000). Slikovnica, njezina definicija i funkcije. U: R. Javor (ur.) *Kakva je knjiga slikovnica* (str. 12–17). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international.
- Javor, R. (ur.) (1997). *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas: teme i problemi: zbornik radova*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Katić, V. (2008). Različitost pristupa u radu na projektima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 14 (53), 9–11. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/173391> (6. prosinca 2021.)
- Kljajić, A. i Duh, M. (2012). *Uloga predškolskog odgoja i poticaja na likovno stvaralaštvo djece u prvom razredu*. Preuzeto s http://osruse.splet.arnes.si/files/2012/08/vloga_predsolskega_varstva.pdf (8. siječnja 2022.)
- Maleš, D. i Stričević, I. (2009). *Rad na projektu: izazov za djecu i odrasle*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
- Martinović, I. i Stričević, I. (2011). Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. *Libellarium*, 4 (1), 39–63. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/92392> (4. siječnja 2022.)
- Matovina, I. (2016). *Ilustracija u likovnom izrazu djece predškolske dobi* (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:815969> (4. siječnja 2022.)
- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću*. Zagreb: SM naklada.
- Petrović-Sočo, B. (2007). *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje – holistički pristup*. Zagreb: Mali professor.
- Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa: istraživačka perspektiva djeteta u radu na projektu*. Zagreb: Profil international.
- Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 10, (str. 80–91).
- Velički, V. (2014). *Pričanje priča – stvaranje priča: Povratak izgubljenom govoru*. Zagreb: Alfa.
- Verdonik, M. *Slikovnica – prva knjiga djeteta: Nastavni materijal*, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Preuzeto s https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/Verdonik_Predavanja_za_web_SPKD.pdf (8. prosinca 2021.)

Verena Tibljaš
Gradska knjižnica Rijeka
Matije Gupca 23, Rijeka
verena.tibljas@gkri.hr

SLIKOVNICA U ZAGRLJAJU – OTISAK ZA CIJELI ŽIVOT

Sažetak

Osjećaj koji se javlja u nama pri susretu sa slikovnicom iz djetinjstva nepogrešiv je okidač sjećanja, vremenski stroj u koji bez premissljanja sjedamo i pritiskom na dugme biramo put u neko sigurnije, bezbrižnije vrijeme. Jer sve počinje, traje i završava s emocijom. Ona razvija odnos djeteta i slikovnice, ona je rukopis kojim slikovnica ostavlja trag u odgoju i razvoju čitatelja. Zbog nje se vraćamo nekim pričama, zbog nje biramo sve kasnije priče u svojim životima. Ona nam navlači osmijeh na lice pri ponovnome susretu s crtežima u kojima smo nekada netragom nestajali, ona pali staru vaticu koja tako ugodno grije iznutra, niže slike sjećanja na trenutke u kojima smo se s našim prvim knjigama voljeli. I ta ljubav, to sjećanje na ljubav, ostaje za cijeli život. Kao podsjetnik na „knjige s pričom” – knjige koje nas trajno određuju.

Postoji bezbroj puteva kojima možemo prilaziti prvim slikovnicama u našim životima i svaki od tih puteva otvara svoje zanimljive stranputice. Osobe koje su bile naši prvi knjiški putokazi i darivatelji, osobe koje će trajno ostati „krivci” za naš budući čitateljski razvoj. Odnosi koje smo razvijali s prvim knjigama, način na koji smo ih listali, čuvali ili se odricali od njih, dijelili ih s drugima ili ih ljubomorno čuvali samo za sebe... Uloga ilustracije u estetskome odgoju čitatelja, važnost stiha i humora u pristupu svim našim budućim čitanjima i čitateljskim apetitima. I malo knjižničarskoga iskustva, dugogodišnje praćenje razvoja čitatelja od prvoga, sramežljivoga susreta s knjigom do zagrljaja u kojemu knjiga, sigurna da je dobro odabrala, napušta knjižnicu sa svojim djetetom.

Ključne riječi: emocija; humor; ilustracija; knjižnice; stih

A PICTURE BOOK IN AN EMBRACE - AN IMPRESSION FOR A LIFETIME

Abstract

The feeling that rises in us when we encounter a picture book from our childhood is an unmistakable memory trigger, a time machine in which we push a button without thinking to choose a path to a safer, more carefree time. For, everything begins, lasts and ends with emotions. Emotions develop the relationship between the child and the picture book, they are the signature with which the picture book leaves its mark on the reader's education and development. It is them that make us return to certain stories, because of them we choose all the later stories in our lives. They put a smile on our faces when we see again the drawings in which we used to disappear without a trace, they rekindle an old fire that warms us so pleasantly from inside, conjuring images of memories of the moments when we were in love with our first books. And this love, this memory of love, remains for a lifetime. As memories of "books with a story" - books that leave a lasting mark on us.

There are countless ways we can approach the first picture books in our lives, and each of those ways opens its own interesting avenues. People who were our first book companions and givers, people who will forever remain "culprits" for our later reading development. The relationships we developed with those first books, the way we leafed through them, the way we kept them or gave them away, the way we shared them with others or jealously kept them just for ourselves... The role of illustrations in educating readers aesthetically, the importance of verse and humour in approaching all our future readings and readers' appetites. And a bit of library experience, the long-term observation of reader development from the first, shy encounter with a book to the embrace in which the book, sure that it is well chosen, leaves the library with its child.

Keywords: emotion; humour; illustration; libraries; verse

Slikovnica u zagrljaju – otisak za cijeli život

Postoje teme o kojima više može reći naše srce nego um. Slikovnica je jedna od njih. Ispred svih slika sadržaja i crteža u našim glavama, prava sjećanja na prve slikovnice ostaju pohranjena malo niže, u našim dušama. Upravo nas zato iznenadni ponovni susret s prvim slikovnicama, nekad kasnije u životu, bez iznimke čini mekima i raznježuje. Navodi na spontani zagrljaj s nečim naizgled neživim, nanosi osmijeh na lice i vraća u neko zaštićeno područje. Slikovnica koja nas je *othranila* u trenu postaje karta za povratak u sigurne dane djetinjstva.

Emocija kao pokretač Svega

Moj odnos prema slikovnici počiva na emociji. Od svih knjiga s kojima sam ikada imala posla, slikovnica do dandanas kod mene ima onu dodatnu vrijednost – radujem joj se više no ostalima. I kao i sve velike ljubavi, ni ona ne može biti ispričana objektivno, iz nekoga trećeg i nezavisnoga ugla. Jer, kad nečemu tako toplome stojiš tako blizu, teško je biti neopečen.

Odnos slikovnica i mene vrlo je blizak, intiman, živ. Pun emocija, malo racija. Stoga će ovo biti ispovijest osobne prirode ispričana u slikama, subjektivni pogled na slikovnicu, knjigu koja je *kriva* za sve moje životne izbore.

Jer da, put do (svačijega) raja popločan je zapravo... dobrim slikovnicama.

Slik(ovnic)e djetinjstva

Prva sjećanja prvi su dodiri, prvi mirisi. Prve topline u grudima od neke neobjašnjive *srećice*.

A ta *srećica* iskra je svih budućih radosti. Onaj poticaj iznutra koji briše svaku naznaku dosade. Otisak za cijeli život.

Kad pomislim na slikovnicu, pomislim na *Mariolu*. U moru mnogih dragih, sačuvanih, izgubljenih, upamćenih, zaboravljenih, otetih, nikad prežaljenih, omiljenih, jedna je iznad svih. Da noću plane kućna biblioteka, ona bi zagrljajem bila spašena.

Mariola

Djevojčica koja spasi i zaliječi te pripitomi vuka, a potom ga, shvativši da je nesretan, pusti da ode svojim putem, ostavlja otisak na svim mojim budućim činjenjima. Mariola je hrabra, sućutna, poduzetna, topla, istovremeno i nerazumna i razumna. Ona donosi odluku koja će joj stisnuti srce, ali zbog koje će njezinu prijatelju biti bolje. Jer, srce će izdržati.

Ako je sve kako treba, prve se čitateljske ljubavi rađaju u obitelji / u okrilju doma.

Prvi promotor čitanja, raspirivač čitateljske strasti: mama

Mama koja čitanjem pokušava uspavati dijete, a uspijeva uspavati samo sebe. Dijete koje ju budi i traži da nastavi čitati priču.

Čitanje koje ima namjeru uspavati, a razbuđuje.

Mama koja izmišlja priču jer više ne može podnijeti jednu te istu iz dana u dan. Dijete koje ju ispravlja jer upravo hoće jednu te istu iz dana u dan.

Čitanje koje otvara usta za nesvjesne zalogaje, a stvara apetit koji se nesvjesno razvija.

Mama koja pokušava nahraniti dijete pričajući priču, a uspijeva u nje-mu otvoriti apetit za novim i novim pričama.

Čitanje koje predstavlja lijepak koji dijete i roditelja trajno povezuje.

Čitanje koje razvija odnos povjerenja između čitatelja i slušatelja, koje plete vezu za cijeli život.

Jednom, puno kasnije, krug se zatvara, mama postaje djevojčica, a njezino odraslo dijete uzvraća joj ljubav čitanjem priča naglas: priča se vraća kući.

Prve slikovnice – najdraži dar

Dijete koje iz paketa Djeda Mraza punoga bombona i čokolada vadi samo slikovnicu. I dandanas pamti trenutak u kojemu je Majin magarčić tako krenuo na put oko svijeta. I tijekom života prikupio sve odbjegle Maji-ne slikovnice. One se danas ne nalaze na polici preporuka dječjih knjižni-ca, ali stoje nezamjenjivo čvrsto u srcima nekadašnjih djevojčica.

Po knjigama se ne piše?

Možda, ali slikovnice imaju poseban status. Pravi vlasnik u svojoj sli-kovnici vježba autograme. Pišu se posvete, *piše se* vlasnik. To je važno!

Kućna biblioteka

Srećom, ne gradi se od nule. Starija sestra već je prerasla svoje, potiho nestaju tragovi njezina vlasništva, nasljedstvo je nasljedstvo...

Knjižnica na putu do škole, topla knjižničarka

Oho! Dijete koje ne voli slatko otkriva da slastičarnice mogu biti i od knjiga! Nevjerojatno koliko jedan suptilni posrednik između slikovnice i djeteta može učiniti puno za razvoj čitatelja. I njegove buduće odabire...

Učiteljica koja čita priče: još četiri godine priča iz dana u dan!

To mora ostaviti neki trag. Bar jedno od te djece iz razreda postat će knjižničarka!

Ilustracije u kojima nestajemo

Cijeli jedan bogati svijet detalja u kojima nema mjesta za vanjski svijet. Bijeg u druge svjetove, bijeg iz svakodnevice. Otisak za cijeli život.

Stihovi iz kojih iskaču pošalice

Baš je velika **važnost** stiha, rime, ritma i humora za razvoj uma i vedriji unutarnji svijet. Iznutra sve izgleda tako smiješno!

Slikovničasti evergreeni

I nakon 50 godina *Ježurka Ježić* osvaja najviše zagrljaja!

Slika novije povijesti: mama koja odabire jednu slikovnicu dječaku, a njemu prepušta odabir ostalih triju. Dječak zaranja u bibliobus i izranja s trima *Ježevim kućicama* u zagrljaju! Teško da tu pobjedu itko može zasjeniti!

Uz Ježurku, i dalje se čvrsto drže *Mrav dobrog srca*, *Djed i repa*, *Maca papučarica*...

Slikovnice mekih korica

Iako su nas tvrdoukoričene danas razmazile, pa na one mekoga uveza gledamo sa sažaljenjem, iznenadili biste se: djeca sama radije biraju ove meke. Nježnije su i lakše za male dječje ruke. I mekše leže u zagrljaju!

Umjetničke slikovnice kojima se knjižničarke raduju

Postoje slikovnice koje su mali dragulji. Ukrasi koje bismo rado objesili na zid, priče od kojih nam se osmijesi rastežu oko glave i pluća napušu kao balon. Takve slikovnice grlimo danima i teško se odvajamo od njih. Naći ćete ih u izlozima, na posebno istaknutim mjestima po knjižnici, ali iz nekoga nama neobjašnjivoga razloga neće lako pronaći vrata knjižnice. Za njih moramo pronaći duše srodne nama, a kada ih nađemo, i one odlaze u pravim zagrljajima.

Slikovnice ljepotice za koje znamo da će se svidjeti djeci

Jer im se djeca u nama odmah poraduju. To su one za koje odmah po čitanju znate da u rukama držite hit! Takve slikovnice gotovo nikad ne možete pronaći u našoj knjižnici jer mi smo njihovi ambasadori dobre volje i preporuka. Preporučujemo ih besramno. I djeca i roditelji bezrezervno nam vjeruju. U njima je naša supermoć!

Problemske slikovnice od kojih se ponekad steže srce

U blizini živi djevojčica koja nije lijepa, ni bogata kao ti i ja... U blizini živi djevojčica koja nema svoju sobu, nema prijatelja, djevojčica bez imena... Nečujna, nevidljiva, djevojčica bez tijela. [...] U blizini je živjela djevojčica koje više nema. (Mlakar, 2020)

Surovo stvarne priče čine da nas prolaze srsi dok ih listamo i čitamo. Poručujemo roditeljima da se ne boje ozbiljnih slikovnica, one djecu uče životu ponekad više od života samoga.

Slikovnice zbog kojih nam je žao stabala

Poruka autorima: nemojte biti grubi prema stablima samo zato što vam se sviđa vidjeti svoje ime na slikovnici. Učlanite se u knjižnicu, uživajte poput nas na izvoru novih slikovnica, čitajte priče, brusite svoje oko na ilustracijama, dopustite slikovnicama da vas povuku u svoj svijet kako bi jednoga dana, ako vam se posreći, neka dobra i prava izišla i iz vas. Prave priče ne nastaju zato što nam se rodilo dijete ili zato što mislimo da je slikovnicu napisati lakše no knjigu. Jer nije. A nacrtati još i teže.

Jednom davno jedna nas je profesorica učila da se na razinu djeteta nikada ne možemo spustiti, na razinu djeteta moramo se uzdići. Isto to moramo činiti i sa slikovnicama kada se obraćamo djeci. Lošom slikovnicom ponižavamo djecu kojoj se obraćamo.

Slikovnice čitamo naglas i probijamo dobne granice slušatelja

Jer nitko nije prestar za čitanje, a i slušanje slikovnica! U toj ljepoti svatko bi trebao povremeno uživati. Šteta da tu radost osjećaju samo knjižničarke!

Od slikovnica se raste!

Od slikovnica raste rječnik, razlistava se govor, oživljava jezik, oslobađa izražavanje, zagrijava pamćenje, raspiruje mašta, brusi estetska senzibilnost, otvara se um, izoštrava pažnja, bude se osjećaji, suosjećanje, empatija, interesi, gradi se moralni stupić u djetetu.

U knjižničnim pričaonicama i dijete i roditelj uz slikovnicu rastu zajedno. U bogatstvu najraznovrsnijih tema upoznaju druge poglede, svjetove, iskustva, pristupe... Dijete uči o svijetu koji nema prilike posjetiti, otkriva teme koje njegova obitelj ne dotiče, stječe posredna iskustva. Slikovnica mu postaje zanimljivi sugovornik.

Godine 2009. Riječani su se odazvali akciji *Tražimo najstariju slikovnicu u gradu!* koja je rezultirala izložbom *Divota prašine!* u organizaciji Gradske knjižnice Rijeka i Antikvarijata *Mali neboder*. Izložba koja je posjetitelje povela na nostalgично putovanje u prošlost okupila je stotinjak slikovnica s prijelaza 19. na 20. stoljeće pa sve do 70-ih godina 20. stoljeća, a ujedno smo spoznali da je slikovnica knjiga koja nije dovoljno ozbiljno shvaćena – tek rijetki zaljubljenici čuvaju svoje prve knjige i prepoznaju vrijednost slikovnice kao medija, njezine uloge u razvoju čitatelja. Nakon te prve izložbe organizirano je još nekoliko akcija prikupljanja raznih tipova dječjih knjiga u suradnji s antikvarijatom i građanima, sve u cilju povećanja svjesnosti o važnosti knjige u razvoju djeteta.

Nove slikovnice za novo doba

Kad-tad svaka slikovnica pronade svoje dijete.

Iz dana u dan u život nam ulaze nove slikovnice među kojima i oni mali posebni dragulji. Veselimo se svakomu takvom jer znamo – slikovnice su lukavice. One se zavuku među djecu i kad-tad pronadu ono jedno – svoje dijete. A kad ga nađu, skoče mu u zagrljaj i tako zagrljeni napuštaju knjižnicu. Zbog toga prizora vrijedi raditi ovaj posao!

Izvori¹

Slikovničasti evergrini – prva izdanja:

Ćopić, B. (1949). *Ježeva kuća*. Beograd.

Crnčević, B. (1969). *Mrav dobra srca*. Zagreb: Školska knjiga.

Peroci, E. (1957). *Muca Copatarica (Maca Papučarica)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Umjetničke slikovnice od kojih se knjižničarke raduju:

Holmer, A. (2021). *Kiša*. Zagreb: Mala zvona.

Lestrade, Agnes de. (2013). *Velika tvornica riječi*. Zagreb: ArTresor naklada.

Faten, I. (2012). *Vrijeme*. Zagreb: Edicije Božičević.

Slikovnice ljepotice za koje znamo da će se svidjeti djeci:

Gugger, R. (2021). *Planina*. Velika Gorica: Planet Zoe.

Jeffers, O. (2021). *Sve što ćemo sagraditi*. Zagreb: Profil knjiga.

Walliams, D. (2021). *Mala čudovišta*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Problemske slikovnice od kojih se ponekad steže srce:

Mlakar, I. (2020). *U blizini živi djevojčica*. Zagreb: Ibis grafika.

1 Navode se dostupni podatci slijedom poglavlja u kojima se slikovnice spominju.

O AUTORIMA RADOVA

Prof. dr. sc. Igor Saksida redoviti je profesor u trajnome zvanju za slovensku književnost. Radi na Pedagoškome fakultetu Sveučilišta u Ljubljani i Sveučilišta u Kopru. Istražuje povijest i teoriju dječje književnosti i metodičku književnosti. Dobitnik je više nagrada za svoj bogati znanstveno-stručni rad, uključujući i nagradu Republike Slovenije za iznimna postignuća za području visokoga obrazovanja 2019. godine.

Doc. dr. sc. Janja Batič doktorica je likovnopedagoških znanosti. Zaposlena je na Odsjeku za likovnu umjetnost Pedagoškoga fakulteta Sveučilišta u Mariboru, gdje predaje likovnu didaktiku. Njezini istraživački interesi uključuju likovnu pedagogiju te vizualnu i multimodalnu pismenost. U suautorstvu s red. prof. Dragicom Haramija objavila je knjigu pod naslovom *Poetika slikovnice*.

Prof. dr. sc. Mirjana Mavrak zaposlena je na Filozofskome fakultetu u Sarajevu u zvanju redovite profesorice. Na Odsjeku za pedagogiju predaje Andragogiju, Medicinsku pedagogiju, Pedagogiju, Temeljna nastavna umijeća i Komunikaciju u nastavi. Svoje znanstvene interese usmjerava povezivanju odgojnih znanosti s brojnim drugim područjima, a posebno umjetnosti te komunikaciji u poučavanju. Autorica je brojnih radova, između ostaloga i knjige *Andragoška recepcija književnog teksta*.

Prof. dr. sc. Karol Visinko redovita je profesorica u trajnome zvanju na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci gdje predaje nekoliko obveznih i izbornih metodičkih kolegija koje je osmislila. Predmet je njezine trajne znanstvene i stručne djelatnosti hrvatski jezik i književnost u svim oblicima jezičnoga i književnoga odgoja i obrazovanja, poučavanje učitelja za jezični i književni odgoj i obrazovanje te recepcija i interpretacija hrvatske i svjetske književnosti za djecu i mladež. Iz toga je područja objavila i brojne radove, a knjige je posvetila *Alici u Zemlji Čudesas*, dječjoj priči, jezičnim djelatnostima pisanju i čitanju, diktatima te primjeni poslovice u nastavi hrvatskoga jezika, jezičnoga izražavanja i književnosti. Osim toga, suautorica je i priručnika za zavičajnu nastavu *Moja Rijeka*.

Dr. sc. Anda Bukvić Pažin lektorica je na Odsjeku za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Doktorirala je s temom ženskih dnevnika i autobiografija. Prevodi prozu i publicistiku s engleskoga i njemačkoga. Dobitnica je nagrade Ministarstva kulture *Iso Velikanović* za najbolji prijevod romana 2018. godine. Bavi se i poticanjem čitanja, posebice slikovnicama – iz teorijske, praktične i traduktološke perspektive. Autorica je književnih kritika i prikaza. Popularna je i posrednicima slikovnice korisna njezina stranica na Facebooku „U novoroditeljskom žanru” i zapažen je njezin govor o slikovnicama u koprivničkoj knjižnici.

Dijana Jurčić-Bakarčić i Bojana Lanča magistre su primarnoga obrazovanja u OŠ-SE *San Nicolò* u Rijeci. Slikovnice redovito rabe u nastavi, bile su i mentorice nagrađene slikovnice na državnome natječaju *Moja prva knjiga* te su osmislile mrežnu stranicu „Slikovnica u razrednoj nastavi” na kojoj predlažu učiteljima razredne nastave slikovnice za rad u nastavi te objavljuju primjere dobre prakse.

Dijana Jurčić-Bakarčić dvadeset godina predavala je hrvatski jezik kao drugi jezik u mlađim odjelima učenicima koji se obrazuju na talijanskom jeziku pa se tada intenzivno bavila inojezičnim učenicima. Završila je program cjeloživotnoga učenja Priča koja pomaže po Lessac metodi za inkluzivne zajednice.

Bojana Lanča, nakon mentorstva triju slikovnica tiskanih na natječaju *Moja prva knjiga*, uspješan stručni rad u vezi sa slikovnicama nastavlja kao suvoditeljica autorskoga projekta Slikovnicom povezani na platformi eTwinning s kolegicom Andreom Barac iz OŠ Zvonka Cara iz Crikvenice.

Nela Dundović i Suzana Srića magistre su ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja.

Nela Dundović, koja je stekla zvanje odgajateljice savjetnice, zaposlena je u Dječjemu vrtiću *More*, u Podcentru predškolskoga odgoja *Durđice*. Kao odgajateljica predškolske djece radi već 30 godina. Niz godina mentorica je studentima Učiteljskoga fakulteta u Rijeci i odgajateljima pripravnicima. Autorica je Integriranoga glazbenog programa koji je odobrilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja pa ga provodi u vrtiću od prošle pedagoške godine kao posebni program. Autorica je i nekoliko stručnih radova. Voditeljica je radionica za odgajatelje.

Suzana Srića, odgajateljica mentorica, zaposlena je u Dječjem vrtiću *More*, u Podcentru predškolskoga odgoja *Bulevard*. Kao odgajateljica radi 26 godina, a čak 20 u posebnome programu kao waldorfska odgajateljica, za što je osposobljavanje završila na Učiteljskome fakultetu u Zagrebu gdje se provodi program u suradnji s Pedagoškim učilištem J. Korzak. Objavila je četiri znanstvena rada u suautorstvu s nastavnicima Učiteljskoga fakulteta u Rijeci i nekoliko samostalnih stručnih radova. Sudjelovala je na više konferencija u zemlji i inozemstvu. Voditeljica je radionica za djecu, odgajatelje i roditelje.

Verena Tibljaš, prof. HJK, viša knjižničarka Gradske knjižnice Rijeka, u *davnosti* je, kako sama kaže, diplomirala hrvatski jezik i književnost. Poslala nam je svoju simpatičnu biografiju koju bi bilo šteta ne prenijeti doslovno: „U četvrt stoljeća radnoga suživota s knjižnicom naigrala se na radnome mjestu toliko da bi joj na tome pozavidjela i Pipi Duga Čarapa. Voli izazove te se često hvata koječega, pa i onoga što drugi neće. Zapravo, osobito toga. U stopu prati dječju književnost i uživa u dobroj ilustraciji. Od svih knjiga najviše grli slikovnice. Jako voli pisati o onome što čita, igrati se riječima i otkrivati (be)smisao. Obožava i čitati naglas. Kao dječja knjižničarka naputovala se svijetom toliko da danas poput Ježurke Ježića ljubi svoj skromni opatijski dom i, kada ne radi, ne želi mrdnuti iz svoje kućice. U njoj, na *šofitu*, ima uređenu dječju biblioteku kakvu bi svako dijete stare duše moglo poželjeti.“

O UREDNICI ZBORNIKA

Izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik znanstveno je okupirana dječjom književnošću i poviješću riječkoga lutkarstva. Akademski stupanj magistricе znanosti u području filologije stekla je 1998. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a doktorat znanosti iz područja teorije i povijesti književnosti, na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci 2008. godine obranivši temu s naslovom *Gradsko kazalište lutaka u Rijeci i hrvatska lutkarska scena*. Autorica je triju knjiga i više znanstvenih i stručnih radova u domaćim i stranim publikacijama. Na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci Maja Verdonik predaje, kao izvanredna profesorica, kolegije iz područja dječje književnosti i medijske kulture. Jedna je od osnivačica Hrvatske udruge istraživača dječje književnosti. Dobitnica je Nagrade za nastavnu izvrsnost Sveučilišta u Rijeci za akademske godine 2017./2018. i 2021./2022.

Popis radova i aktivnosti Maje Verdonik dostupan je na poveznicama:

- <https://portal.uniri.hr/Portfelj/800>
- <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/300095?autor=300095>

Organizacijski odbor Okrugloga stola

Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra

održanoga u virtualnome okruženju 26. listopada 2021. godine:

- izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- doc. dr. sc. Maja Opašić, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- doc. dr. sc. Anita Rončević, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- doc. dr. sc. Zlata Tomljenović, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- doc. dr. sc. Ester Vidović, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- Vesna Katić, prof., viši predavač, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet
- izv. prof. dr. sc. Kristina Riman, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
- Corinna Jerkin, mag. educ. philol. croat. et phil., Rijeka
- Tanja Badanjak, magistra bibliotekarstva i kulturologije, Gradska knjižnica Rijeka.